

XV. ÉVFOLYAM

1925

Junius-Julius

MEGJELENIK

MINDEN-HÓ-

KÖZEPÉN.

ALZOLT

ES JÓVÓ

ZSIDÓ-IRODALMI-MŰVÉSZETI-TÁR-

SADALMI-ÉS-KRITIKAI-FOLYÓIRAT.

MAGYAR KULTURÁLIS ÉS IRODALMI MŰKÖDÉS ÉRTÉKESZTI

és DR. PATAI JÓZSEF

SZERKESZTŐSÉG: BUDAPEST — WIEN — BERLIN.

SIRKÖVEK

TELEFON: J. 59-61.

מצבה

PFEIFER ÉS HESZKY

KŐFARAGÓMESTEREK

BUDAPEST, X. KERÜLET, KOZMA-UTCA 7.

UJTEMETŐ, VILLAMOS-MEGÁLLÓ.

DR. RÉH BÉLA

Elektromágneses gyógyintézete az összes modern villamos és sugaras gyógy módokkal

Fájdalommentesen gyógyít:

Idegesség, álmatlanságot, fejfájást, szédülést, fülzúgást, nagyothallást, idegzsabát, ischiást, bénulásokat, gerinc-, szív-, gyomor- és bélbajokat, ágybavizelést, hajhullást, köszvényt, ütőeremeszesedést, rheumát.

VII., Vilma királyné-út 11/13.

Telefon: József 26-24.

Kérjen prospektust!

NEU BERTALAN

URI SZABÓ

BUDAPEST, V.,
BÁLVÁNY-UTCA 3.

Verő Adél internátusa Alapítási év 1901.

kapcsolatban modern leányiskolákkal

Korlátolt létszám. Egyéni nevelés. Gondos felügyelet. Intenzív idegennyelvoktatás. Zene. Tánc. Torna. Szabás-varrás. Gyakorlati háztartásban.

ellátás. כשר ארטוד.

BUDAPEST, VI., GYAR-UTCA 1. SZÁM.

Brilliánsokat, gyöngyöket bárkinél drágábban vesz

SZÉKELY EMIL, VII., Király-utca 51.

Telefon: 105-35. (Teréz-templommal szemben)

TAKARITSON VAMPYR PORSZIVÓVAL!

Díjtalan bemutatás kérhető

Unió Magyar Villamossági R.-T.

városi üzletében

Budapest, VI., Andrásy-út 15. — Telefon: 40-49

FACSILLÁROK · MŰVÉSZIEK ·
ÁLLÓ-LÁMPÁK · TARTÓSAK ·
FALI-KAROK · OLCSÓK ·

ASTRA
KÉLER ES NÁDOR

FACSILLÁR MŰHELY

TELEFON

NAGYMEZŐ-U. 52. TELEFONKÖZPONT MELLETT.

Meinl-kávé

REKLÁMÁRAINK HIRDETÉSÜNKRE VALÓ HIVATKOZÁSSAL:

Ebédlő-csillárok 4+1 lg.	900.000 K-tól	Villamos főzőlap	125.000 K-tól
Hálószoba-csillárok 3+1 lg.	600.000	" főzőedény 1 lit	180.000
Hálószoba-ampolnák 1 lg.	160.000	" testmelegítő	160.000
Éjjeli lámpák bronzból selyemernyővel	150.000 K	" szivargyújtó	170.000
Villamos vasaló	180.000 K-tól	" izzólámpák	10.000

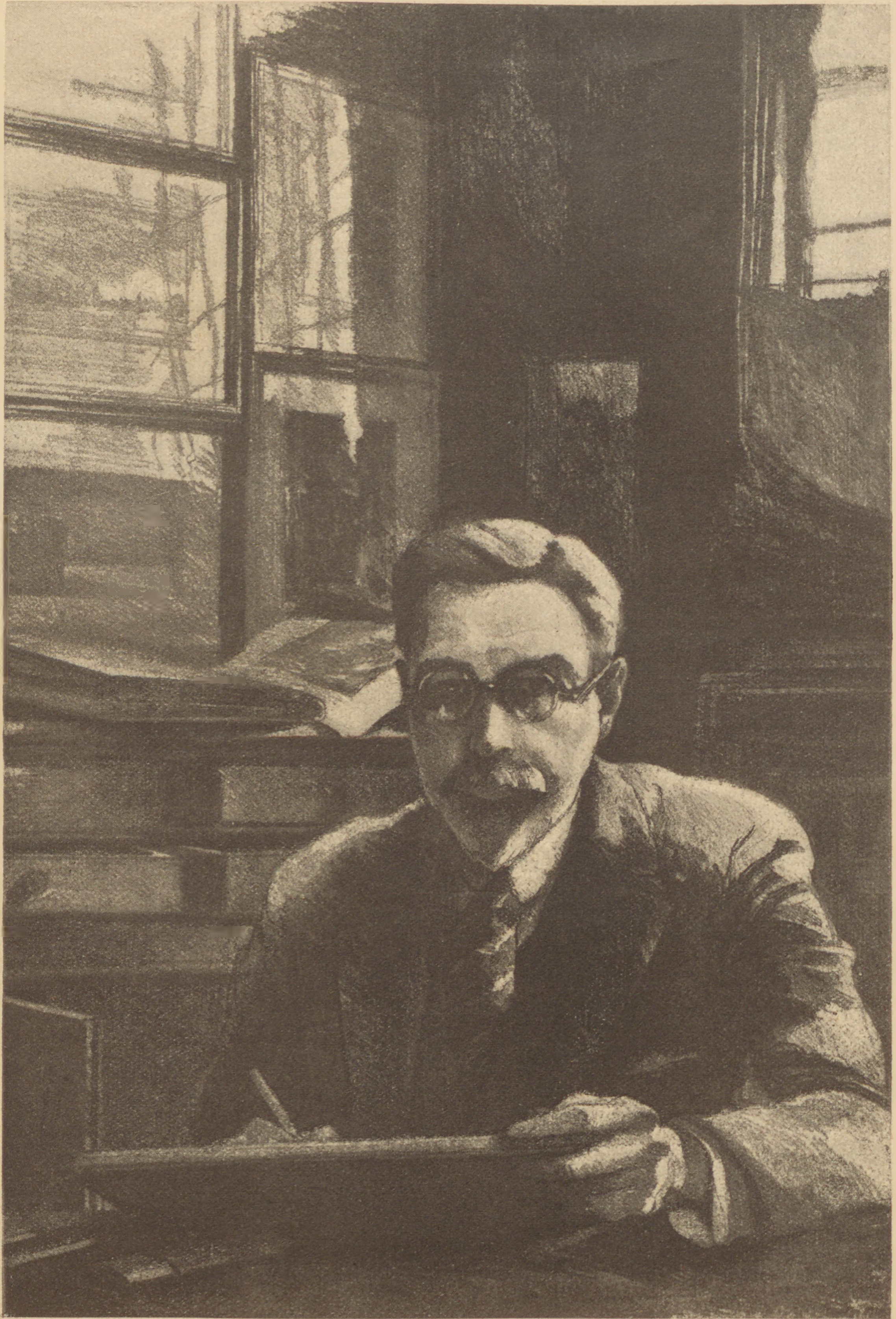
Főzőkészülékeinkre 1 évi garancia. | Selyemernyőket hozott anyagból is készítünk.

ERDŐDI ÉS NEUMANN

TELEFON: 103-82.
BUDAPEST, VI., VILMOS CSÁSZÁR-ÚT 27. SZ.

MULT ÉS JÖVŐ SZERKESZTŐSÉGE ÉS KIADÓHIVATALA BUDAPEST, VI., RÉVAY-U. 14

Felelős szerkesztő és kiadó: Előfizetési ára egész évre: 300.000.— korona. A kiadóhivatalért felelős: Dr. PATAI JÓZSEF. Megjelenik havonta. Telefonszám 199-55. VÍRÁG GYŰLŐ, igazgató.

ÖNARCKÉP

ZÁDOR ISTVÁN

SELBSTBILDNIS

Beilage des Mult és Jövő.

A Mult és Jövő 1925 évi júniusi műmelléklete.

Supplément de Mult és Jövő.

Országos Rabbiképz - Zsidó Egyetem Könyvtára

MULT ÉS JÖVŐ

* ZSIDÓ IRODALMI, MŰVÉSZETI, TÁRSADALMI ÉS KRITIKAI HAVI FOLYÓIRAT *
SZERKESZTI: DR. PATAI JÓZSEF * XV. ÉVFOLYAM, 1925. JÚNIUS

HELLER BERNÁT:

LÖW IMMÁNUEL TUDOMÁNYOS FŐMŰVÉNEK ÚJABB HALADÁSA

Les céllátással, biztos akarattal, a tudás bőségétől túlaradó erővel folytatja Löw Immanuel a maga gazdag életének irodalmi főművét. Tavaly avval az örömhírrrel fordultunk a Mult és Jövő olvasóihoz: Löw Immanuel vizsgálati fogsága áldásra vált, módot adván neki, hogy serény életén át folytatott tudományos vizsgálódásait összefoglalja. Ma jelenthetjük: a megkezdett mű a nagyszabású terv irányában, egyenes vonalban tovább halad, a második kötetet követte a harmadik.¹⁾ Közben Löwöt elhívták Jeruzsálembe az egyetemre tanárnak; tanárságot nem vállalt, de eltökélte, hogy egy félévig tart előadásokat a jeruzsálemi egyetemen, ámde csak ha előbb befejezte készülő művét. Sem megpróbáltatás, sem kitüntetés nem tereli el a maga részére kijelölt útvjáról.

Löw munkájának jelentősége abban rejlik, hogy benne a „scientia amabilis”, a növénytan szeretetreméltó tudománya egyesül a szófejtő nyelvészettel, a sémi nyelvek nagy körének (héber, aram, syr, arab), továbbá az indo-germán (perzsa, görög, latin, germán, román, szláv) és ural-altáji (magyar, török) növénynevek szótári fölkutatásával, egyesül továbbá a zsidóság irodalmának, költészetének, történetének, gondolkodásának mélyreható ismeretével.

Mint a természet megfigyelője, Löw a zsidó tudományok művelőinek sorában a legelső, szinte páratlan. Személyében megtestesíti azt a visszatérést a természethez, melyet a zsidóságnak hirdet. Szentírásunk még oly Izraelt tükröztet, mely egybeforrott a természettel: Dávid a király és Ámósz a próféta a nyáj mögül szólítatnak el nagy hivatásukra. A misnának világa, a tannák kora is még a természetben él. A halá-chikus vitákban is Löw oly hangokat hall, me-

lyek iránt a mi fülünk tompa: aggódva kérdi, mi lett volna Palesztina gyümölcsstenyésztéséből, ha Hillél iskolája nem diadalmaskodik, ha Sammáj gyümölcsoltó tilalmi egész szigorúságukban érvényesülnek. (III, 248) Josephus Flavius, a tannák kortársa, a zsidó ókorbeli legelső növényleírást adja (a mákról), amely leírás ugyancsak helyes megfigyelőre vall. A palesztinai amórák legnagyobbja, R. Jóchanan egyúttal a természeti valóságnak is éber megfigyelője (III, 55). A középkorban korlátok emelkednek a zsidó szem és a szabad természet közé. Ritka szem tudott áthatni ezen a korláton. Mily értékes vonással gyarapszik Rasi egyéniségének képe, amikor Löw megvilágításában látjuk, hogy az egész rabbinikus irodalomban Rasi szemlélte legélesebben a természet világát is (III, 95, 424). Az utolsó századok talmudistái már merően idegenek a világban, a természetben. Ebből azonban korántsem következik, hogy mindazok a zsidók, kik nem ismerik a természetet, számottevő talmudisták. A zsidók akár tanultak, akár tanulatlanok, nagyrészt *rei herbariae imperiti*. A zsidóságot vissza kell vezetni a természethez: ez Palesztina gyarmatosításának egyik nagy rendeltetése, fényes jogcíme. Ezért utal Löw Immanuel műve sűrűn a mai Palesztinának viszonyaira, nyelvére.

Löw Immanuel emlékműszerű munkájának egész jelentőségét ritka ember bírja fölfogni. A természettudósok nem bírják követni a sémi nyelveknek egymásra és az indo-germán nyelvekre gyakorolt kölcsönhatását a növénynevek hatalmas területén; a nyelvészek és történetkutatók viszont híjjával vannak annak a növény-morphológiai tudásnak, mely Löw rendszerének megadja átfogó nagy keretét. A zsidó irodalom iránt érdeklődőknek legnagyobb része pedig elkáprázik, mind a szótárösszehasonlító, mind a természetmegfigyelő tudománynak ezen a gazdagságán.

Ismételnünk kell ezúttal is, hogy Löw mos-

¹⁾ Immanuel Löw, Die Flora der Juden. III. Pedaliaceae—Zygophyllaceae. Wien u. Leipzig 1924.

tani munkája már mintegy praeformálva volt 44 évvel ezelőtt megjelent, az aram növénynevekről szóló doctori értekezésében. (Aramäische Pflanzenamen.) Már akkor is a növények művelődéstörténeti jelentőségét szerette volna hozzáfűzni a növények neveinek tudományos megállapításához. De akkoriban a kezdőnek számolnia kellett a kiadás nehézségeivel, — elhagyta a művelődéstörténeti részt, csak a pálmáról szóló fejezetet hagyta meg, jelzendő, mi várható a tárgynak teljes földolgozásától. Most 44 év múltán a munkának nyelvészeti elemeit újabb vizsgálatnak veti alá, a munkának művelődéstörténeti részét pedig ezúttal ujonnan nyeri a tudomány.

A növénynevek nyelvészeti föl kutatására a héber nyelvet egész fejlődésében tekinti át, Jób könyvének ősi elemeitől a mai Palesztinában használatos, részben ujonnan alkotott elnevezésekig. Szokatlan hévvel, szinte indulatosan kél a misna nyelvi tekintélyének védelmére: „Mikor fogják valahára belátni, hogy mint *testis linguae* a misna tekintélye ellentmondást nem tűr? A biblia utáni zsidósággal szemben megnyilatkozó elfogultságot nem volna szabad tisztán filológiai térre is átvinni.” (III, 325.)

Löw művének szótárösszehasonlító vonatkozásai, héber, aram, görög, latin, román, germán, szláv szóösszehasonlításának eredményei túlmennek a Mult és Jövő olvasóinak szemkörén. Mutatóba csak néhány megállapítást közlünk, mely részben az európai nyelvhasználatra általában, részben a magyar szótárra tartozik. A gránátalma leginkább magvainak bősége révén szerepel az aggádában: Izraelről például nem egyszer halljuk, tele van jó cselekedettel akár a gránátalma maggal. Erről a teltségről elnevezték a kézi bombát *gránátnak*, a kezelőjét pedig *gránátosnak* (III, 109). A görög melimelon (= birsalma) elvezet a román nyelvekbeli *marmilios*-hoz és innen a *marmelade*-hoz, mivel a gelée eredetileg birsalmából készült (III, 343). A dohány európai neve *tabaco* stb. Dabaco nyugatindiai szigetről, a *nikotin* pedig Nicot francia követ nevéből való, minthogy Nicot a különös növényből királynőjének küldött mutatóba (III, 374). A *kátrány* az arab kitran-ból jutott nagy európai kerülővel a magyar szótárba (III, 31). A *syr kejszi*, török közvetítéssel megadta a kaj-szi barack nevét (III, 157), hasonlóan a *syr durra-kin* (= barack)-ból a szófejtés elvisz a magyar duránca-hoz (III, 160). A magyar tájszótár ker-tészeti műszavai: „kacsoz”, „fattyaz” a sémi nyelvhasználatban találják megfelelőiket (III, 255). Erélyesen fordul Löw a kontár kísérlet ellen, mely a magyar *dudvát* a héber *dudaim*ből akarta eredeztetni, pedig ez a nyelvészkedés a bécsi tudományos akadémiában szólalt meg a XX. században (III, 364). Ellenben a *dudaim* perzsa nevéből keletkezett a *mandragora*, ebből

pedig a magyar *nadragulya* (III, 367). A héber *éselnek* megfelelő arab *athl* behatolt a magyar nyelvbe mint atánfa (III, 400). A *majdanos* visszavezetendő az arab *magdanuzra* (III, 426). A magyar *celler* beletartozik a *karpas* európai megfelelőinek családjába (III, 431). A szövet-készítésnek az az eljárása, melyre a háborúnak inségében, gyapot híjján, a középeurópai hadakozó felek rátértek, világosan tükröződik a magyar szótárnak két régebbi kifejezésében, a *csalángyolcsban*, a *csalánvászonban* (III, 481).

A nyelvészeti megállapítások nem egyszer a Szentírás új értelmezéséhez vezetnek. Kár, hogy a meglepő exegetikus javaslatokat olvasóinknak be nem mutathatjuk.²⁾ Ellenben számot tarthatnak az olvasók tág köreinek figyelmére is Löw műveinek művelődéstörténeti fejtegetései. A megelőző (második) kötet kivált aggádákban bővelkedett, legendákban, melyek a dióhoz, babérhoz, aloéhoz, mirtushoz, olajfához, pálmához (lulabhoz) fűződtek. A jelen harmadik kötetnek jellegét a legendákon kívül megadják a kulturális jelentőségű növények: a kávé, a dohány, a burgonya, a kakao, a tea, stb.

Itt kapjuk a cédrus fejezetét, a Jesája haláláról szóló legendával és a mesével, mely a cédrusról és a nádszárlól szól.³⁾ A bors (héberül-aramul: *pilpel*) alkalmat ad a *pilpul*, *mefal-pel* történeti megvilágítására. A tövis kapcsán szó esik a töviskoronáról. A mandulafánál szóba kerül Áron kiviruló mandulavesszeje s ennek révén a Tannhäuser-monda, melyben a pápa botja csodakép' kihajt, jelzendő, hogy Tannhäuser részére is virul megbocsátás.⁴⁾

A rubus-családdal a túskebokor egész legendaköre lép föl, az égő, el nem égő túskebokor aggádikus magyarázataival, valamint Berechja ha-Nakdan két meséjével.⁵⁾ A cédrusfélék során az ethrognak, a fűzfaféléknél az *arovo* és *hosana* halachája meg aggádája kerül tárgyalásra. A

²⁾ Kivált gazdag ilyenekben az 513. lap.

³⁾ Jesája martyriumához hasonló hagyomány ismeretes már a Zend-Avestában, majd pedig a Királymondában: Duhhák kegyetlen király épúgy végzi ki a nemes Pzsemsidet, mint ahogy Manasse megöleti Jesáját: szétfűrészelteti a fát, melybe a szent férfi rejtőzött. Gordon héber meséje a cédrusról és a nádról u. l. nem egyéb, mint a cserfáról és a nádról szóló aesopusi mese La Fontaine-i változatának átdolgozása.

⁴⁾ Ide tartozik a Mátyás királyról szóló monda is, mely Czuczor költeményéből ismertes: Királyválasztás esik Budán; Mátyás szolgatársa gúnyolódik, ha ostorának nyele kihajt, Mátyás lesz a király; a szolga ostora kihajt, — Mátyásnak angyalok hozzák a koronát. Ennek a mondának további változatairól l. *Ethnographia* 1908 XIX. 20. l., Victor Chauvin, Bibliographie des ouvrages arabes etc. V. 51.

⁵⁾ A kovácsról és tövisbokorról szóló mese, melyet Löw lefordít Berechjából, nem egyéb, mint eltorzítása egy Aesopus-ból is, Achikarból is ismeretes aggádának: amikor Isten megteremti a vasat, meg-

mandragora fejezetében Löw megbeszéli az Al-raune mondáit s futtában megbélyegzi Hans Heinz Ewers regényét. A burgonyával, a karpas-szal kapcsolatban a széder-növények eltérő hagyományaival ismerkedünk meg (sok helyütt karpasz gyanánt burgonyát használnak). A tamarisz körébe tartozik a manna.⁶⁾

A kötetnek legvonzóbb fejezetei azok, melyek a kávéról, dohányról, kakaoról, teáról szólnak. Az európai emberiség fölocsudva középkori álmából, szükségét érezte újabb gondúzőknek, búosztatónak. Megtalálta a dohányban, kávéban, teában. A zsidóság erkölcsi vezetői megindították ugyan a hadjáratot a kávéház ellen is, a dohányzás ellen is. Hasztalanul.

Már a XVII. században a yemeni zsidók költője Salim Sibzi a kávé és dohány közt lefolyó tenzone (versenydal) végén a kávénak juttatja az elsőséget. Egyiptomban a kávé zsidó italnak hívják. Marranus zsidók tartoznak a kávé első terjesztői közé. A XIX. század első felében Diarbekir mezopotámiai város zsidói Montefiore adományán zsinagógát építettek, melléje kávéházat, hogy a templom fönntartására minjant is, jövedelmet is biztosítsanak. Nyugaton (sehol nagyobb mértékben mint Budapesten) a kávéház lett a családok fióktelepe; szalónja azoknak, kiknek nem jutott szalón; menedéke azoknak, kik otthon nélkül bolyonganak végig az életben, nemcsak az üzleti, hanem részben a szellemi, művészeti életnek, forgalomnak is középontjává.

Mint a kávénak, úgy a dohánynak terjesztéséhez is nagy arányban járultak hozzá a marranus kereskedők. Valamennyi kulturális növény közül, írja Schweinfurth (Löw munkájának Nöldeke mellett legserényebb segítőtársa), a dohány szolgált reá legjobban érdeklődésünkre, leginkább készlet arra, hogy a népek egész sorának egymásra gyakorolt hatásáról elmélkedjünk. Semmilyen növény nem hágtat át az eléje meredő akadályokat oly erővel, mint a dohány. A dohánykereskedés nagyrészt zsidók kezén fordult. Gazdasági elhelyezkedésüknél fogva kapva kaptak minden kereseti lehetőségen, melyet az uralkodó osztályok le nem foglaltak közösségüknek, céheiknek. Már 1822-ben egy keresztény dohánykereskedő röpiratban azon kesereg, hogy a magyar dohánytenyésztés zsidó kezekbe került. Kőszeg városa 1716-ban eltiltja a zsidókat és a cigányokat a dohányzástól. De hiába minden megszorítás kívülről is belülről is. A zsidók nemcsak vásárolták s árusították a dohányt, de remegnek a fák; a vas csillapítja őket: ha közületek egyik sem csúszik belém (a fejsze nyelűl), akkor egyiktek sem sérül meg.

⁶⁾ A legenda szerint mindenki a mannának olyan ízét érezte, mely hajlandóságának, korának megfelelt, l. *IMIT Évkönyv* 1913, 38. l., a párhuzamok még kiegészíthetők.

el is szítták. Már a XVII., talán már a XVI. században is akadnak héber nyelvű értekezések a dohányról. 1700-ban szó esik már dohányzó zsidó nőkről. Oroszországban az öreg zsidó asszonyok csakúgy cigarettáztak mint az orosz leányok és fiatal nők. Tréfás halácha is fejlődött, mely megokolja, miért dohányoznak a nők: amíg csak hétköznap folyt a dohányzás, addig időhöz kötött jó cselekedet (micvah) számába ment s így nem volt kötelező a nőkre; most, hogy lehullott az időbeli korlát, a micvah nincs többé időhöz kötve s így nőre, férfúra egyaránt kiterjed.

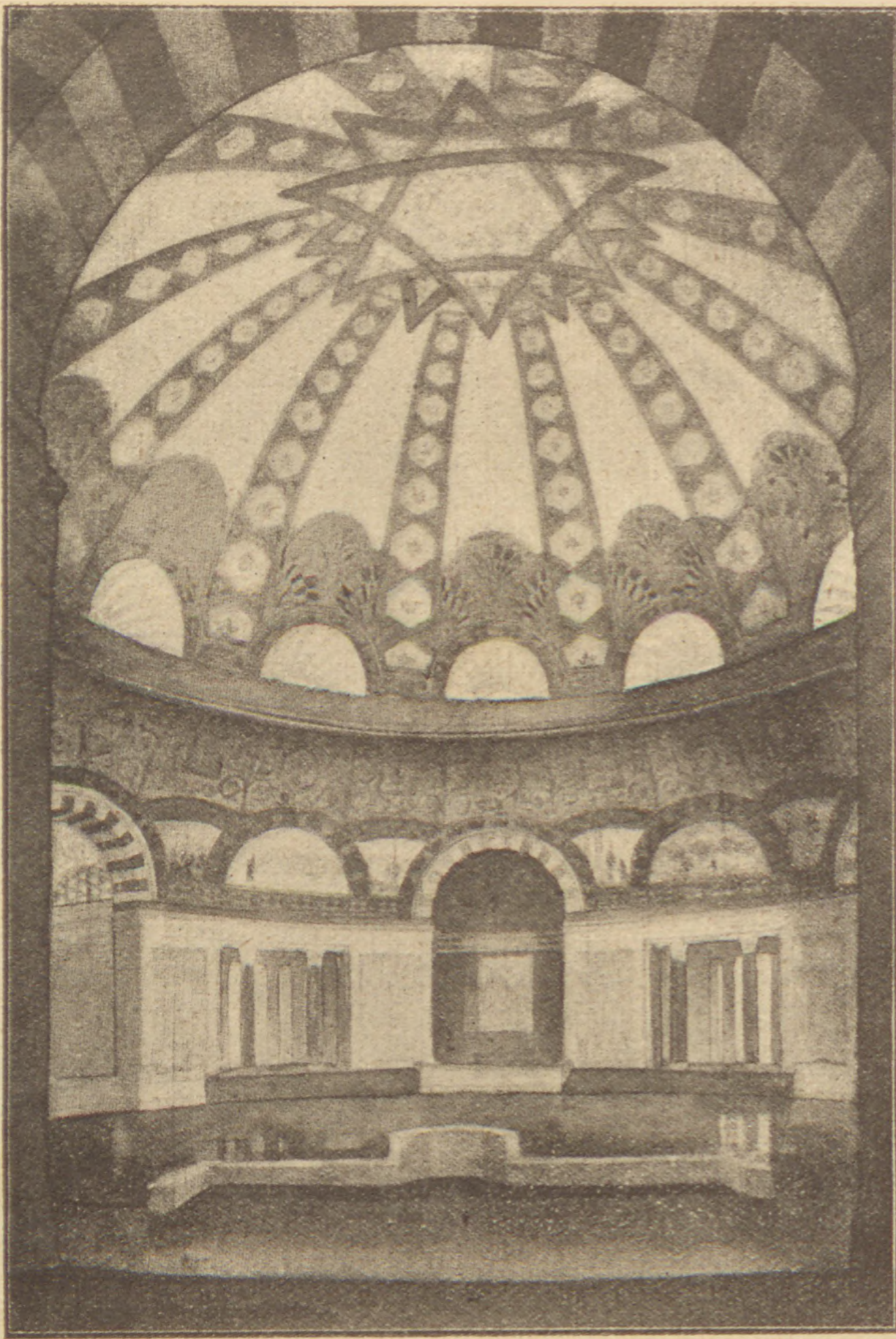
A kakaót is zsidók terjesztették. Bayone francia város marranus telepítvényesei remekeltek a csokoládékészítésben. Lakomák alkalmával az ünneplő házakba hívták őket, hogy a kívánatos italt elkészítsék. Az ártalmas és kulturális növények terjesztésében egyaránt kiváló jelentőségük jut a zsidóknak.

*

Löw Immánuel a tudományos együttműködés jellemzi. Eddig mások nagy munkáiban helyezkedtek el az ő szótári és művelődéstörténeti félszázados kutatásainak eredményei. Most a több évtizedes tudományos levelezés javára válik Löw nagyszabású művének. Legfőbb segítőtársai a páratlan Nöldeke, valamint Schweinfurth, mellettük még a frankfurti egyetem tanára Horowitz. Levelezés útján még munkatársai: Aaronsohn, Aptowitzer, Aschersohn, Bezold (az assynológia volt vezetője, Löw nagy tisztelője), Braun, Epstein J. N., Erman Adolf (az aegyptológia egyik legnagyobb tekintélye), Sigmund Fraenkel (a boroszlói egyetemnek néhai tanára, Löw congenialis barátja), Felix Goldmann, Grünhut L. dr., Hrozny, Lidzbarski, Lippmann, Felix Perles, Wiesner tanár, magyarok közül kivált Goldziher prof., Kohn Sámuel, Wellesz Gyula.

Leveleik révén szerényebb arányban, de munkáikkal magyar szerzők jelentős, szinte túlsúlyos mértékben járultak hozzá Löw nagy művének anyagához. A zsidó tudománynak kivált három művelője kerül folyvást az olvasó elé: Bacher Vilmos, az aggádával és a szótárirodalommal kapcsolatban, dr. Klein Sámuel, Palesztina földrajzának, régiségeinek, föliratainak fáradságtalan kutatója, előbb érsekújvári rabbi, ma a jeruzsálemi egyetemnek nagytekintélyű tanára, és Krauss Sámuel, a zsidó archaeológiának és a talmudi, midrási irodalom görög meg latin kölcsönszavairól szóló jelentős műveknek szerzője.⁷⁾ Bacher, Klein, Krauss mellé kerül a magyar zsidó szerzők egész sora: Bernstein, Blau, Büchler, Duschinsky, Goldfahn, Grünwald, Kauf-

⁷⁾ Kraussnak szótári nagy munkája a tudományos irodalomban (Löw fontos glosszái okából) Krauss—Löw nevére forog; Löw következetesen csak mint Krauss művét idézi.

A jeruzsálemi egyetem aulája. (Prof. Geddes tervezete.)

mann, Kohlbach, Kohn Sámuel, Weisz Miksa, Wellesz, Winkler Ernő. Minthogy a növények sokszorosan belejátszanak a zsinagógai szokásokba, szertartásokba, Löw művében bő tér jut a haláchának (szertartástörvénynek). Ily címen számos magyar halachista jut szóhoz: nagyszombati Izsák, az első magyarországi zsidó szerző, a pozsonyi Szófer-családnak több tagja: a Chaszam Szófer, a Kszav Szófer, Chajjim Szófer budapesti rabbi, Mózes Szófernek tanítványa, a kismartoni Rabbi Meir, továbbá a tolcsvai rabbi Glück Ábrahám, a deési rabbi Panet Mendel, a huszti rabbi Roth Joel Cevi. A magyar zsidó időszak kiadványok közül fölhasználtatik: Haccofeh, IMIT Évkönyve, Magyar Zsidó Szemle, Zsidó Szemle.

Természettudományi és szótári vonatkozásban számos nemzsidó magyar kiadvány és szerző is szólal meg: Magyar Növ. Lapok, Term. Növ., Természettudományi Közlemények, Etymologiai Szótár, Tájszótár, Magyar Nyelvőr, Nyelvtudományi Közlemények, Szájról szájra, Mendedmondák (Tóth Béla), valamint természettudományi írók, mint Degen (aki Löwnek jelen művét a Pester Lloydban méltatta), Haynald biboros érsek (A szentírás mézgák és gyanták ter-

mönövényei), Hermann Ottó, Staub Móric. Növénytan megfigyeléseket talál Löw még Végh István fordításában is, melyet 1827-ben a Példabeszédek Könyvéről adott.

A német nyelvű művön is mindenképp megérzik, hogy magyar ember írta. Ha példát keres a francia szólásra: On presse l'orange et on jette l'écorce, II. Rákóczi Ferenc esetére és állítólagos kijelentésére gondol. Kell arra példa, hogy az adót borsban, gyömbérben rótták le, ott van Szeged, ott van Rohonc. Régi zsidó forrásból fölhozza, hogy Ausztriában a korán érő almát magyar almának hívták. Az alma és körte értékelésére is magyar közmondás szolgál. Nemcsak a magyar érzik ki a műből, hanem a szegedi ember. Fölvonulnak előttünk a szegedi zsinagóga ablakainak növényfestményei, föl a zsinagóga parkjában viruló 24 cédrusfa. Sőt autobiografikus részletet is kapunk: Löw Immánuel 11 éves korában kezdte a kertészetet tanulni a Szegeddel határos Horgos község kertésznél. Ezt a könyvet csak magyar ember, csak szegedi ember, csak az egyetlen Löw Immánuel írhatta.

S ezt a könyvet, Isten kegyes segítségével, csak Löw Immánuel fejezheti be. Idáig megjelent a II. és III. kötete. Hátra van az első kötet, a bevezetés és az indexek. Akárhányszor megessik, hogy az indexet a szerzőnek barátja, tanítványa készíti el. Löw művének indexét, melynek önmagában összefoglaló, rendszerező lesz a jelentősége, csak ő maga szerkesztheti. Senki ekkora nyelvészeti és történelmi tudományt nem egyesít a szükséges természetvizsgáló képzettséggel. S ha elkészült a befejező első kötet, már is távolabbi, nagy cél int: *a zsidók faunája*, mely ugyancsak folyvást foglalkoztatja s amelyből már vágykeltő mutatványokat juttatott a tudományos irodalomnak. Sokszorosan megokolt hálával és magasra fokozott reménnyel kísérjük Löw Immánuel művének haladását. Szilárd a bizalmunk: az egyévi vizsgálati fogság meghozza századokra az áldást.

Pap Izsák: Jerikó falai alatt

*Allok falaidnál Jerikó, — kapu-nyitni várlak
S hétnyelvű lakattal zárosak a zárok.*

*Komor bástya-tetők, zordon, tornyos falak, —
Holnap kürtszóra földig leomlanak.*

*Kaput török, öklöm verdesem a zárhoz:
Figyelj tető, orom, hallgass torony, város.*

*Fáradt vándor vagyok, nagy messzéről jöttem,
De hozom a váltást szóban, szivben, ölben.*

*Nem lehet már várnom holnap nyitásig,
Inognak a földek. Átok torka ásít.*

*Még ma bebocsájtatsz, — holnap törött romján
A késett megváltást hiába zokognám.*

*Allok falaidnál Jerikó, — kapu-nyitni várlak
S hétnyelvű lakattal zárosak a zárok.*

Várnai Zseni: Emléksorok

Bevezető egy hosszabb versciklushoz.

A nyárutó aranyszíneket csorgat
Azursátor a szeptemberi ég,
A Rózsadomb rőt szín levélruhában
Pest homlokán egy koszorúnyi ég.
Jó csönd van itt, a város morajából
Csak zümmögésnyi zaj, mi ide száll
S mint a holt város hazajáró lelke:
Az enyhe szél rezgő lombot zilál.

Mert holt a város dermedt szívevel gunnyaszt
A Duna partján s várja a csodát,
Amely az átkot lecsókolja róla
Leveszi végre Isten ostorát.
A hegyről én mély bubánattal nézem
E kőtengert, mely annyi kint takar,
Mert könnyek ott lenn patakokban folynak
És vér zuhogott, mint a zivatar.

E gyászos nyárnak gyászosabb utóján
Tollat szorongat reszkető kezem.
A bánatom betűkbe, ha beöntöm
Nem fáj talán úgy, tán nem érzem
S a kisfiamnak, ha majd nagygyá serdül
Intő örökség legyen ez irás,
Mely úgy szakadt, mint sebek fölszakadnak,
Mint bús lélekből szakad a sírás.

Egy árva költő szól e verssorokban,
Ki itt e honban átkozott, zsidó
S ezerkilencszáztizenkilenc őszén
Ennyi vétekért kijárt a bitó.
Az ég kegyes volt, megkimélt e sorstól,
De homlokomon izzó bélyeg ég,
Jámbor lelkek előlem most kitérnek,
Ők úgy fordulnak, ahogy a sorskerék.

Mint Heine csuklyás, bélpoklos barátja,
Ki titkon zengő rimet pengetett,
Úgy járom én is vérző, bús mosollyal
Magánosságban, ez aranyhegyet.
A jóbarátok messze elkerülnek,
Olyanok ők, mint legtöbb jóbarát,
Napraforgók, a nap felé mosolygók
S a búval teltnek mondanak jóéjszakát.

Csak ő van velem, minden utamban társam,
Elhivatásban párom, sorsosom,
Mint két űzött ikercsillag az éjben
Az életútunk együtt úgy oson.
S ha dermedt, jeges szférákba érünk
Két csillagtestünk még szebb suhan,
A hideg űrben, éjben, üzetésben,
Nincs senkim többé, csak az egy uram.

*

E sorokat, a Te számodra jegyzem
Én drága gondom, férfimagzatom,
Ki háborúnak évadján születettél
Szeptemberben egy ködös hajnalon.

Négy éve annak s azóta fölöttünk
Egy hosszú század történelme szállt,
Éltél háborút, éltél forradalmat
Üldöztetést, kizsárolást, halált.
És sokszor, hogy szülőanyádhoz bujtál,
Láttad, hogy könnyű ég bús, borús szemén
S ha dalt dalolt, szomorú ének volt az,
Nem andalodtál szép, vidám mesén
És nem jutott neked sok drága jóból,
Mit bőven ontott dús békés idő,
Csak azt hallottad: nincs tej, nincs kalácska,
Nincs tüzelő és drága a cipő.
És hallottál fegyverről, győzelemről
És hallottad, hogy ütközet, halál
És játszottál kórházat, sebesültet,
Ki mankóval és pólyás fővel jár.

Tudom, tudom, sok ez egy kisgyereknek,
Szegény nagyoknak, nekünk is nehéz.
Aki pár napja hős volt és vitéz volt,
Azé ma börtön, halál és üzetés,
Nehéz ezt tudni, nehéz megtanulni,
Gondold kicsim, hogy csupán zord mese,
Olyan, minőt öreg dajkák mesélnek
Bús télidőn úgy estefele.
Am ha majd egyszer szentségtörő szóval
Gyalázni hallod szüleid nevét,
Akkor fiam, menekülj e sorokhoz,
S lapozd e könyvnek sárga levelét,
Akkor tudd meg, szintiszta, szent igazság
Minden betű, nincs benne szó hazug,
Akkor tudd meg fiam, hogy mi az élet,
Milyen vérvérkonyes volt nekünk az út,
Akkor megtudod fiam, hogy mi az Ember
És megtudod ki volt apád, anyád,
De addig álmodj szebbet és vigabbat:
Tente fiam, tente jóéjszakát.

Zsidó csendőrszolgálatok a Balfour napok alatt cirkálnak Jeruzsálem körül.

VADÁSZ TIBOR: A RAJONGÓ

1.

mennyezet villanyfénye kialudt, a koncertteremre homály zuhant, csak két hatalmas lámpaernyő alól szűrődött világosság a podiumra, ahol a leány játszani kezdett...

A fiú a zsöllyében úgy érezte magát, mint a rossz diák, mikor sarokba állítják... szégyenpir futott az arcába, nyolc éve hegedül és a sok játékgyakorlat csak lassú szántás, arra jó, hogy behulljon ennek a vonónak a zengése. Lángoló arccal, komoly, nagy dacosságba törten, lehajtott fejjel, mint egy kis bika a vörös posztó előtt, a földre szegezte tekintetét, mert el kellett ismernie: nagyon szépet látott és gyönyörű zene kíséri... Ősi, zsidó melódiák súlyosodtak, melyeket csak zsidó lélek csendíthet és foghat fel tökéletesen, — a fiú úgy érezte, mintha ismerős hangok kérdeznének és felegetnének benne.

A szünetben lázasan, fülében még a muzsika transzával, behunyta szeme előtt a hegedülő lány képével egy oszlopnak dőlt. Aztán kissé félszegen és szégyenlősen, homlokán azokkal a sűrű, apró pattanásokkal, melyek megbélyegezték kamaszságát, a ruhatár homályos sarkába húzódott. Nem gondolt arra, hogy évek óta hegedül, naponta három órát gyakorol és a zeneszerzés a szíve vágya, de elegyes, különös érzéseiből spontán rajongás támadt. Hallotta, amint körülötte a leányról beszélnek, utolsó éves akadémiai növendék, az öreg Kerényi István tanítványa.

Vette a kalapját, kabátját és elrohant.

Egész kottapénzét, melyen két Beethoven-partitúrát akart vásárolni, egy nagy virágcsokorra költötte.

— Kérem — ismételte a hordárnak, — ne mondjon semmit, csak adja át, semmit, semmit, érti!?

2.

Ott állt a főkapunál, amint tódult kifelé a hangverseny közönsége. Majd két nagy virágkosarat hoztak, melyen névjegyek fityegtek, a művésznő pedig egy éltes hölgy kíséretében, virágokat szorítva magához, fellibbent a kocsijára.

Előrefurta magát a tömegben, igen, tisztán látta, a leány a névtelen csokrot fektette az ölébe. A kosarak és öt szál orchidea a kocsi mellé kerültek.

3.

Már hosszú órák óta várakozott az akadémia sötét előcsarnokában. A ruhatár polcai üresen ásítottak és az oszlopok tükrei fénytócsáknak látszottak a homályban, csak a tantermekhez

vezető lépcső felett pazarolta fényét két villanykörte. Végre... Néma imádata, mikor a váravárt jött lefelé a lépcsőkön, templomian csöndes volt és mikor a leány a kapuba, az utcára ért, elomlott, mint a hullám és vitte a lépteit szaporán utána... A leány sietett, nem nézett se jobbra, se balra, villamosra szállt, majd a Körúton haladt egy darabig és ő mindenütt követte a lakása kapujáig, a reménytelen, jó kutyák ösztönével és alázatával.

4.

Igen, Vermes Imre, hetedik gimnazista, mikor a kis kutyája reggel a szokott módján szükkölni kezdett, a karját kapirgálta és a fejét a keze alá tolta, egész szerelmes elborulással tapogatta és simogatta a kutyusa buksiját. Szemében különös fények villantak... Kimondhatatlanul sovárgott a lány szeretete után és hegedüjének minden hangját hamisnak találta.

5.

Az akadémia előcsarnokának homályos zugait, kijáratait és folyosóit már pontosan ismerte. Öt órakor még csak ott kódorgott az épület körül, félhatkor már betelepedett, ráült a ruhatár pultjára. És furcsa dolgokat tapasztalt. A kapuknál ügyelgő gavallérokat, bizony, néhányszor csunyán becsapták. Sötét örhelyéről könnyen feltekinthetett a villanyfényes lépcsőkre... Megtörtént, hogy a lányok kuncogva futottak le és az ablakból kukucskáltak, hogy a bolond mikor unja meg az ácsorgást a kapu előtt. Az is megeseett, hogy megálltak egy sötétes oszlopnál, tanakodtak, aztán egyikük kiment a lovaghoz, hogy „Iren már régen otthon van”, miközben nevezett Iren a hátsó bejáratnál ellejtett a másik gavalérral.

És ő szívdobogva hallott és látott és leste a hölgyét, akit nem várt senki, egyedül jött és ment. Minden útjáról tudott. Már a második hete kísérgette abból a tisztas távolságból, melyből még az árnyékát se láthatták.

6.

Öles plakátok hirdették azt a jótékony célú hangversenyt, melyen Bacher Margit is fellép. Nyolc napja uzsonnapénzéből gyűjtögette a csokorra valót. Névjegy helyett borítékban egy üres kartonlapot köt majd a rózsák közé. Nem, még a névtelenségét se akarja hangsúlyozni, mert ugyan ki ő: Vermes bankigazgató fia, Vermes Imre, hetedik gimn. oszt. tanuló, aki nyolc éve hegedül, nemrégén még naponta három órát gyakorolt, zeneszerző szeretne lenni, homlokán sűrű, apró pattanásokat hordoz és kutyahű szívvel küldi a virágokat! Nevetséges!

És mégis boldog tudattal töltötte el, hogy a leánynak nincsenek lovagjai.

Zádor István: Hatvani kapu. (Rézkar.)

Minden sikerült, mint a mult alkalommal. Ott állt a főkapunál és láthatta, hogy a virágkosarak a kocsishoz kerülnek, a rózsacsokra pedig, amit csak egy aranyzsineg fogott össze, ott pihen a művésznő ölében... Aztán elhajtattak.

7.

Megismerkedett két hegedüssel, két akadémiai növendékkel. Örült és reménykedett, hogy a leány közelébe juthat. Elkerülte az akadémiaát és gyakran felkereste a fiukat, hogy mielőbb megnyerje a bizalmukat.

Már a harmadik napja a villamos megálló-nál várakozott. Az új barátság újjongó fonalán merült önmagába: bemutatják, tapintatosan, olyan szépen fogja hangszerelni szerelmét, hogy az ideál hegedűjátékához válik majd hasonlítottá. Mindent elmond, zenét komponál... A villamos befutott és már csak a tolongásban pillantotta meg az ismerős kalapot; a kocsi zsúfolásig megtelt, de a leány még fellépett, egy barna férfi ugrott mellé...

És a lépcsőn:

— Szervusz!...

— Drága...

— Mikor érkeztél? most érkeztél?...

— Igen... délután... vártalak...

Mint az ereszen csivogó madarak...

És az utasok mosolyogva nézik a lépcsőn újjongó szerelmeseket...

— Hozzánk jössz... ugye?

— Természetes, drága...

— Milyen gyönyörű csokrokat küldtél...

És milyen kedves, névtelenül...

És nem engedi válaszolni, nem törődik senkivel, megcsókolja a barna férfit. Közben a vezető erélyesen csönget, a villamos elindul és elrohog a felszállókon csüngő emberfürtökkel...

Az élet kegyetlen iramával úgy taposott el a fiú némult érzelmein, mint a botor láb a szárnyas, fényes bogárcák felett... Mintha megbénult volna a szíve, nem tudott megmozdulni, csak nézett a kocsi után... könnybelábadt szeme, úgy tetszett, elolvad a nagy csillogásban, amit az ezer darabra tört szerelem villogtatott.

A TOLL HARCOSAI

GYÖNGYÖSI NÁNDOR DR.:
FELEKY GÉZA

Ismertem abból az időből, mikor még csupán az irodalom és művészet érdekelte. Abból az időből, mikor a Nyugat hasábjain adott kifejezést esztétikai hitvallásának és a Mult és Jövőbe Fényes Adolf festőművésztől írt tanulmányt. Akkoriban gyakran lehetett látni félszeg, vékony alakját tárlatokon, irodalmi felolvasásokon és a színházak főpróbáin. Szerény és csöndesszavú esztéta volt, de akit nem lehetett észre nem venni, meg nem hallani, — annyira más volt, mint körülötte az egész világ. Valószerűtlenül gyöngye alakja szinte kikiabált a jól táplált emberek közül és a sok hangos ágálás közepette önkéntelenül is odafeszült a figyelem: mit is je-

Feleky Géza. (Zádor István olajfestménye)

lenthet ez a csöndes, majdnem magának beszélő hang, amelyről érezni lehetett, hogy egészen mindegy neki, hallgatja-e valaki. A meggyőződés, egy belső kényszer nyomta ki a hangot a gyöngye tüdőből és ennek a magát kibeszélő lelkiismeretnek volt akkora hatalma, hogy erőt tudott venni a lehangosabb gyülekezeten. Míg beszélt, nem látott senkit maga körül. Leggyakrabban lecsukta szemeit, befelé nézett. Az írásai is ilyen befelé néző írások voltak. Nem érdekelték az élet problémái, csupán a lélek megnyilatkozásai. Nem tanulmányozta az élet törvényeit, mert csupán a művészet törvényei érdekelték. Nem követte nyomon a léttel küzdő ember verve-rejtékes bukdácsolásait, mert ő bezárkózott a l'art pour l'art művészeinek aranycirádákkal ékített elefántcsonttornyába, a költők és tudósok óriás csúcsokra épített tornyába, honnan zavartalanul lehet kémlelni a csillagok járását, hova nem szabadul fel a megkínzott emberiség szörnyű jajkiáltása, hol a fantázia költi gyönyörűen színes harmóniáit és erkélyéről közvetlen kilátás nyílik messze a szenvedő emberiség feje fölött a végtelenség csodálatos tengereire.

Jön úgy néha, hogy olyan földindulás kerekedik, amelyik megingatja a legmagasabb hegy-csúcsokat is, a nekilódult víztömegek vad hullámai felcsapnak a legmagasabb tornyokig is és kimossák belőlük bölcs és boldog lakóikat. A világ egy csapásra ádáz küzdőtérre változott és a mi apró magyar glóbuszunkon kétszeresen jaj lett a legyőzötteknek. Megkezdődött a magyar zsidóság golgotajárása. Vér és jaj jelölte az utat, amerre járt. Fájt nézni a kikiálthatatlan szenvedést, amit a politika ránk zúdított, de nem kevésbé fájt látni a politikusokat, akik márióholnapra frontot változtattak és ahelyett, hogy politikai meggyőződésükhöz híven védelmére keltek volna az üldözött zsidóságnak, taktikai érzésükhöz híven, maguk is beálltak az uszítók közé. Még jó, ha csak óvatosan visszahúzódtak a várakozás hátterébe.

És ekkor csoda történt. Jött egy férfi, aki minden különösebb ok nélkül, csak azért, mert így diktálta a lelkiismerete, az üldözöttek pártjára állt. Az erősek és erőszakosak ellenében a gyöngéket és védteleneket vette oltalmába. Nem volt szocialista — és védte az üldözött munkásokat. Nem volt soha liberális politikus, aki mandátumát a zsidóság szavazatainak köszönte — és védte az emberi jogaitól megfosztott zsidóságot. Sőt egyáltalán nem is volt politikus. Ember volt. Együttérző ember, akinek valószerűtlenül gyenge alakja erősebb pajzsnak bizonyult bármely robusztus óriás hátánál és akinek csöndes hangja megtorpanító megálljt tudott kiáltani az egyéni akciók gyilokkal grasszáló

martalócainak. Nagyszerű csoda történt. Jött egy fellejáró esztéta, akitől mindaddig semmi nem volt távolabb, mint a politika és aki az igazságtévést nem is igen ismerte, mert ahol addig élt, csak a Szép törvényeit keresték, vagy ha tett is igazságot, az inkább mérlegelés volt az esztétika serpenyőjét billentgetve hol feljebb, hol lejjebb, míg megtalálja az egyensúly harmónikus állapotát. Ez az elefántcsonttoronyból lepottyant esztéta egyszerre csak elkezd beszélni jogegyenlőségről, élet- és vagyonbiztonságról, a jognak és igazságnak mindenekfölött való uralmáról és a bűnösök megbüntetéséről. És beszél olyan hangon, amiről mindenki érezheti, akkor is hallatná, ha senkise figyelne rá. A meggyőződés, egy belső kényszer az, ami gyöngé tüdejéből kinyomja a hangot és ennek a magát kibeszélő lelkiismeretnek olyan félelmetes ereje van, hogy a legpokolibb zsvajban mindenki meghallja, mert pártállásra való tekintet nélkül mindenki tudja, hogy ez a hang egy tiszta ember kibérelhetetlen meggyőződésének ítélete. Feleky Géza, a cvikkeres, félszeg formájú, professzor külsejű, a küzdelmes élettől elvonatkoztatott esztéta így lett a magyar közélet egyik legexponáltabb harcosa, aki élet-halálveszedelemben rendíthetetlenül áll őrhelyén, ahova lelkiismerete állította, éppúgy mint boldogabb időkben a képtárlatok és irodalmi események tribünjén. Egész ember.

*

Most, hogy felújítottuk a Mult és Jövőnek a *Toll harcosai* című rovatát, felkerestük Feleky Gézát azzal a kéréssel, mondja el ő maga, micsoda lelki átalakulás kellett ahhoz, hogy ő a mai Magyarország egyik legmarkánsabb, legharcosabb politikai egyénisége legyen. Ezeket mondotta:

— Nem én változtam meg. A világ fordult fel. Egyszerre csak azon vettük észre magunkat, hogy mindenkinek, aki szereti ezt az országot és lelkiismeretével békében akar élni, fokozott felelősségérzéssel kell ragaszkodnia az igazsághoz. Újságírói pályámat 1917-ben kezdtem meg, mint a Pesti Napló szinikritikusa. Már akkor élénken szembe kellett fordulnom bizonyos dolgokkal. A háború alatt és után Magyarország kapcsolata a külfölddel szinte teljesen megszakadt. Nem volt nyugati hírszolgálatunk. Mikor a Világhoz kerültem, elengedhetetlenül szükségesnek tartottam, hogy az objektív hírszolgálatot ismét helyreállítsuk. A hazai viszonyok egyre romlottak és minden-

kább sürgetővé tették, hogy mindenki álljon a helyén. Ezzel szemben tapasztalni kellett, hogy akik helyükön maradtak, azoknak egyre szélesebb frontvonal védelmét kellett vállalniok. És én vállaltam, mert vállalni kellett.

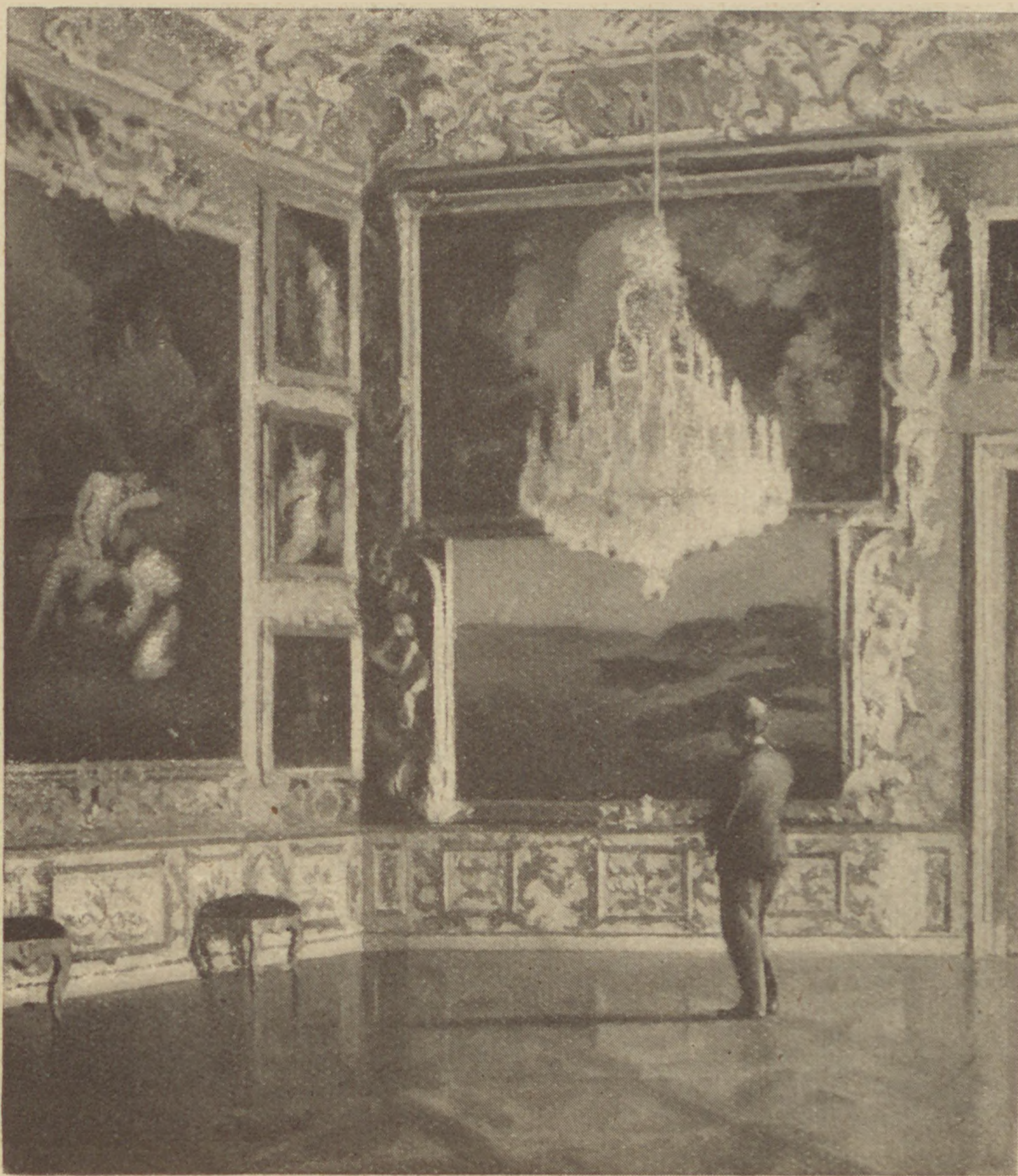
Igy, ilyen egyszerű, magától értetődőséggel beszél Feleky Géza arról a lélekrengről, ami annak a néma királyfinak lelkében mehetett végbe, aki, mikor látta, hogy a harc forgatagában apját egy katona le akarja szúrni, néma nyelvének vergődése sikolyba tört ki:

— Ne bánts d a királyt!

Hisszük Feleky Gézával együtt, hogy ezt a mai vajudó magyar közéletet a megoldott nyelvű, felsikoltó némák fogják megmenteni.

Csernichovszky: Ujjong az ég . . .

*Ujjong az ég, virul a kert
Piroslík a hamvas eper,
Költő, mért a gyász terajtd?
Mikor minden zeng, énekel?
Ég-kék szemek tündökölnék,
Égnek piros eperajkak
Csengő csókók csalogatnak —
Mért a bú, a gyász terajtd?*

Zádor István: Interieur.

DR. LIEBERMANN MANÓ:
AMERIKAI EMLÉKEIMBŐL.

Hét hónapot töltöttem legutóbb a „Vágyakozások földjén“, a dollárokat termő országban. Most a 433-ik évet számlálják Amerika felfedezése óta. Az európaiak képzeletét mindig erősen foglalkoztatta ez a világrész, mióta tudomással bírnak róla, de sohasem annyira, mint napjainkban. Ázsia legnevezetesebb része: a Szentföld felé a vallási áhitat szárnyalása vonzotta az embereket, az U. S. A. felé ellenben a vagyoni megújulás, a gyors földi boldogulás vágya sóvárogatja a civilizáltságával kérkedő világrész halandóit. A háború előtti úgynevezett boldog béke éveiben sokkal többen mentek, mint amennyien most mehetnek a sok csillagú sávós lobogó országába és akkor mégis inkább onnan ide vissza, mint innen oda, volt az *emberi vágyakozás főiránya*. Miért? Mert akkor kevés *kívétellel* csak olyanok mentek erre az itteni gondolkodás szerint menedékhelynek vélt földterületre, akik az oceánon innen anyagilag és erkölcsileg lehetetlenné váltak. Szivesebben itt maradtak volna, de valami fájó kényszer űzte, vitte őket a tengerentúlra. Hiszen mindannyian emlékszünk, kiknek gyermekévei még a múlt századba nyulnak vissza, hogy egy-egy jobb család szégyenkezve gondolt arra, ha valamelyik tagja a földteke tulsó oldalán folytatta itt félbeszakadt életét. Valóban, aki mások fájó érzéseivel szemben csak némi tapintatot is szokott tanusítani, még célzást sem tett, ha olyan valakivel beszélt, kinek ott künt vérbelije volt, hogy erről a titkolandó tényről ő is tudomással bír. Az amerikai nagybácsi (értsd ez alatt az ember nyakába szakadó, soha komolyan nem remélt nagy dollárörökségét) akkor is a fantasztikus ábrándok sorozatában már helyet foglalt, de azért ha bekövetkezett, kisebb erkölcsi tekintélye volt, mint egy megfelelő lutri nyereségnek, mert ezért a boldog nyerő legalább valamit maga is tett. Az ilyen örökség — úgy vélem — olyan érzést keltett az öröklőben, mint mikor egy a változó időktől érintetlenül maradt jó zsidó család jesivába küldött egyetlen szépreményű fia évek múltán mint kész doktor érkezett vissza szülei otthonába. Örültek az egészségesen hazaérkezett fiúnak, de valahogy röstelték a középük nem való idegenszerű, feszélyező, talán zsidótlan doktort, még akkor is, ha mindennap tálesz és tefilinben imádkozott. Ugy vélék, hogy bármely ámhorec család fia lehet doktor, de egy család, melynek minden férfitagja „bentojre“ volt, ez nem válik díszére.

Most azonban egy csapásra, azaz nem is egy csapásra, hanem az egyiptomi tíz csapást is felülmuló háború végnélküli csapás-sorozatára minden megváltozott. A háborús szellem termelte közgazdasági, társadalmi és világnézeti új irányzatok teremtményei itt nagyon jól érzik magukat és innen az egész mindenséget a maguk képére szeretnék ujja teremteni, ellenben a régi világ ittmaradt becsületesei, ez közismert tény, sem nem tudnak, sem nem akarnak ebbe az új világba beleilleszkedni. Ezek két csoportra oszlanak. Az erősebb idegzetű becsületesek *csak azért sem* mozdulnának innen és el vannak szánva, hogy amihez kétség sem fér, csak tisztességes fegyverekkel, *de a végsőkig* küzdenek, mindegyik a maga örhelyén: a mezőn, a gyárban, az üzletben, az irodában, a tanteremben, a gyűlésteremben, meg a sajtóban és a szószéken azért, hogy itt Európában ismét a tisztességes tisztesség legyen egyedüli irányító célpont.

A gyengébb idegzetű becsületesek ellenben el-kiváncokznak innen bárhova, még Amerikába is, az itt rémesnek látszó anyagi és erkölcsi züllés kibírhatalansága miatt egyaránt. Vágyakozásukat ösztökéli egyrészt ama aranyország mérhetetlen gazdagsága, mert hiszen a fegyveres háború megszűnése óta onnan sok-sok dollár és nagyszámú szeretetadomány jutott ide és másrészt az ott lakó emberek elképzelhetetlen nagy jósága, mert hiszen azt a sok segélyt azok küldték ide az egymás véreben és becsületében, gyomrában és lelkében kiméretlen kéjteljes vájkáló európaiaknak, szenvedők és szenvedtetőknek egyaránt.

Eme vágyakozók csoportja, kik nagy számmal vannak, de kik közül a közeli jövőben csak nagyon kevesen fognak oda eljutni, megérdemlik, hogy őket tájékoztassák és hogy megnyugtató végzet az ember fáradozzék. Ezek számára szándéksom ott szerzett tapasztalataim egy részét itt fölírni.

Tagadhatatlan, hogy Amerika és az amerikaiak részünkről a legnagyobb tiszteletet megérdemlik. Háború előtti vélekedésünk semmiképp sem volt helyes és egyáltalában nem indokolható nagy általánosságban helytálló érvekkel.

Az Egyesült Államok országa tényleg nagyon gazdag, de van ottan igen sok nagyon szegény is. Azonban az az ottani sok szegény is boldogabb, mint az itteni legtöbb gazdag ember. Miért? Egyszerűen azért, mert *nem érzik azt a nyugtalanságot, ami az embereket itt gyötri.* Egyrészt a nyugdíj és másrészt a kétségbeesés ott egyképen nagyon ritka portéka. Nyugdíj kedvéért ott valószínűleg nagyon kevesen vállalnák az ittenihez hasonló modern rabságot, bizonyára ezért ritka ott ilyen intézmény. Viszont a kétségbeesés sem válhatik ott urrá az emberek sokasága fölött, mert szinte a naivsáig biznak és hisznek. Biznak Amerikában és hisznek Istenben még a szabadkőművesek és a tulzó reformerek is. A munkanélküliség nem képez ott forradalmasító tömegválságot, mert a munkanélküliség idejében tudják, hogy bekövetkezik a munkabőség ideje is, valamint a munkabőségben, hogy lesz munkanélküliség is. Ez náluk ép oly természetes, mint az évszakok rendszeres változása. Ezért a *munkaadó tőrhetően fizet és a munkás kellőképp takarékos.*

Többször voltam meghíva Chicagóban gyári munkásoknál, kik akkor már hónapok óta munka nélkül voltak, de azért az ebéd olyan jó és bőséges volt, hogy itt sok gazdag ember sem engedné meg magának, különösen akkor — ha vendéget lát az asztalánál. (Talán a forgalmi vagy luxusadó miatti félelemből.) A 6—8 szobás lakásban és a 3—5 gyereken a nyomornak nyoma sem látszott. Emellett a jó chédekért még borraivalót sem adhattam. Távolból sem azért, mert állítólag bortilalom volna, hanem csupán azért, mert nem tartanak cselédet. Az illető munkások egyszersmind ház- és részben autótulajdonosok is voltak, de a háztartás és a központi fűtés munkálatait saját maguk végezték úgy a férfi, mint a nő. Azonban van nagyon sok ember, akinek a munkanélküliség idején se 8, sem 6 szobás lakása, sőt még ennivalója sincsen.

Ezeket mint Chicagóban értesültem és részben láttam, ha már polgárosítottak, maga a város, ha még külföldiek, akkor az óhazabeli polgártársak egyesületei látják el izletes, igazán ehető étellel. Az *amerikaiak tényleg jók.* Ennek bizonyítására nagyon sok

példát említhetnék, de itt csak néhányat sorolok fel. Odautazásomat még innen hazulról többek között Holz Sándornak, volt soproni főkántornak is megírtam. Ez nem rokonom, csak távoli ismerősöm. S mégis, mikor a newyorki kikötőben megérkeztem és a sajátos amerikai demokrácia jóvoltából a kikötőben hajón kellett 6 napig vesztegelnem, nem sajnált sem pénzt, sem fáradságot, kikutatta holléteimet és egy gyönyörű „Welcome“, felírású tortát, meg sok dohányozni valót hozott és felajánlott pénzt és ételmezt, amire azonban szükségem nem volt. Mikor végre Ellis Islandról (mások tapasztalata szerint) a rémek és kínok szigetéről is kiszabadultam, újabb meglepetések vártak reám. A „H. I. A. S.“ egy kitűnő intézmény, főképp az orosz zsidók alkotása, mely minden harmadosztályú zsidó érkezőt, mihelyt partra száll, magához vesz és mindenben gondoskodik róla addig, amíg valamelyik rokona magához nem veszi, vagy ennek hiányában, addig amíg ők részére elhelyezést nem szereztek, minden tiltakozásom ellenére engem is birtokba vett és a keservek szigetéről szépen és jól berendezett saját épületében, saját költségén, saját kísérelőjével többi ismeretlen fajrokonaimmal együtt elszállított és elkönyvelt. Ekkor már többen vártak ott reám, és valamennyien át akartak venni. A sok között az említett Holz főkántor és egy unokatestvérem Schön Mihály, akire már nem is számítottam, mert 18 év előtt, mint élelmes fiatal ifjú búcsúszó nélkül kivándorolt és sok levelem közül egyre sem válaszolt. Ezt választottam és evvel vittem el magamat. Ez autóba ültetett, a lakására vitt, ahol egy adag keserűsöldatot belémdiktált, hogy az kihajtsa belőlem minden tengerentúli és tengeri maradványt. Aztán rövid beszélgetés után ismét autóba ültetett és vitt egy gazdag, nagytekintélyű sátoraljaujhelyi születésű Mr. Jacob Schoen-höz, kinevezett cousinjának és ez további kérdegetés nélkül el is fogadott. (Itt sokan a valódi unokatestvért is kitagadnák, ha vinni és nem hozni akar.) Aztán ismét autóba ültünk mindhárman és megint vittek valahova, hogy bemutassanak. Azt sem kérdezték, hogy ott akarok-e maradni vagy sem. Nem is akarták rólam feltételezni azt a szerintük végzetlen ostobaságot, hogy én még ide vissza is akarjak jönni, hanem rögtön elhelyezni akartak. Még aznap este az egyik legelőkelőbb egyesület „The Hungarian Society“ gyűlésére vittek ismeretségekötés céljából. Végre ismét autóba ültettek és a Tifth Avenu egyik előkelő, sokemeletű, pazar berendezésű hoteljének 12-dik emeletén pihentem ki az első amerikai napom fáradalmait.

Ezt még folytathatnám különféle változatokban, de nem akarom az olvasót a magam személyes élményeivel untatni, hanem megemlítem még, hogy nagyon sok esetben láttam, hogy olyanok, akik honi fogalmak szerint szobáknak nem nevezhető 3—6 lakítkából, vagy ketrecből álló lakásban laknak és minden házimunkát is egyedül végeznek, itthon kényelemben uraskodva koplaló rokonaiknak tekintélyes összegeket küldenek. Egy ottani gazdag ember boszszankodva beszélt, hogy itteni nővére kérte, hogy küldjön pénzt, mert különben nem tud cselédet tartani és gyermekeit zongorára taníttatni. Természetes, hogy nem küldött. (Aki Amerikából pénzt akar, azt csak élelemre, gyógykezelésre, de nem nyaralásra, ruhára és lakásra kérhet.) Mindebből látható, hogy fölösleges Amerikába vágni — hiszen céltalan is —

mert itt is teremthetünk Amerikát, csak kövessük az ottani példákat. A munkaadó a bérmegállapításkor és a munkás a beosztásnál gondoljon a munkanélküli napokra is és legyünk jók egymáshoz, akkor is, mikor a másiknak ránk és nem nekünk a másikra van szükségünk.

Végül ne váljunk idegessé attól, ha magunk végezzük el azt, amit mással szoktunk elvégeztetni.

Holder József: Messzi utakon . . .

Avigdor Hameiri-Feuersteinnak küldöm Jeruzsálembe.

*Valahol messzi utakon járok
És szívemben idegen harang bűg,
A hegyekről leszállt már az alkony
S fülemben messzi folyók vize zúg.*

*Ismeretlen e táj nekem. Talán
Valamelyik ősem járt erre rég,
Halk szárnyát meglibbenti az álom,
Mely oly szép, kék és messzi mint az ég.*

*De mit ér az álom, mit ér e táj
És mit ér a szív, ha mindig csak fáj,
És ha ismeretlen, mit ér az út,*

*Mig a vándor fáradtan elalél,
Valahol hajó siklik. Ott a cél.
És boldog, aki végre partra jut.*

Rella Gabriella, az Operaház tagja, aki a Mult és Jövő legutóbbi kulturstjén héber áriákat énekelt.

Alphons Lévy (Paris): „Kugl“

LEVÉL FRANCIAORSZÁGBÓL.

— Látogatás Nantes orvos-rabbijánál. —

Mélyen tisztelt Szerkesztő Ur!

Szél játéka vagyunk, játszik a sors mivelünk. A munka Nantes-ba hozott. És szomorú szívvel hagytam el Párizst, azt a gyönyörű Párizst! Egy évig voltam Párizsban; s milyen változó körülmények között! Először mint boldog idegen, ki teli tudóval szívja Nyugat szabad levegőjét. Azután mint pénz- és munkanélküli szomorú legény. Majd kocsit húztam Párizs utcáin; s végül liften jártam mérnöki hivatalomba. De bár-hogyan is változott sorsom, Párizs egyre magáébbá tett. A második hónapja laktam a Quartier Latin-ban, s meglepve jöttem rá, hogy Párizs öreg utcái úgy tünnek, mintha mindig itt laktam volna, mintha itt születtem volna. Párizs varázsa el nem képzelhető!

Ujjongva fogadtam Szerkesztő úr kedves levelét. Hogy írjak mindenről, ami zsidó vonatkozású. Milyen szép és mily óriás méretű tér. Ugy éreztem, hogy újra érkezem Párizsba és új szemmel újra kezdem látni. Sajnos, hozzá sem foghattam: a munka Nantes-ba hozott és sírva hagytam el Párizst, „szülővárosomat“.

Mihelyt megszilárdult Nantes-ban helyzetem, újra elővettem Szerkesztő úr kedves levelét. Otthon talán el sem hiszik, mi okozza a legnagyobb nehézséget: *megtudni, hogy ki zsidó!* Egyetlen könyv, egyetlen lexikon fel nem tünteti a vallást. Ezt magánügynek veszik és így nem tartozik a nyilvánosság számára. Hogy felvilágosítást kérjek, felhasználtam a kedves alkalmat, hogy megismerjem *Nantes rabbiját: dr. Korb orvost.* Megírtam, hogy a zsidóságot érdeklő dokumentumokat keresem és most érkezve Nantes-ba, úgy vélem nem tehetek jobbat, minthogy hozzá fordulok útbaigazításért, azt nem is merve kérni, hogy meghívjon magához. Két nap múlva választ kaptam, hogy szombat este 5 és 6 óra között szívesen fogad és ad hasznos útbaigazításokat.

Szombat este. Rue Kléber 1. A harmadik emeleten meghúzó a csengőzsinórt. Szobalány nyit ajtót. Átadom névjegyemet. Bevezet a dolgozószobába. A nyílt kandalló még melegen parázslík. Egy falilámpa világít. A falakon függő képek vonják fel először

figyelmemet. Szemben egy nagy, antik festmény: *Mózes bemutatja a frigytablát a népnek.* A sötét tónusból kiemelkedik Mózes nyugodt, nagy alakja; szelid, sima arcát a homlokaiból áradó fénysugár még méltóságosabbá teszi. Lábai előtt a tömeg tolong kíváncsian. Balra két tájkép. Kissé egyszerűek s valami bágyadt szomorúságot kifejezők. Mellettük rézmetszetek; közte „Ábrahám áldozása“; két imádkozó zsidó, egy öreg házaspár, amint boldogan néznek egy párolgó tálat; Alph. Lévy francia zsidó mester híres munkája. alatta héber betűkkel „בוגל“, fölötte Mona Lisa fényképmásolata húzódik csendesesen. A kandallóra esik tekintetem s meglepve látom Michel Angelo Mózes szobrának gyönyörű kis márványmásolatát. Mesteri munka. Az íróasztalon könyvek, *orvosságos dobozok*, két fényes gránát lövedék csúcs, Pasteur és Claude Bernard plakettje.

A szomszéd szobában beszélgetést hallok. Nyílik az ajtó és bejön *dr. Korb.* Alacsony termetű. Nagyon csendesesen, szinte fájva lép s ugyanily csendesesen beszél. Piciny álszakáll, ajkáiig érő bajusza fehér, de még elő-előtünik néhány sötétebb szál. Feje elől kopasz, oldalt és hátul sűrű, fehér haj fedi. Arca nem is annyira ráncos, mint beesett, megroskadt, mint a lugas, melynek karói törtek össze. Nem is csoda. *Három szép fia volt a boldog apának, — és elesett mind a három.* (A franciák sorában.) A ruganyos, életerőtől sugárzó, derűs kedélyű ember megtört, összeomlott. Hol azelőtt három fiú vidámsága visszhangzott, lezárva áll a zongora és *rajta a fiúk fényképe.*

S most hogyan kezdjek beszélni e megtört apával, én, ki oda tartozom, honnan fiait elejtették?!

Csak addig tartott ez aggodalom, míg ő meg nem szólalt. Felsőhajt, mikor mondom, honnan jöttem; „Ott nagyon szomorú dolguk van a zsidóknak“ — mondja. Érdeklődik, milyenek a szokások nálunk. *Shokás-e még péntek este meggyújtani az ünnepi gyertyákat? Mert bizony itt Franciaországban senki sem gyújtja meg. Talán még Párizsban van néhány család. S hogyan is hívják önöknél a pénteki kalácsot? „Bárcsesz“ mondom. Igen! igen; ugye fonott kalács és mákot is hintenek rá? (A franciák nem ismerik a mákos tésztát. Mákot csak nagyobb magkereskedésben lehet kapni, mint valami különlegességet.) Ő Elzászban látta. Kérdi, olvastam-e a „L'ombre de la croix-t Frères Tharant-tól. A magyarországi zsidó szokásokat írják le. „Azok talán mások, mint az itteniek“? — kérdem. Oh! feleli, *itt egészen meglepve olvasták, hogy még lehetséges manapság ilyesmi!* Közben kiderül, hogy e könyvben a chászidokról is van szó és valószínűleg ez keltette a francia zsidók nagy csodálkozását.*

Palesztina is szóba kerül. A héber nyelvnek — meséli az orvos-rabbi örömmel — itt valóságos renaissance-a van. Még a kisgyerekek is héberül beszélnek az utcán. Csak az a kár, mondja, hogy alig van még az országnak ipara, inkább csak földművelése. Pedig hogy az mit jelent, mutatja Newyork. Egy-két század előtt még egy zsidó sem volt Newyorkban; ma másfél millió. A lakosság egyötöde. Ha majd Palesztinában is megindul az igazi kereskedelmi és ipari élet, akkor majd megvalósul a zsidó állam eszméje.

Kérdem, mikor van péntek és szombaton istentisztelet, mert még *mindig zárva találtam a templomot.*

— Sajnos, nem tartanak istentiszteletet, — mondja — mert senkisésem jön el. Csak nagyünnepekkor. S ekkor is alig jelennek meg tíz-tizenöten. Nantes-nak közel 200.000 lakosa van. Közötte csak 30 zsidó család. Kevés zsidó van Franciaország ezen részén. Délen sincsenek sokkal többen. Csak keleten, Elzászban vannak. S milyen érdekes: e kevés zsidó közül is egyik, Mr. Pollak, a nantési Szépművészeti iskola (Ecole des Beaux-Arts) igazgatója és a két nantési napilap főszerkesztője szintén zsidó: Maurice Schwob, „Le Phare de la Loire, de Bretagne et de Vendée“ napilap igazgatója, elszászi, a legszélsőségesebb nemzeti párt híve; lapja állandóan tüzel a németek ellen; a másik Gaston Veil, a „Le Populaire“ szocialista napilap igazgatója.

— „Mi a véleménye erről a képről?“ — kérdi hirtelen dr. Korb, az antik Mózes festményre mutatva. Hirtelen nem tudom mit feleljek. „Hát, hogy a feje kicsiny és kifejezése nagyon erőltlen“ — folytatja élkén. — Nézzem csak ezt a rézmetszetet s egy Mózes-mellképhez fordul, mennyivel fenségesebb és kifejezőbb a tekintete! „De legjobban mégis ezt szeretem“ — s a kandallóhoz lép, megsimogatja Michel Angelo Mózes szobrának mesteri másolatát.

Pintér Pál, mérnök.

Somlyó Zoltán: Imák . . .

Öröktül fogva örök iz:
ott gyöngyöznek a szivben és a szájban.
Öröktül fogva
rápermetezve inyre, vérre, fogra.

A legbékésebb türelem:
ezek bennünk s a csönd és az igazság.
A legbékésebb türelem:
imáink, forrva fojtott tüzezen.

Sejtelmünk se lehet,
mely percben lépnek szájunk lépcsejére.
Sejtelmünk se lehet,
mikor szállnak fel bánatunk felett . . .

Hetven, vagy nyolcvan éven át
a gögben ülsz te, daccal, tagadással.
Hetven, vagy nyolcvan éven át . . .
Egy éjjel haldokolsz: s vágyod a menny borát . . .

Vagy meg se halsz,
csak egy szeszélyes nő elé esel;
vagy meg se halsz —
és esküre hajt a szerelmi harc! . . .

Két ujjad égre emeled
s két bíborajk felé a jó Isten nevét.
Két ujjad égre emeled,
S mi tegnap semmi volt, minden az ma neked! . . .

Élet, csók és halál
először szolgál, aztán úr fölötted.
Élet, csók és halál
minden szivben imakönyvet talál.

Tauber Ervin: Gyermekkor

Hintaló, gyermekszoba ezernyi drága semmi
Be jó is volna újra gyermek lenni!
Az idők szárnyán halkán visszazállni,
Kérdő, piros kis gyermekszámra rátalálni
Kancsal tanító szem elől megbujva újra félve
Parittyával célozni fel az égre —
Apámtól piros sapkát kérni hizelkedve,
Amilyet az alkonyég borit fejére este.
Kergetni zöld legyet, pillangót, felleget,
Mig kard s ólombaka utánam intenek
S ha jó az est és lámpafény pereg az asztalon
Fáradtan búcsut venni a képtől a falon
S a kis ágyban —
Jobb kezemet ajándokul a balnak odaadni
S magam mellett a jó Istennek helyet hagyni
S ölében halkán, fehéren megbujva elpihenni —
Be jó is volna újra gyermek lenni!

Fordította: Patai Edith.

Nosti Elza operaénekesnő,
aki a Mult és Jövő kulturestjén a Rigoletto Gilda-áriáját énekelt
a jeruzsálemi Opera héber szövegével.

SCHLOSZ LAJOS: REMÉNYI EDE, A RIMASZOMBATI NEMES ÉS BETSÜLETES TSIZMADIA CÉH MŰVÉSZE

rimaszombati általános ipartestület összegyűjtötte és rendezte a város egykori iparos-céheinek 1700-tól kezdődő jegyzőkönyveit és ezeknek egyik szattyánbőrbe foglalt ezüstcsattos kötete, az 1840—65. évi események krónikája, kaligrafikus írásával különösen felköltötte figyelmemet és böngészgetés közben, legnagyobb meglepetésemre megpillantottam benne Reményi Ede nevét.

Talán nem tévedek feltevésemben, hogy minden intellektuell hitsorsosom úgy van vele, mint jó magam, hogy szinte gyermekes örömet érez olyankor, ha régi-régi időkből eredő, elfakult írású könyvet kap kezébe és benne zsidóról, vagy a zsidóságról olvashat olyat, ami szívének kedves. Hiszen ha idegen nép írásában valahol felfedezhetjük ezt a szót: zsidó, szinte lázasan futunk végig a sorokon, hogy vajjon mit tud mondani az az író nekünk, vagy a nagyvilágnak rólunk. Vajon arcunkba kergeti-e a vért, vagy pedig tiszteletet, nagyrabecsülést kelt-e bennünk maga iránt! Éppen ezért kipirult arccal, ragyogó szemekkel olvastam el a rimaszombati nemes és betsületes tsizmadia céhnek Reményi Edéről szóló, 1860 szeptember 17-én kelt nagygyűlése jegyzőkönyvét, mely eképen hangzik:

„Tekintetes Reményi Ede úr Magyar- és Erdélyországot beutazván, Erdélyországban, Kézdivásárhelyen, Ön maga kívánságára a Tsizmadia Mesterségre mint Művész felvétetett. Ugyanott fölszabadított; köztisztelet jeléül szabadulás levéllel megajándékozott. Onnan tovább utazván, Losonc városában, mint vándorlását pontosan bevégzett Mesternek beiktattatott.

Rimaszombat városunkba érkezvén, Comisarius Tekintetes Széplaky Lajos úr jóváhagyásával tiszteletbeli Czéh-mesternek kineveztetett és mester-levelünkkel megtiszteltetett, melyért igen megtisztelve érezvén magát, azt igen szívesen fogadta.”

A régi kor irott- és műemlékeit össze kell gyűjtenünk és meg kell őriznünk, mert egy benső érzésünk azt sugallja, hogy az idők viszontagságainak kitéve, azokat csakhamar teljesen elveszítjük s azért azt hiszem, szebb helyet nem találhatok a Reményiről fenmaradt soroknak, mint a magyar zsidóság dekameronjában: a Mult és Jövőben.

A magyar népzenenek örökké halhatatlan alakja: Reményi Ede, tudvalevően zsidó szülők gyermeke volt. Atyja egyszerű miskolci iparos volt és észrevéve fia zenei hajlamait, eleinte Miskolcon követett el mindent, hogy zenei kiképezését előmozdítsa, mivel azonban itt nagyon

kevésre mehetett, Egerbe költözött, hol néhány magasabb állású pap vette pártfogásába és a bécsi konzervatóriumban a hegedűn teljesen kiképezte magát. Széchenyi István gróf ajánlatokkal látta el Párisba és Londonba. 1848-ban Görgey táborába ment s Görgey szomorú kedélyét gyakran felvidította játékával, úgy hogy a táborban Görgey hegedűsének nevezték. Erről Jókai Mór „Életem legszomorúbb napjai” című följegyzéseiben is megemlékszik.

Reményi elragadóan hegedült, de nagy csendet követelt s ha egy kis beszédzaj kerekedett, rögtön letette a hegedűt és vonót.

Ezernyolcszázötvenben beutazta Észak-Amerika főbb városait, azután Párisba tért. Weimarban Liszt Ferencsel találkozván, vele barátságra lépett. 1854-ben, midőn az angol királyné halotta játékát, udvari szóló-hegedűvirtuózává nevezte ki. Reményi kezdte a gyűjtést Petőfi budapesti szobrára s a költség legnagyobb részét ő hegedülte össze, itthon tett zenei körútja alkalmával. A Petőfi- és Széchenyi-szoborra ő egy-maga 134.000 koronát adott. A „Repülj fecském ablakára” című mélyérzésű dalt a nagy naturalista Fáy Lencitől hallotta először s mindjárt föl is kapta s bravurral variálta s ezzel még jobban megerősítette hírnevét.

Az ismert hegedűfeldobást Reményi először egy versegi cigánytól látta. Reményi, jóllehet nagy művész volt, szívesen figyelte mások játékát és tanult belőle. Azt tartotta, hogy még a rossz játékból is lehet okulni.

Reményi 1896-ban halt meg. Hogy a cigánymuzsikások mennyire istenítették Reményit, azt a nemrég elhunyt Joachim hegedűkirály halála alkalmával felújított adoma igen élénken illusztrálja. Joachimot egyizben Budapest látta vendégül s vele volt Brahms is. Hangverseny után a két nagy mester nagy társasággal a Hungáriában vacsorázott, ahol a híres Bunkó Ferenc játszott. A társaság egyik tagja odament az öreg Bunkóhoz és megmagyarázta neki, hogy ma a világ két legnagyobb hegedűművészenek muzsikál, illik kitenni magáért. Bunkó gyönyörűen játszott, annyira, hogy Joachim őt asztalához kérette és egy pohár vörösborral kínálta meg. Koccintani akart vele, amikor az öreg cigány egyszerre térdre borult előtte és csókolta a kezét. Majd megragadta a poharat és hangosan fölkiáltott: Éljen Reményi!

Alig tudták Bunkóval megértetni, hogy a világ legnagyobb muzsikusa nem Reményi, hanem Joachim. A mester azonban mosolyogva szorított vele kezét: — Nem baj, nem baj, Bunkó bácsi — mondta, — így van jól, éljen Reményi!

Rimaszombat, 1925 május.

NAGY LAJOS: AZ EGEREK

égi, békebeli történet ez a kis egerekről és a nagy emberekről. A kis egerek kedves, szemfüles állatok, szürkék, fürgék és félénkek, izgékony, hegyes orrocskájuk van és mozgékony, hosszú farkuk, a hangjuk ártatlan parányi cincogás. Az ember, ó, az ember nem jellemezhető olyan könnyen, mint az egér!

Tavaszi hajnalon egy üres körúti kávéházba három különös italos ember tért be. Kinéztek maguknak egy asztalt, hogy mellé telepedjenek, el is kezdték a felöltőiket magukról cibálni, de már ott termett mellettük a ruhatáros, egy vékony, sápadt fiatalember s az egyikről szakértő fogásokkal húzta le a felöltőt.

— Hagyja a fenébe! — mordult rá az a ruhatárosra.

— Csak lesegítem — védekezett a ruhatáros ügyes taktikával, hogy először is leszerelje az ellenséges indulatot. Azután mind a három felöltőt egymásra téve megemelte őket s félénken, de kissé tolakodva is, mégis csak üzleti indítványt tett:

— Szabad bevinnem a ruhatárba?

— Hagyja a fenébe! — haragoskodott megint ugyanaz a vendég; a másik kettő is vasvilla tekintetet vetett a ruhatárosra. Az nem hagyta magát:

— Jobb helyen lesz benn! Még jönnek vendégek s esetleg meg tetszik a felöltőkről feledkezni... lábuk kelhet.

Már megjelent a pincér, a vendégek rendeléssel voltak elfoglalva, a ruhatáros se szó, se beszéd, elvitte a felöltőket. A vendégek közül a legmorózusabb, amikor észrevette, hogy a kabátok nincsenek a széken, felsüvített:

— Hol az a vékony izraelita?

De aztán megint csak a rendeléssel volt elfoglalva; azon törte magát, hogy ne „Leánykát” igyanak, hanem „Csopakit”. Eközben újra kiáltott:

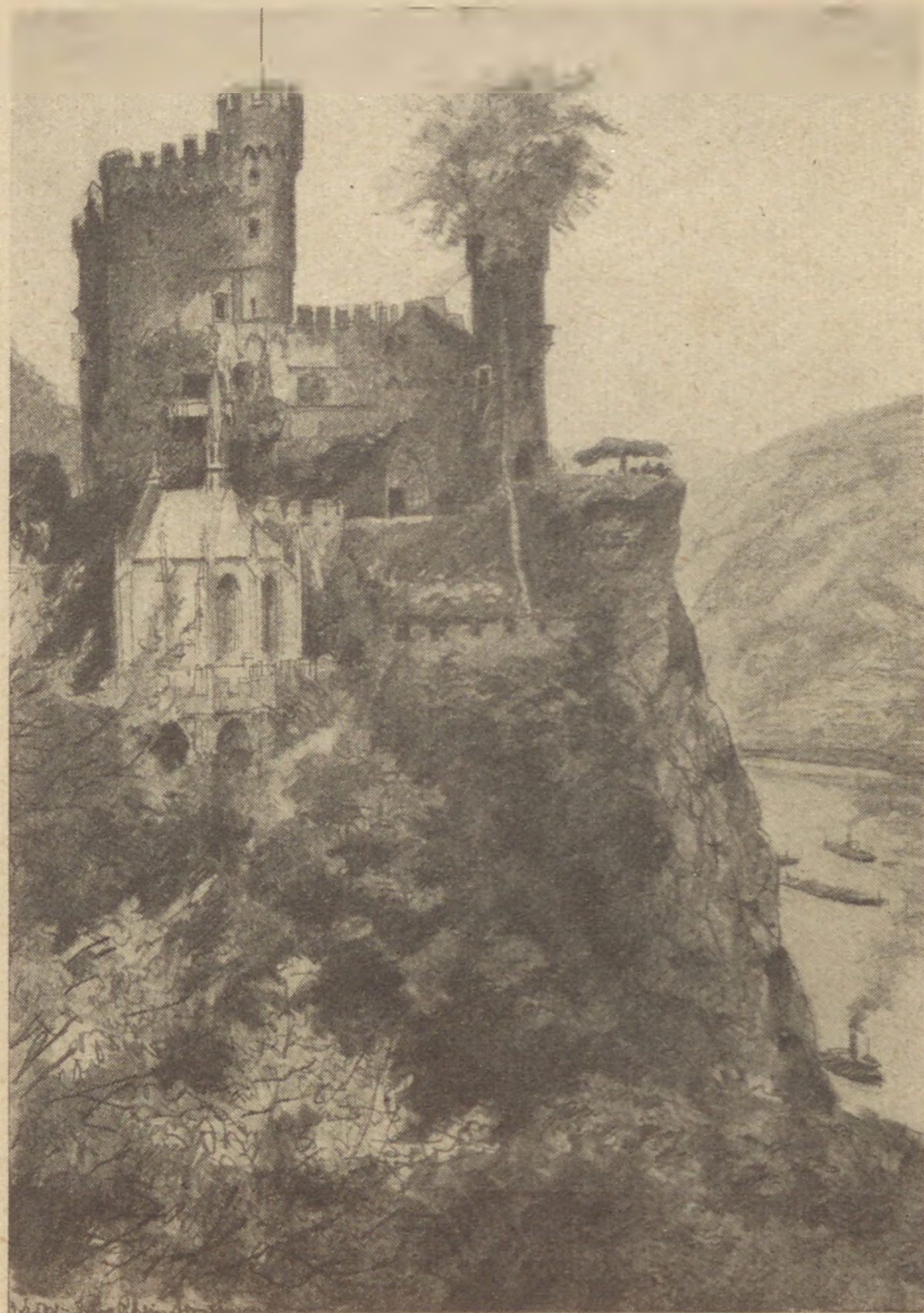
— Hol az a vékony izraelita?

Jó sokára jött a ruhatáros a számokkal. Úgy látszik, szándékosan késett, hogy azalatt „üzletfeleinek” haragja kissé lecsillapodjék. Amikor pedig jött hajlongva, zavart mosollyal jött. Az italosok végigmérték a tekintetükkel, gúnyosan szívták magukba groteszk mosolyát, félénk pislogását, szinte tanulmányozták fekete göndör haját, kissé hajlott orrát, azután gúnyosan mosolyogtak. Az egyik így okvetetlenkedett még vele:

— Azt hittem, már elvitte a felöltőinket eladni.

— Ó, kérem — dadogta a ruhatáros, — én nem teszek ilyesmit.

— Nem a fenét! Hogy maga nem adná el! Hiszen maguknak a vérükben van már: eladni

Zádor István: Burg Rheinstein.

és venni, venni és eladni... Hogy az én kabátom! Mit törődik maga azzal. Eladná maga még Mózes kabátját is. Csalók vagytok és punktum!

Később cigaretta kellett a három vendégnek, azt is a ruhatáros hozta elő, mert a pincér éppen velük volt elfoglalva, a főpincér meg valamely zugban szundikált, hisz már reggel felé járt az idő. Két koronából kilencven fillért kellett visszaadnia a ruhatárosnak, ő ezt úgy csinálta, hogy leolvasott az asztalra három húszfillérest, azután két tízfillérest, ekkor egy kevés szünetet tartott, mintha a pénzt keresné és végre letett öt kétfillérest.

A vásárló vendég hat fillér borraivalót adott a ruhatárosnak s amikor az elment az asztaltól, alaposan szóvá tette a kis manipulációt:

— Látjátok az élelmes izraelitáját? Hogy hogyan bírná ezzel a „magyar” ember? El kell a magyarnak pusztulnia, amikor ilyenek is vannak! Láttátok, hogy hogyan manőverezett ez itt? Előbb letett három „hatost.” Azután a negyedik hatost már két tízfilléres alakjában rakta le, hogy legyen tízfilléres is, ha az ember olyan bolond és tíz fillér borraivalót akar neki adni. Azután krajcárokat adott, hogy legyen krajcár is, ha kevesebbet akar neki adni az ember. De nem adta ám rögtön, folyamatosan a krajcárokat, hanem kotorászott a zsebében, várt, hátha az ember tü-

Zádor István: Otthon. Önarcképpel 1913.

relmét veszve azt mondja, hogy a többi a magáé! Milyen kidolgozott manipulációja van az ilyen izraélitának még a visszaadásra is!

— Minek adtal neki borraivalót?

— Muszáj az ilyennek adni, rákényszeríti az embert a szemtelenségével. Az ember oda adja neki azt a pár krajcárt, hogy egy-kettőre tűnjön a fenébe.

Itt azután ráterelődött a diskurzus az élelmességre, a szemtelenségre és más lelki tulajdonságokra, sőt bűnökre — s az, aki a borraivalót adta, mivelhogy máris hat fillér erejéig becsapottnak érezte magát, most már szigorú megállapításokat tett a vékony izraélitáról s általában — nem a ruhatárosokról, nem a göndörhajuakról, nem a sápadt soványakról, hanem a zsidókról. Eh, mit neki egy kis társadalomfilozófiai elkalandozás! Fölosztotta az ország népét három főcsoportra, úgymint: úriemberre, parasztra és zsidóra. Az „úriember”, hát az: úriember. A „büdös paraszt”-tal már úgy áll a dolog, hogy az hol „büdös paraszt”, hol derék, józan, becsületes magyar nép. A zsidó, az pedig bizony csak zsidó. Számító, megbízhatatlan, svindler az, valamennyi. Ez a ruhatáros pedig, na hát az egy utolsó csirkefogó. Az gazember. Annak még a szeméből sem néz ki jó.

Hogy ez a ruhatáros micsoda egy zsvány lehet! Az ilyen alak nem dolgozik ám! Nem dolgozik, hanem „üzletez.” Most még csak a kávéházi üzlet táján él, de bizonyos, hogy amellet

már ő maga is seftel és ha ma még ruhatáros is, holnap már neki magának van valami ócskaruhás boltja, holnapután meg kávéháza. Ilyen ártalmas féreg ez a vékony izraélita!

Az elmélkedést egyszerre egy női sikoly szakította meg. Az italos urak fölálltak s a kassza felé siettek, ahonnan a sikoly hallatszott. Nem volt semmi baj, csak a tűzilegény hozta elő az egérfogót, mely a kávéház egyik sötét zugában állott, mivel a kávéházban egerek tanyáztak. Az egérfogóban három kis egérke nyüzsgött, a női sikoly onnan eredt, hogy a pajkos tűzilegény az egérfogót a kaszirnő felé lendítette. A tűzilegény, egy ferencvárosi jassztípusu fiatalember, vigyorgva tette le az egérfogót a konyha-pultra. A pincér, aki elvonulva cigarettázott, rögtön ingerkedni kezdett az egerekkel s az égő cigarettájával döfködött át a drótrácson. Az urak nevettek ezen a játékon. A pincér átdugta a cigarettá izzó végét a drótok közt, a kis egerek egymáson át szaladgáltak, az izzó pontot megnyalták és megégették az orrukat. Az egyik egérnek a szemébe bökte a pincér a cigarettát. Ezt a vendégek már nem látták, mert már indultak vissza a helyükre, — a mulatság nem volt elég érdekes. A ruhatáros — bár a pincérral szemben szubordinált a rangja — ijedten rászólt a pincérre, hogy ne bántsa az egereket. A tűzilegénynek nem kellett több, csak hogy észrevegye a ruhatáros rémületét, maga felé húzta az egérfogót, az üstből a tejmérő kanállal forró vizet merített és leöntötte vele az egereket. Azok kétségbeesve

Zádor István: Kessler József arcképe.

fetrengtek egymás hegyén-hátán, a kaszirnő arcát eltakarta a kezével, hogy ne lássa az iszonyatot. A ruhatáros izgatottan tiltakozott a komiszság ellen, a többiek — pincér, főpincér és a most érkezett tejhordó — nevettek. A tűzilegény most fogta a vastalpú drótegérfogót és rátette a tüzes sparhedre. Az egérfogó gyorsan melegedett és az egerek fetrengtek kínjukban, a tűzilegény — fiók Torquemada — pedig meglelégedetten vigyorgott és ravaszul pislogott a ruhatárosra. A főpincér most rászólt a tűzilegényre:

— Pusztítsa már el őket!

A ruhatáros kétségbeesve nézte az inkvizíciót és be akart rohanni a konyhába, hogy elhúzza a sparherdről a tüzesedő egérfogót. De a tejhordó visszatartotta, megragadta és mivel sokkal erősebb volt, a ruhatáros nem bírta magát kiszabadítani a kezei közül. Ordítani kezdett:

— Vegye el onnan! Micsoda aljasság ez! Dobja őket a vízbe, ölje meg, de ne kínozza szegényeket!

A kaszirnő is siránkozott:

— Jaj, micsoda szívtelen ember!

A tűzilegény végtelen nyugalommal felelt:

— Hadd melegedjenek előbb egy kicsit.

A ruhatáros most már elszántan ráordított a tejhordóra, aki még mindig lefogva tartotta őt:

— Eresszen el! Ha nem ereszt el, megütöm!

Csend lett. A tejhordó megdöbbsent a vakmerő indulattól s eleresztette a ruhatárost. A

Zádor István: Ágai Adolf arcképe.

lármára és civódásra már jött megint a három vendég. „Ütik-e már a vékony izraélitát?” A ruhatáros beugrott a konyhába, de a tűzilegény visszalökte s egy piszkálóvasat emelt ellene, — hadd melegedjenek az egerek! A ruhatáros kétségbeesve állt, csaknem sírni kezdett. Egyszerre felkiáltott:

— Két forintot kerestem ma. Magának adom, ha nem bántja őket!

A tűzilegény nem is felelt, csak vigyorgó, kéjes pillantást vetett az egérfogóra s a benne örjögve vonagló állatkákra. Az urak elkacagták magukat, az egyik hahotázva felkiáltott:

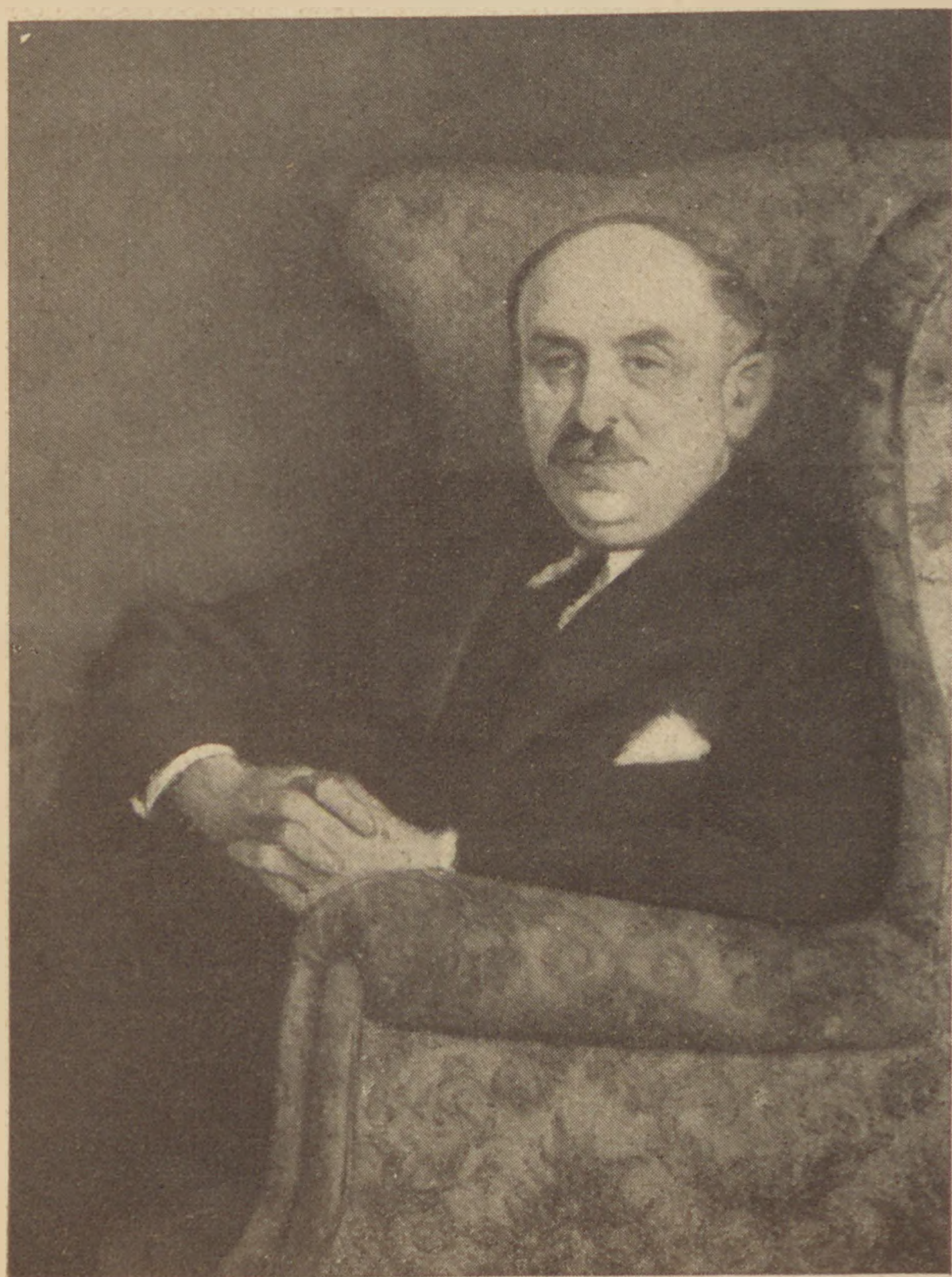
— Mondom! Már megint „özletet” akar csinálni az izraélita!

A ruhatáros ordítva vetette magát most el-lenségére, a fiók Torquemada-ra s dulakodni kezdtek. Ezalatt a kaszirnő befutott a konyhába s az egérfogót egy ronggyal megkapva, bedobta a vízbe. A dulakodókat a főpincér szétválasztotta. Véget ért a komédia. A bámulók szétoszlottak, az urak nevettek s az, aki a két fillér borralalót adta, mert hát „muszáj” volt adnia, mint csaknem komoly ötleten kapott a kedves fantázián:

— Ejnye, ezt a vékony izraélitát szeretném így egy egérfogóban látni, amint egy kicsit megabriktolják.

— Amint a cigarettavéggel egy kicsit megpiszkálja az ember — egészítette ki a másik.

— Amint melegíti! — toldotta meg harsogó kacagással a harmadik.

Zádor István: Lengyel Menyhért arcképe.

SZÉKELY NÁNDOR

A bündicsérést törvény tiltja. Székely Nándor, a Mult és Jövő betiltott politikai hetilapjának helyettes szerkesztője ebben a minőségében — folyószámlára tett szert a büntetőtörvényszéken, ahol a „tartozik“ rovatában összesen ötvenöt hét van rovására írva. Ebből most megkezdte a részlettörlesztést és egy kisebbszerű sajtóvétség-cimlet alatt bevonult két hétre. És amint ő nem egyszer alkalmazta írásaiban, — *folytatása következik.* A bündicsérést törvény tiltja. De talán az nem tilos, hogy a Mult és Jövő a távolból melegen megszorítsa Székely Nándor kezét, aki „a mi szenvedésünket szenved, a mi fájdalomunkat hordozza és a mi bűneinkért aláztatik meg . . .“ És talán szabad megemlíteni azt is, hogy a zsidóságért folytatott harcban kapta a sebeket, melyeket férfias önérzettel visel. Egy pompás novella, amelyet a Markó-utcából a fogház-igazgatóság engedélyével kiküldött és amelyet legközelebbi számunkban fogunk közölni, élő tanúság, hogy Székely Nándor ott sem vesztette el derűs humorát. Az alábbi kis verset is küldötte, mely komorabb húrokat penget. Ez a hangulata nekünk is fáj, de nem szabad a bündicsérés vétségébe esnünk . . .

Boldog a férfi . . .   *Asré hois, aser lai
josav b'ácász rosoim . . .*

*Uram, te mondád egykor prófétáid által:
boldog a férfi, ki gonoszok közt nem ül,
de mit tegyen az ember, ki békés, szelid, jámbor
s gonoszok közt van, egyedül.
Perlekedjem véled, óh félelmetes nagy Ur?
Hívjak eget, földet és minden seregét? . . .
Nem káromollak és nem kísértlek téged,
csak hegesztem a magam fájó, égő sebet.
Mert seb van a mellemben, sajgó, súlyos seb,
mely nem gyógyul, nem enyhül s nem heged,
véres, tépett, zúzott és figyelem estelen
enyhül-e, heged-e a tüzes seb? . . . a szívem.*

Markó-utca, május havában.

Székely Nándor.

BÉCS FŐRABBIJA A JERUZSALEMI EGYETEM MEGNYITÁSÁRÓL.

— Beszélgetés Chajes professzorral. —

Miért rajong úgy egész Bécs az ő főrabbijáért? Ezt a rejtélyt kutatják sokan a régi császárváros izraelitái közül, akik eleinte aggódva nézték az új főrabbi „cionista“ velleitását. Chajes professzor rég megalapozott tudományos világhírrrel foglalta el a bécsi főrabbi méltóságát és mindjárt székfoglaló beszédében kijelentette, hogy neki a zsidóság az élet zsidósága — és nem multak muzeuma; „nem a halottak dicsérik az Urat és nem a pusztulni indulók“; aki pedig az ő meggyőzésében megingatni akarja őt, az sziklába fog harapni. Sokan mégis remélték, hogy Chajes főrabbi fog asszimilálódni a bécsi zsidósághoz és nem fordítva. Chajes azonban valóban állt mint egy gránit-szikla, dacolt az árral, nem udvarolt a gazdagoknak, nem hajlongott az előljárói előtt és végre az ár tört meg az ő sziklaszilárdsága előtt és ma mindenki úgy beszél dr. Chajesről, mint az ideálok törhetetlen nagyjáról, aki a bécsi zsidóságot felemelte az ő eszményi magasságára.

Egy társaságban ültünk, Chajesről beszéltek.

— Ahogy ő szónokol! Semmi pátoz, semmi ke-netteljesség, mintha csak barátjához beszélne és mindenki úgy érzi magát, mintha intim atyai barátja szólna hozzá és oktatná.

— És ahogy ő távol tart magától mindent, ami jövedelmet jelent! Nem esket, nem temet, még Rothschildokat sem. Csak két gyászbeszédet tartott eddig Bécsben, egyet *Josef Popper-Lynkeus*, a híres zsidó filozófus fölött, a másikat *egy szegény fiatal galíciai cháluc* fölött, aki Palesztina felé tartva, Bécsben megbetegedett és meghalt.

— És mindig a összsidóságért dolgozik. A zsidó tudományos művek egész tömege köszönheti neki megjelenését. A bécsi zsidó intézményeket az ő világtekintélye mentette meg a legkritikusabb időkben. Ő tartja fenn a legtöbbjét ma is. Óriási összegeket jut-tatott a jeruzsálemi egyetemnek.

Felkerestük az egyetem felavatásáról hazatért bécsi főrabbit. Lelkesen, szinte extatikusan beszél az ünnepségekről:

— Felejthetetlen volt. Boldog vagyok, hogy lát-tam. A zsidó nép kétezer év után most volt először vendéglátó! Kétezer évig csak vendég lehetett, leg-többnyire hivatlan vendég, és most a saját asztalához hívhatta vendégül a világ népeit, nemzeteit, tudósait, egyetemeit, akadémiáit a Cófim-hegyére! És a zsidó nép ehhez a történeti aktushoz méltóan viselkedett. Sohasem láttam még ilyen rendezett ünnepséget, ilyen fegyelmezett tömeget. Minden híresztelés az úgyneve-zett „Jüdische Wirtschaft“-ról meghazudtolódott. Ti-zenötezer zsidó, fiatal és öreg, férfi és nő szinte moz-dulatlanul ült vagy állt a helyén forróságban és hideg-ben reggeltől estig. Nem kellett se rendőr, se rendező. A tömeg magától rendeződött és mindenki érezte a történelmi óra fenségét és méltóságát.

És a sok-sok ezer ember, aki az avatás szin-teréről távol esett, szintén néma áhitattal nézte a his-tóriai aktust. Mindenki boldog volt, hogy Jeruzsálemben lehet ezen a napon. Sőt a meghatottság és ünne-pélyesség önkéntelenül átszállott az arabokra is, akik érezték, hogy a most nyitott forrásból ők is fognak meríteni.

Bámulatos volt az agg Balfour. Rektori vékony talárjában jelent meg, mikor még erősen tűzött le a forró keleti nap és ott ült a helyén nemes átszellemlült arcával, feszülten figyelve akkor is, mikor az est egészen hűvösre fordult.

És felejthetetlen a kormányzó Sir Herbert Samuel beszéde. Az a figyelmesség igazán csak angol nevelésű politikusnál található. Nem jött kormányzó egyenruhában, hanem civilben, illetve doktori talárban, mert ő itt csak vendég a tudomány asztalánál. Nem is akarta a középben elfoglalni a helyet, hanem odaültette dr. Weitzmann professzort, a Cionista Szervezet elnökét. És amint a kormányzó beszédét a héber *sehechijonu*-áldással fejezte be, a közönség nem csak azért ujjongott, hogy „Isten elérnünk engedte azt az időt“, hanem örvendett annak a tapintatosságnak, hogy Sir Herbert Samuel vigyázott arra, hogy az Ur nevét ne ejtse ki a maga teljességében és a vallási tradíciónak megfelelően csak „hasém“-et mondott.

A legfelejthetlenebb azonban mégis a zsidó nép volt a maga ünnepi méltóságában!

Feleki Sándor: A vén templomban

*És annyi, sok-sok év után
Én újra haza tértem.
Lelkem fáradt, hajam fehér
S inogva hord a térdem.*

*A vén templomba vitt utam.
Hivői merre vannak?
Mikor utolszor voltam itt,
Hej, negyven éve annak!*

*Be sokszor énekeltem itt
A hívők seregével.
Most már pihen mind, temetők
Sorában szerteszéjjel.*

*Óh, mennyi, mennyi drága sir:
Apám, anyám, fivérem!
Miért pihenhet mindegyik,
Csak éppen én nem, én nem!*

*Ki ismerne, nincs senki már,
Csak a vén pad, a rozzant,
Amelyben ült a kis fiú
Nem egyszer, óra hosszant.*

*És most megint belé ülök,
Mint akkor, negyven éve,
Mikor tudtam még az imát
Hangosan, könyvetéve.*

*Nem tudok szólni. Valami
Torkom úgy fojtogatja.
De érti szótalan imám
Ott fent, mindnyájunk atyja.*

*És ráborul fáradt fejem
A drága, régi padra.
Csak könnyem hull, csak szívem fáj,
Mint hogyha megszakadna.*

ÉLŐ SZAVAK — EGY FRISS SÍR MELLŐL.

A maturára és vizsgára való készülődés nagy napjaiban a budapesti evangélikus főgimnázium fasori alma materén gyászszászlót lengetett a tavaszi szellő. Utolsó útjára kísérték május közepén az intézet érdemes tanárát, dr. Serédy P. Lajost. Frissen hantolt sírja mellől hadd adjam át megértő és hálás szíveknek az elhunyt professzor klasszikusan szép, aere perennius üzenetét.

Egyetlenegyszer láttam életemben Serédy Lajost. Egyetlenegyszer hallottam a szavát — öt percre. Mégis azt merem mondani, hogy ültem a Mester lábainál. És közvetítenem kell egy tanítását azoknak, akik hit körül és vallás körül vad csatákat járnak. Meg kell hallgatnunk az egymás megértésének azt a mélységes bölcselmét, amelyet Serédy professzor alig egy esztendővel ezelőtt a szívünkbe égetett — a pesti izraelita hitközség dísztermében.

Igen: a zsidó hitközség dísztermében beszélt tavaly az evangélikus gimnázium fenkölt lelkű preceptora. Mesterünket, dr. Fényes Mórt, ünnepeltük harmincéves tanári jubileuma alkalmából. Szavakban nehéz megmondani: mit jelent a zsidó hitoktató három évtizedes munkája. Még nehezebb a Fényes Mór iránytszabó, úttörő, hitben és vallásban intranzigens tanításainak mérlegét megállapítani. Hivatalosak és hivatottak nem látnak mindig tisztán ekörül.

Az evangélikus tanár a szentírás eszményeinek világosságán át látta — és láttatta velünk az igazságot. Az evangélikus főgimnázium dr. Hitrich Ödön főigazgató vezetésével, négyes deputációval jelent meg az ünnepen és Serédy P. Lajos volt az intézet tanári karának szónoka. Amit mondott, a biblia ösvényén találkozó megértésnek tisztán zengő harangszava.

Prof., Chajes bécsi főrabbi díszlevele a Keren Kajemettől.
(Wilhelm Wachtel műve.)

Farnadi Edit, a 12 éves zongora-fenomén, aki a *Mult és Jövő* legutóbi kulturestjén klasszikus héber melódiákkal tünt fel.

Odafordult az evangélikus tanár kartársa, a zsidó rabbi felé és (— szavait a gyorsírói feljegyzés alapján készült ünnepi jegyzőkönyvből idézem —) így szólott:

„Igen tisztelt kartársunk, kedves barátom! *Egyházadnak papja vagy és tanítója Sámuel lelkesítő eszméinek.* A legszentebb forrásból, a *sacriissima Theológiából* fakadt igaz bölcsességedtől, mérhetetlen sok tapasztalaton át szűrt tudományodtól mindenekfölött pedig fényben, árnyban egyaránt változatlan szerénységedtől — mi tudjuk jól — semmi sem áll távolabb mint a nyilvános ünnepeltetés. Mérhetetlen magasságokban szárnyalsz, mosolyogsz a *kicsiny hangadókon*, akiknek minden energiája abban merül ki, hogy ők is beleszólhassanak a *közélet, a történelem kórusába.* De ne feledd iskolánkat és testületünket, amelyet a nemzeti magyar kultúra munkájának immár huszonöt esztendőös fáradsága köt össze nagyra-becsült személyekkel elválaszthatatlanul. Mi voltál te ebben a munkában és ki vagy a tanítványok hálás szívében, talán mi tudjuk a legközvetlenebbül. *Szent* vallásodhoz híven: a *Tóra örök tiszta erkölcséire* és magyar szived dobogásától hevítve, a *magyar nemzeti kultúra nagy eszméire tanítottad* mindig a rád bízott ifjúságot. *Megtanítottad* szeretni és minden poklokon keresztül megcselekedni azt, ami ezt a *széthúzásokban boldogtalan nemzetet és országot egybeforrasztja.* És gyűlölve kerülni mindazt, ami *áleszmények és áljelszavak titkos kovászaként hat erjesztőleg.* Tehát csak áldást fakasztottál tanítványaid szívében, nagyra-becsülést szülők és előljáróid lelkében és igaz baráti szeretetet kartársaidban. Fogadd tehát, kérünk, most méltatott érdemeid e mai koszorújában szerény virágként forró üdvözlésünket.“

A Tóra örök tiszta erkölcséiről és a magyar nemzeti kultúra nagy eszméiről beszélt az evangélikusok díszszónoka. Ritka, nemes és egyszerű igazságok. Mennyi megértés, mennyi szeretet és milyen bölcs tolerancia lángolt ez igékben! Egyetlenegyszer hallot-

tam öt percre Serédy professzor úr tanítását. De nem felejtettem el biblikus veretű megállapításait.

Költő, igehirdető és filozófus volt Serédy Lajos. Több volt ennél. Ember volt.

És ugye kevesen vannak az ágálók, a szavalók között: emberek?! A nyugovóra tért jó professzor nevét meg kell őriznünk azoknak az el nem muló emlékezete sorában, akiktől nemeset, fenköltet, a felekezeti tagozódás korlátain felülemelkedő religiót, emberit, — tehát isteni eredetűt tanultunk.

Dr. Hajdu Miklós

ZSIDÓ HUMOR

SZOFIZMA.

Szép beszédet tartott a csengeri rabbi arról, hogy nem szabad a templomban beszélni és csendesen kell végezni az istentiszteletet. Egyik híve sehogysen akart engedelmessé válni az intelemnek s mikor a pap kérdőre vonta, így felelt: Tudvalevőleg a keresztények nem beszélnek a templomban és ha mi követjük, akkor „chukasz hagoj“ bűnébe esünk (chúkasz hagoj, keresztény szokások utáztatásának tiltása).

A PÓRULJART TALMUDISTA.

Egy fiatal ambiciózus bocher két tanulmányt írt, Jóbról és Salamon királyról. Mikor sajtó alá rendezte, elvitte egy híres rabbihoz, hogy írjon hozzá ajánló-sorokat. A bocher amidőn elolvassa az előszót, meg-hökkenve látja, hogy Salamon királyról szóló tanulmánya biz meg sincs említve, holott ő azt ép olyan jónak tartotta, mint a másikat. Amikor a rabbinál tudakozódik, az a következő feleletet adta: „Jóbot nagyon sok csapás érte életében, hát kibírja ha még egy csapás éri a maga könyve által, de Salamon király, ki egész életében olyan boldog volt, neki nagyon rosszul esne, ha ilyen csapás éri.“

KI A LEGNAGYOBB?

Három község hívei vitatkoztak a rabbijaik felől. Melyik nagyobb? És szól az egyik: „A mi rabbink pénteken még azt se tudja miről fog szombaton prédikálni és szombaton olyan gyönyörű beszédet vág ki, hogy gyönyörűség.“ Szólt a második: „A mi rabbink még egy félórával a prédikáció előtt sem tudja mit fog beszélni.“ És szól a harmadik: „Akkor mégis csak a mi rabbink a legnagyobb. Ő már a szószéken áll és beszél és még mindig nem tudja mit beszél.“

MIÉRT MONDJAK ARAMEUSUL?

R. Jechezkeél Michelsohn plonski rabbitól származik a következő szellemes Hagada-magyarázat:

Miért mondják a *Ho lachmo anjot* arameus nyelven? Mert az emberek félnek, hogy meg találják érteni azt a mondatot, mely szerint „*aki éhes, jöjjön és egyék*“ és a szegény emberek komolyan vehetik és csakugyan eljönnek a széderesti lakomához. De hiszen be lehet zárni az ajtót, hogy ne jöhessenek? Amint-hogy be is szokták zárni és csak a lakoma után, a „*Sefoch chamoszchónál*“ nyitják ki. Csakhogy ez csak szegény *embereknél* segít, jöhetnek azonban *angyalok* ember képében, úgy mint Ábrahámnál történt. Azért mondják a meghívás szöveget arameusul, a talmud szerint pedig az angyalok nem értik az arameus nyelvet és így biztos, hogy senkisé sem jön be!

PATAI JÓZSEF: KIRÁNDULÁS JERICHÓBA ÉS A HOLTTEMBERHEZ

A Rontás hegyén. — Azazél oltára. — Juda sivatagában. — Nebi Musza sirja és Nebo hegye. — Ahol Izrael átkelt a Jordánon. — A honfoglalás legendáinak bölcsőjében. — Fürdés a Holttengerben.

Mintha ismét bocsánatot kellene kérnem a drága Boris Schatz professzortól, az én jószágos jeruzsálemi vendéglátó gazdától, hogy még hajnal előtt felcibálta őt nyugalmából a Becalel kapujában töftőföltő autó — én miattam. Nekem hiába töftőfölt és trombitált az ablakom alatt. Engem fogva tartott az álom, mint valami bűbajos varázsló. Éppen az efrájimi hegyek között száguldott velem „szökdelve a bérceken, ugrálva az ormokon”, — ahogy tegnap reggel daloltuk ott az Énekek Énekéből. És hirtelen eleresztett és én zuhantam, zuhantam valami végtelen mélységbe és már-már a szétzúzó sziklához ért kábult fejem, amikor a láthatlanból elém toppan valaki és vállon ragad. Hátra fordulok, kinyitom a szememet. Kisértetiesen, hosszú fehér hálóköntösben, szétborzolt, fekete szakállal áll ágyam előtt Schatz professzor és ráncigálja a vállamat:

— „Adón Weisl kvár mecháke!” „Weisl úr már vár!”

A soffőr türelmetlenül trombitál odakünn. Pár perc alatt felöltöztem a félhomályban. Sok ruha nem kell a mai kiránduláshoz. A Holttenger forró katlanába megyünk s ott akarunk lenni, még mielőtt a nap leglángolóbb tűzében izzik. Utitársam dr. Weisl, a bécsi Presse keleti szerkesztője, szelíd szemrehányással fogad a várakozásért. Az autó igyekszik behozni a késést, szédületes sebességgel hajt keresztül a még hajnali álmát alvó Szentvároson. Itt-ott hirtelen fékez és zökken, hogy el ne gázolja a misztikus árnyakként el-el-suhanó „hajnali imádkozók”-at, akik már ilyenkor a templomba sietnek, hogy a pirkadat első sugaraival köszöntsék az éj és a nap elválasztóját. Túl a Kidron völgyén, a Getsemáne-kerten és a próféta sírokon át az Olajfák hegyéről a Rontás hegyére kanyargunk fölfelé. És a lejtőről visszapillantva, előttünk derengenek Jeruzsálem falainak és templomainak tornyai, zsinagógák és mecsetek kupoláinak sziluettjei, amint kibontakoznak álmukból és titokzatos csendben készülnek fogadni az ébredő reggelt, amely egyformán hozza a világosságot templomnak és zsinagógának, mecsetnek és besz-hamidrásnak.

Fönt a Rontás hegyének csúcsán félelmetes fenségében terül elénk a „midbár Jehuda” „Júda sivatagja.” Meztelen sziklák és szakadékok rengetegje, ameddig a szem ellát. A hajnal hulló sugaraival belécsenek a föltátott barnásvörös mély hasadé-

kokba és úgy tűnik, mintha tépett, sajtó hús és vér volna. A „Maale Adumim” ez, a rettentő „Vörös Lejtő”, Judea bevehetetlen látszó bástyája. Itt kapaszkodtak föl Josua honfoglaló seregei Jerichó várának lerombolása után. „Talat et dam.” „Vér-lejtő.” Így nevezik az arabok ma is. Történeti reminiscencia-e ez, vagy a vörös vasoxyd-talaj színének jelzése? Nyolcszáz méter magasban vagyunk a Tenger szintje fölött és a Holttenger katlana még négyszáz méterrel mélyebben fekszik. *Több mint ezerkétszáz méternyi* esés néhány kilométernyi távolságon! És sehol se fa, se fűszál, csupa meredek, csupasz kőkoloszus és egymásba hasító, félelmetesen tatóngó, mély ördögárok. Mintha valóban a Rontás birodalma volna. Az „Azazél” oltára! Ide hozták az Engesztelés napján a bűnbakot, amely vitte Izrael vétkeit az Átok földjére. És útközben felállított ünnepi sátrakból jelt adtak egymásnak Jeruzsálemig, hogy a bűnbakot letaszították a sziklacsúcsról a mélységbe, hogy áldozatul essék az örök Rontónak, az Azazélnek, a jeruzsálemi templom hegyén összegyűlő bőjtölő nép pedig ujjongva leste a jelt, hogy a vörösfonál fehérre változott, a bűnbocsánat csodás szimbólumául. Mit ujjongsz, szegény nép, te adtad a világnak a bűnbocsánatot, a szeretetet, de te adtad a bűnbakot is és a bűnbak sorsa lett a tied, a világ bűnbakjának szomorú sorsa, akit szikláról sziklára, mélységből mélységbe taszítanak. Itt e barlangos sziklaszakadékok között keresték prófétaid a magányt, itt ölelkeztek vízióik a teremtés titkaival és Istennek végtelenségét látták a szét-

A Vaadi el Kelt Júda sivatagában.

morzsolt hegyóriásban és a felhasított föld méhében, a „Jordán fenségéből” idetévedt oroszlánban és a zengő hasadék fölött lebegő sasok szétterjesztett szárnyaiban. És gránittá keményítették arcukat, amikor elmentek az elpuhult bűnös város falai közé hirdetni az Úrnak mindenható ígét. Csak az, aki Juda hegyei és sivatagjai között járt, értheti igazán a judai próféták sziklás, szózatossá szavait...

Az autó egyre lefelé, lefelé ereszkedik. A *Vadi el Kelt* egyik kanyarulatánál lepillantunk a

A judeai sivatag szakadékaiközt. (Regi metszet.)

mélységbe. Szemközt, a hegyhasadék oldalában magasan, mint regebéli sasfészkek tornyos remete cellák tapadnak a kiálló és szinte légben lógó sziklákhöz. Hogyan jutnak oda ezen az úttalan úton, ahol csak egy lépés választ el a Haláltól? Büntető kolostor ez — mondja szomszédom, — görögkeleti szerzetesek számára, akik világi gyönyöröktől elcsábítva megfélemedeztek fogadalmukról és most a világtól elzárva lebegnek itt élet és halál között.

Bíboros pirosság önti el az eget és letről már küldi hűhullámaikat a Holttenger. Az úton zarándokszereg jön szemközt. *Nebi Musza*, Mózes próféta sírjáról visszatérő muzulmánok szent zászlókkal és muzsikaszóval. Táncoló dervisek rekedt torokkal ismétlik ugrálva, hadonászva: „L'illáha ill'allah! L'illáha ill'alah! Muhamed rasul allah!” „Allah az isten és Mohamed a prófétája!” Már csak gyenge utócsapata ez a tegnap visszatért *Nebi Musza*-processziónak, amelyet Jeruzsálemben a kormányzó Sir Herbert Sámuel és vezérkara áhitatos tisztelettel fogadott; a *Scopus* hegyén azonban mégis fel volt állítva néhány ágyú és gépfegyver, mert az óvatosság sohasem árthat. Hiszen az egész *Nebi Musza* búcsújárás is ilyen óvatosságból keletkezett. Mózes túl a Jordánon halt meg *Nebo* hegyén és „senki sem ismeri sírhelyét mind a mai napig” mondja a biblia. De amikor a keresztények nagy tömegekben kezdtek gyülekezni Jeruzsálemben husvétra, a szent sírnál, a szultán úgy vélte, jó lesz ellensúlyozásul igazhívők tömegeit tartalékba gyűjteni néhány órányira Jeruzsálemtől, alkalmasint *Nebi Musza* sírján, amelyet Allah kegyelme áthozott a Jordán túlsó partjáról, hogy híveinek megkönnyítse a zarándokutat. Az exaltált, fanatikus tömeg tegnapi ünnepi menetét nem lett volna tanácsos autóval megszakítani. De ezek a hátramaradt, gyenge utócsapatok félénken térnek ki a száguldó gépkocsi előtt és félszegül oldalt ugorva is egyre ismétlik zümmögve: „L'illáha ill'allah! L'illáha ill'allah!”

A sivatagból hirtelen oázisba jutunk. *Jerichó*hoz, a *pálmák városához* közeledünk. De hol a pálmák és hol vannak *Jerichó* rózsái? S hol a „kópher”, melynek piros nedvével festették körmeiket és ujjuk hegyét kelet leányai? Száz stádium hosszú datolya- és pálmaerdő borította ezt a pazarul termékeny területet, meséli *Josephus*. Most nincs ugyan pálmája, de van sokféle tropikus növényzete. Myrrha, lótus és gileádi balzsambokrok veszik körül a kerteket, melyekből bódító fűszeres illatok áradnak. A kerítés kaktusok tövisei közül itt már kipiroslik az érett gyümölcs. A sövényekből kövér banánok sárgállanak elő. Egy pillanatra megállunk, leszakítunk néhányat az útra és autónk illatosan száguld tovább.

— Itt kellett volna alakulnia az első új zsidó kolóniának, „*Petach Tikváh*”-nak — mondja *Weisl dr.* — Itt ahol *Jósua* kezdte a honfoglalást,

itt, hol a visszatért babyloniai számüzöttek is gyülekeztek, mielőtt Jeruzsálem resztaurálásához fogtak. Itt, ahonnan az első ómert és az első zsenget vitték a Szentélybe, mert itt érett legelőszőr a kalász is. Itt ezen a tájon van „Émek Achór“ a „Szomorúság völgye“, ahol Józsva megkövezette Achant, amiért tilalma ellenére zsákmányt szedett Jerichóból, egy sineári köpenyt, kétszáz ezüst siklust és egy arany nyelvet. Harcolni az eszméért és nem zsákmányért, — erre akarta Józsva szoktatni Izrael katonáit. Szomorúságos fájdalom lehetett a tapasztalat, hogy oly nehéz győzedelmeskedni a zsákmányvágyon, az aranyéhségen! Megkövezéssel kell példát adni. És mert Hoséa próféta jövendölte, hogy „émek achór l'petach tikvah“, a „Szomorúság völgye lesz a Remény kapuja“, itt akarták megalapítani a Petach Tikvah kolóniát még 1872-ben.

— Tudom — felelem, — néhány földim is volt közöttük, R. Abraham és R. Dávid Guttman Debrecenből és a szentistváni Jósua Stampfer, akik később a Jaffa mellett létrejött Petach Tikvah alapításában is az elsők között voltak. Épp tegnap este olvastam Jósua Jellin emlékirataiban, milyen megható volt erre az új honfoglalásra való készülődésük. Mikor a „hét vezér“ nekiindult, hogy a Jerichó mellett árverezésre bocsátott területet megvásárolják, minden nap a reggeli ima után elolvasták hangosan a Szentírásból Jerichó ostromának fejezetét. Niszán hónapban keltek át Jósua seregei a Jordánon és itt Jerichó síkságában ünnepelték a pészachot. Hat napon át reggelente egyszer kerültek meg a hatalmasan elzárt várost, a hetedik napon pedig a sófárt fuvó kohániták a frigládával hétszer mentek a város körül és zengett a nép nagy riadással és Jerichó falai leomlottak. „Ezért mi is magunkra vettük, hogy pészach hat napján át reggelenként felolvassuk Jósuának ezt a fejezetét, a hetedik napon pedig hétszer olvastuk fel a fejezetet bizó szívvvel, hogy Isten ezúttal is a kezünkre adja Jerichót...“ A konkurrensek sikerült is semlegességre bírniok, hogy a licitálásban részt ne vegyenek. A dúsgazdag El-Chuszeini Muszah pasát némi leléptidíjjal, a hívő örmény batrikot szívlagyítással. De ekkor legfelsőbb írás érkezett a szultántól Konstantinápolyból: Abud-al-Chamid öfelsége megsajnálván hazája földjét, hogy idegen kézre ne kerüljön, többet ad a kínált árnál 500 fonttal és megtartja Jerichó földjét magánbirtokul...

— Látja — mondja dr. Weisl, — ötvenkét esztendő mult el azóta és ez az áldott oázis ugyanott tart ma, ahol akkor! Itt vagyunk az alig 300 lelket számláló, piszkos kis faluban, az új Jerichóban, még a keresztes vitézek alapították hét-nyolcszáz évvel ezelőtt, ötven éven át szultáni birtok volt és mi lett belőle? De mi lett volna belőle, ha ez a föld akkor a hét vásárló vezér birtokába jut? Micsoda Petach Tikvah lett volna

az, ha az első kolonisták itt kezdhették volna a telepítést ezen a dús, termékeny talajon, amikor ott azon a sivatagos, meddő, mostoha földön is a mostani Petach Tikvah több ezer lakóju gyönyörű kulturált kolóniáját teremtették meg!...

Már 250 méterrel a tenger szintje alatt járunk. A hőség a korai óra dacára füllesztő, de a reggeli szellő árama tűrhetővé teszi. Az út Herodes hajdani télikertjein visz át, melyeket a római Antonius az egyiptomi Cleopatrának ajándékozott. Rómában és Egyiptomban egyaránt híres

Jerichó romjai előtt. (Régi metszet.)

volt a jerichói balzsam, szerelmet hajszólo szenvedélyek bódító fűszerszáma. De a halálhányó Herodes sem talált balzsamot a halál ellen, amely itt borította reá a mulandóságot nagy és kicsiny tetteire, szerelmeire és kegyetlenségeire. Maradt-e belőle akár csak néhány csont, mint az itt szétszórt cserepek a kanaáni királyok kincseiből?

A régi Jerichó kiásott romfalai között járunk. Hosszú, mély árkok húzódnak keresztül kasul a Szultán-dombon, ahol a hajdani vár állott sok-sok ezer évvel ezelőtt. Alig húsz éve angol és német tudósok szorgalma kikaparta a föld méhéből az eltemetett romokat és az egymásra helyeződött rétegekből, az egymást megsemmisítő ősi kultúrák kiásott maradványaiból megállapították, hogy valóban nem mese, amit a Biblia Jerichó bevehetetlen városáról elbeszél. A sok-ezer évig föld alá temetett legendás várfalak felszínre kerülve, a perzselő naptól szétmállottak és összeomlottak, most már minden sófárfuvás nélkül. Bemegyünk az omló árkok közé, ujjainkkal morzsoljuk a falakat és ahogy lehámlik egy-egy felület, égetett vörös agyagedénytörmelékek hullanak a kezeinkbe. Elvisszük emlékül. Talán Jósua harcosainak korsója volt és ezzel merítették a közeli Jordánból vagy a szomszédos forrásból, amelyet *Elisa* a csodatévő meggyógyított...

Hepehupás úton, fehérés szürke dombok kietlen tömkelege között zökken az autónk „Jerichó Jordánjá”-hoz. A sivatagi levegőnek már kissé sós ízét érezzük, ha nyelvünk az ajkunkat érinti. Közel vagyunk a Holttengerhez. Se fű, se fa, se madár, se élet, csak csupasz, néma, gipszes-agyagos föld. Egy-egy domb kupoláján fehér sólerakódások kristályai csillognak a napon. Melyik alatt rejtőzik a tizenkét kő, melyet Izrael törzsei a Jordánon átkelve, emlékül emeltek „és elnevezék *Gilgál*-nak mind a napig?” Némán nyújtózik „*Dzsaledsul* romja”, mint fejetlen szfinksz, melyet eltemetett a sivatagi homok. Ki fedí fel a multat? Hol sátoroztak itt Jósua vitézei? És ez az ötven méter hosszú „tell” volt-e a vezér sátorának dombja? Pihegve hordja vizét lent a Jordán. A parton magas nádasok és szomorúfüzek sűrűjéből fehér alakok villognak kísértetiesen, titokzatosan egymás után lépkedve. Hívő husvéti zarándokok földig érő fehér halotti ruhában mennek alámerülni a szent folyóban, ott ahol János keresztelt. Autónk tovább roboz. Oda közel, ahol a Jordán beleömlik a Holttengerbe...

Néhány perc múlva ott állunk a „*Jám hame-lách*” partján ámulva és elbűvölve. Ez a nyugodt, csendes, sötétkék víz, fölötte a világoskéknek végtelenjével és körülötte lilás-vörös hegyek láncolatával, — ez volna az a félelmes Holttenger, amelyet Jeruzsálemből az Olajfák hegyén és Cijon dombjain is mint a Nirvána sejtelmes szimbólumát láttam felém lihegni? Mikor Talpijóth terraszáról esett először reá tekintetem és úgy tűnt, mintha csak egy ugrásnyira volna,

mintha lent a lábam alatt terülne el, mélységesen mély medréről úgy csábított, csalogatott sejtelmes kéklő ködfátyolán át, mint valami misztikus fantóm, minden titkok titkának megfejtője. És most itt állok előtte a forró tikkasztó napon és inkább hűsítésre, fürdésre, üdülésre csábít. Ledobom magamról a ruhát, mohón belelépek a vízbe. Mintha meleg sűrű olajba léptem volna. A víz nem is érinti testemet, mintha nem is nedvesítene, csak simogatna, kegyetne. A sikamlós talajon lecsúszom. Mintha egy kar behúzott volna. Egy pillanatra megdöbbsent a gondolat, hogy 399 méter mélységig sülyedhetek itt. De a víz nem enged le. Föltol a felszínre és tart ruganyosan, ringatón, mint valami puha párna. Úszni próbálok, de nehéz a súlyos víznek a lapátolása, elfáraszt, elbágyaszt. Lefekszem csendesen, körülnézek káprázó szemekkel báméskodva és meditálok, mintha így lehetne feküdni örökre, örökre...

Mily szép vagy Holttenger a Föld mélységében... Méhedben nincs élő csira, partodon nincs fűszál, levegődben nincs madár, mégis mily szép vagy Holttenger, szebb, mint az Élet tengere...

Súlyosak, simák és csendesek a te vizeid, nem korbácsolják viharok, mint a Világ kavargó, háborgó óceánjait...

Lágyan öleled partjaid, nem ragadozva, némán vársz, vársz s belédömlenek minden vizek...

Halakat hoznak a Jordán és az Arnon hullámai, szürkéket, ezüstöket és aranyosakat, te kinyujtod karjaid feljük és megsemmisülnek, ős anyagaikra bomolva, a szürkéek, ezüstösek és aranyosak...

Ide vezet minden folyam, oh Holttenger és miért ne jöjjünk a Jordán tisztító tiszta vizeiben, miért ússzunk az Arnon szennyes, véres hullámaiban?...

Folynak, folynak az Élet folyamai, míg belétorkolnak a Halálba...

És süt a nap égetően, ragyogón, kápráztatón, tündöklőn.

Ott a túlsó parton Moáb síkságából kiemelkedve, *Nebo* hegye ködlik felém. Az ő csúcsáról „látta Mózes az áldott Földet, Gileádot, Danig és egész Naftálit és Efrájim és Menasse földjét és Júda országát az utolsó Tengerig. És meghalt ott Mózes az Úr szolgája, Moábnak földjén, Istennek ajakán...” Régi regék ringanak a gyermekkorból. Hogyan is tanultuk a kis chéderben, hogyan is daloltuk, kezeinkkel a levegőben evezve, fejünkkel, testünkkel mámorosan ide-odabólogatva... „És mondá az Úr Mózesnek: menj fel *Nebo* hegyére, mely Moab földjén vagy, Jerichóval szemközt és lásd meg Kanaán országát, melyet Izrael fiainak adok örököül. És halj meg a hegyen, melyre fölmegy és térj népedhez, miként meghalt a te testvéred Aharon Hór hegyén... És hogyan halt meg Aharon?... Felvezeté Mózes a barlangba és látá, fehér ágy van ott terítve és lélekmécs lobog a fejénél. És leveté fivére főpapi

palástját és reáadá fiára Eleázárra. És leveté főpapi fővegét és mellvértjét és reáadá fiára. És levevé róla sorban ruháit, az elsőt, a másodikat és a harmadikat. És sírt Aharon. És vigasztalá Mózes: „Oh boldog, te látod koronádat fiad fején, nekem ez sem adatott meg.” És mondá Mózes: „Aharon testvérem, feküdj le az ágyra.” És lefeküvék. „Nyujtsd ki a lábaidat” és kinyujtá. „Nyujtsd ki a kezeidet”, „Hunyd be a szemeidet.” És behunyá. És az Úr dicsősége megcsókolá és meghalt. Ebben a pillanatban Mózes megkívánta ezt a halált... Istennek ajakán... És látá Nebo hegyéről az országot békéjében, bukásában, virulásában és szenvedéseiben, pusztulásában és feltámadásában... Ez a föld, melyet esküvel ígértem... láthattad szemeiddel, de oda át nem mehetsz... És meghalt ott Mózes az Úr szolgája, — így diktálta az Úr a Tóra utolsó szavait és Mózes írta könnyekkel...

Kinyujtózom a Holttenger puha ágyán, behunynom szemeim és fekszem olajosan, balzsamosan és fejem fölött mint gigászi lélekmécs lobog a lángoló Nap...

Ott a pihegő, párázó parton, a vörösen izzó moábi hegyek meredélyei között honfoglaló ősi regék lebegnek a meztelen sziklák csúcsain. Ott szakad „náchál Arnon” a Holttengerbe, két meredek hegyfal között. Arra vezetett a sivatagban vándorló Izrael útja. És az emoriták elbujtak magasan a szorosban barlangokban és sziklák mögött, hogy a magasból hirtelen nyilakkal és kőzapporral támadjanak az elvonulókra. De Erec Jiszraél hegye összerázkódott, mint egy cseléd, aki indul az úrnője elébe, odalépett a szemközt levő hegyhez és sziklái mint szarvak és mellek hatoltak bele a tulsó hegy nyílásaiba és barlangjaiba. És Izrael fiai átvonultak a két összetapadt hegy tetején, mit sem sejtve a szörnyű csodáról. Csak Mirjám kútja, a csodaforrás, mely végigkísérte Izraelt a sivatagban, sodorta magával a vért és a szétroppantott csontokat és akkor énekelte Izrael ezt az éneket: „Jer föl, Kút, tégy tanúságot. Kút, mit ástak fejedelmek, vájták a nép nemesei, törvénytálcával, támasztóbottal és lön ajándék a sivatagtól...”

Süt a nap kápráztatón, tündöklőn, égetően...

Ott az Arnon határához vezette Bálák, Móáb királya Bileámot, az őshegyek pogány prófétáját: „Jerátkozd meg Jákobot, veszejtsd el Izraelt.” És Bileám a sivatag felé fordítá arcát, látta a sziklák tetejéről, bércek magasáról a népet, mely egyedül bolyong és a nemzetek közt nem számít, és felemelé szemeit és látván Izraelt, amint nyugszik törzsei szerint, reászállt az Úr szelleme és szólt: „Mily szépek a te sátraid Jákob, hajlékaid Izrael, mint patakok húzódnak, mint kertek a folyam partján, mint sátrak, miket az Úr ültetett, mint cédrusok a vizek mellett...” A félszemű pogány próféta, az ellenség is megilletődött a népen, mely sivatag sziklái és paraszai között keresi

a felszabadulás, a megváltás útját... Csak az egyiptomi husosfazekak sivár visszasóvárgói kullogtak kételkedve, szitkozódva a tábor megett...

Süt a nap kápráztatón, tündöklőn, égetően.

Délen párolog a Dzsebel Uszdum, Szodoma hegye, Lót országa, kén és só égette egész földje. Emberalakú sóoszlopok merednek a magasba. Ott mutogatják Lót sóvámeredt asszonyát. De sokkal nagyobb csoda a legendává meredt vár a Holttenger nyugati sziklaszakadécai között, ott túl Engédi sivatagján, *Macada*.

Csodavár. A zsidó heroizmus büszke romjai. Oda föl menekültek Jeruzsálem utolsó hős védői, vezérükkel Bar-Giorával. Évekig ostromolták a rómaiak a bevehetetlen várat a hegy felsikjén. Aztán körülépítették magas falakkal szemközt az egész hegyet. És tűzcsóvákat dobtak a kiéhezett hősök várába és felgyújtották. De Bar-Gióra kiadta a jelszót: Az utolsó ezer zsidó harcos nem fog római fogságba esni. Egymás kardjába dőltek Jeruzsálem nevével az ajkukon. És mikor a rómaiak behatoltak a fölégetett várba, a zsidó heroizmus borzalmas képe megölte bennük a győzelmi mámort...

Ott feküdt mind halottan, némán

Hős ezer zsidó Maczadában...

— Halló, halló! — kiáltja felém Weisl dr. a partról, — ön talán verset költ a Holttengerben? Honoráriumul jó napszúrást kaphat! Jó lesz vigyázni. Ha egy kis szédülés megítatja a Holttenger vizéből, úgy járhat mint a Jordánból jövő halak. Vagy tán szereti a chlort, bromot, nátriumot, magnéziumot, káliumot és kalciumot? Mind ezt kaphatja itt egyetlen kortyban együtt!

Künn a parton érzem csak, hogy egész sóréteg rakódott reám és minél jobban szárítja a nap, annál tűrhetetlenebbül viszket és éget. Egész fehér vagyok, szinte sóbálványnak képzelem magam.

— Látja — tréfálkozik Weisl dr., — milyen könnyen lehet itt sót nyerni! — Aztán komolyan folytatja: — Óriási jövője van Palesztinában a Holttengernek. Több mint tizenhárom millió tonna víz párolog el naponként ebben a forró katlanban. A víz elpárolog, de a benne levő anyagok lerakódnak és a Holttenger vize egyre sűrűsödik. Több mint 25 százalék már benne a só és egyéb ásványtartalom. A különböző kémiai anyagoknak valóságos kincsesbányája a Holttenger, csak hogy ezt sem aknázták ki, épp úgy mint a Genezárethet negyvenféle tápláló halával.

— Volt ön már arra, túl a Jordánon? — kérdem hirtelen, hogy visszaringatózzam a regék bölcsőjébe.

— Igen! Voltam *Rabbath-Ammonban*, az ammoniták régi fővárosában, *Huszein* királynál, Hedzsász uralkodójánál. Mikor ezt a hatalmas termetű, öreg arab fejedelmet, mély kék szemeivel, telt szakállával, keskeny, hajlott orrával lát-

Sir Herbert Samuel, Palesztina népszerű kormányzója, aki most hagyta el állását öt évi szolgálat után.

tam, úgy éreztem, ilyenek lehettek a mi őseink, a legendás „dór hamidbár”, a sivatag nemzedéke. A hetvenhat éves király hat órát ül nyeregben, a földön egy szőnyegen alszik, egy marék datolyából él, mindent lát, mindent hall, mindent tud, ő maga szerkeszti a hivatalos hedzsászi ujságot és korrigálja a cikkeket a stílus szépsége és a nyelv tisztasága szempontjából. Mekkából jött látogatóba fiához Emir Abdullához, aki Transjordánia fejedelme és Rabbath Ammon a székhelye.

— Itt volt alkalmam kissé belepillantani az angol politika csodálatos szövevényébe! — melegedett bele Weisl dr. és úgy beszélt, mintha egy keletpolitikai cikket mondana tollba a Neue Freie Presse számára. — Anglia elismerte Huszein királyt, aki az Izlám kalifátusára aspirál, de ugyanekkor elismerte, sőt szubvencionálja keleti határán Huszein és az Izlám legnagyobb ellenségét is, Ibn Szúdot, a vahabiták fejedelmét, Nedzsd szultánját, aki 200.000 fegyveres harcosnak parancsol és bármelyik percben megsemmisítheti Huszein hedzsászi királyságát és kalifatusi ambícióit. Déli határán elismerte Anglia a yemeni Imam Jachját és ugyanekkor elismerte, sőt támogatja ennek ellenségeit, Chadar-maut (veszi észre a héberes chadar-mavet-et: Halálháza) és Oman szultánjait. Anglia elismeri Hu-

szein király fiát, Feisult „Aram Naharajim”, Mezopotámia királyának és másik fiát Emir Abdullaht, aki testvérének ellensége, elismeri ugyanekkor Transjordánia fejedelmének és ad neki 150.000 font szubvenciót, de aláveti politikailag a palesztinai kormányzónak, Sir Herbert Sámuelnak, akinek útján a szubvenciót kapja. Ez aztán a „divide et impera!” Oszlass és uralkodj. Az öreg Huszein kalifátusra aspirál, az Izlám egyházi feje szeretne lenni, tehát arab népszerűségét féltve, húzódozik a Balfour-deklaráció aláírásától, amely Palesztinát mint zsidó nemzeti otthont elszakítja a nagy arab birodalomtól. Anglia persze nem akarja a kalifátust és mert Transjordánia fejedelme elismerte atyja kalifatusi jussát, megvonja tőle a szubvenciót és kinevezi Emir Abdullah mellé kormányzói hatalommal legnagyobb ellenségét Ali Risa pasa al Rikábit, akit Abdullah néhány évvel ezelőtt száműzetett, a fejedelem büdtségét pedig leszállítja 70.000 fontról 12.000 fontra! Eltörli ezenkívül a határátlépési tilalmat Palesztina és Transjordánia között, úgy hogy ma már külön vízum nélkül lehet átmenni a Jordánon túlra, amely ma-holnap ismét Palesztinához fog tartozni, mint Dávid király idejében, amikor fővezére Jóáb ben Ceruja elfoglalta Rabbath-Ammon városát...

Mialatt Weisl dr. ezeket a fejtegetéseket térképi szemléltetéssel kísérte, egy fehér fejken-dős, szikár beduin fekete kávé és édes szörbetet hozott ki sátrából. A Holttenger turistáinak mozgó vendéglősét mi is szívesen fogadtuk és frissítőit banánnal, cigarettával és néhány piaszterrel háláltuk meg. A nap egyre magasabbra emelkedett és a forróság már szinte megállította a lélegzetet. Menekülni szerettünk volna, mint az égő Szodomából. Nyolc óra van és vissza is kell sietnünk Jeruzsálembe. Én meg minél előbb szeretném leáztatni magamról a Holttenger égető sóját. Az autó még szédítőbb sebességgel száguld fölfelé, mint lefelé. Több mint ezerkétszáz méternyire kell emelkednünk. Tovább. Sivatag, sivatag. Átszáguldunk Jerichó oázisán. Óriási oleanderek és tamariszkok mellett rohanunk el. Egy ifjú beduin papyrusleveleket vág és kése kivillog a sűrű bokorból. Tetováltarcú fellah-asszonyok állnak áhítattal a „termékenyítő pálma” alatt. Tovább. Sivatag, sivatag. Izzó körengeteg, ázazeli kietlenség, rémítő szakadékok. Tovább. Föl, föl. Szinte érezni a gépkocsi erőlködő lihegését. És a forróság mintha velünk jött volna a Holttenger katlanából. Sivatag, sivatag. Tovább, föl a Rontás hegyére. Már idevillognak Jeruzsálem ormai és hűvös szellő csapja meg az arcunkat. Hűvös szellő Jeruzsálemből, ahol úgy mondják, mindig jár valami szél. Mert mind a szelek az egész világból, mielőtt bárhova elindulnak, ide jönnek Jeruzsálembe, hogy a Szentély hegyén leboruljanak az Úr színe előtt...

REGÉNY

SASS IRÉN: ÉNEKEK ÉNEKE

6.

— BÍBORBAN IS VÉRZIK A SZÍV. —

*Ne szítsa azt senki, föl ne költse,
A szerelem úgyis tűzre gyullad
S ha egyszer ég, könnyed váltig hullhat
El nem alszik, úgy lángol örökre.*

Hajnaltájban aludt el Sulamit gyötrelmes izgalmaitól és fáradságában elcsigázva. Későn délelőtt volt már, amikor zúgó füleihez eljutott az ucca eleven zaja, mint a légydöngés.

Kinyitotta szemét, azután rögtön lecsukta. Nem akart semmit sem látni.

Marianne örömtől ragyogó arccal leskelődött az ajtóban. Mikor látta, hogy leánya ismét lehúnyja szemét, óvatosan kihúzódott a kamrából.

— Pszt! — suttogta ajkára tett kezekkel a kívül várakozóknak. — Még alszik a menyaszszony. Hadd aludjon s legyenek rózsás álmai...

Azután — hányadszor ma reggel? — ismét végigsimogatta a széjjeltergetett díszruhák selymes szövetét, beleturkált a csillogó ékszerekbe, meglebegettette az arannyal hímzett fátylakat. Nem tudott betelni velök. Nem tudta elhinni, hogy ez a sok kincs mind Sulamité. S még több! Százszor, ezerszer ennyi! Júda egész vagyona s maga Júda is!

Izgatottan tipegett-topogott. Hol a katlanhoz futott, melyben langyosan gőzölgött az olajakkal illatosított fürdővíz, hol a sarokban guggoló rabnőt vonta magával egy másik szögletbe, ahol túláradó szavakkal beszélte meg vele ismét és ismét Sulamit különös eljegyzésének történetét. A csodálatos éjszakai eljegyzést...

Ettől csengett-bongott egész Kedes.

Marianne maga is hajnalban tudta meg az öröktől.

Csaknem elájult, midőn meghallotta.

S azóta úgy jár-kél, mint az a'vajáró.

A vőlegény bőkezű ajándéka vakítja öreg szemét.

Ó, bárcsak fölébredne már Sulamit, hogy láthatná őt aranytól és karmazsintól ragyogni!

Sulamit ezalatt, lázasan össztörve feküdt ágyán. Nem merte felemelni a kezét, nem merte megtapintani nyakát, mert félt a rettentő aranylánc érintésétől. Nem, ő nem akart hinni semmit. El akarta feledni az éjszakát, mint egy rossz álmot. Égő szemei előtt folyton két férfiarca káprázott. Júda mosolygott, a pásztor s rt...

Nem, mindez csak álom.

Ő nem járt az éjszaka Júda ablaka alatt, az

özvegy nem kapcsolt aranybilincset a nyakára. Lehetetlen!

Hiszen kedvesével sétált a napsütött szőlőhegyen. Együtt tértek be a piroshomályú pészházba, mazsolabort ittak, almát ettek, daloltak és boldogok voltak.

Fáradtan mosolygott:

— Ez, ez a valóság.

Visszaemlékezett kedvese csókjára, amit ál-mában kapott tőle.

Érezte ajkán a pásztor száját.

Sóvárogva ölelte át a levegőt:

— Dániel! — kiáltotta szerelmesen és vágyódva.

Marianne azonnal besietett a hangra. Sugárzó arccal állott meg leánya ágya előtt:

— Fel, fel lusta szépem! Meleg a víz a katlanban. Jer fürödj meg és öltsd magadra csodálatos köntösödöt, amelyet Júda, a vőlegényed küldött neked...

Sulamit elsápadt:

— Ne... ne anyám... hagyj! Miket is beszélsz?!

— Csitt, képmutató gyermek! Azt hiszed, nem tudom mi történt az éjszaka?! Anyád fülei jók és nem vakok a szemei!

Karjába kapta leányát s ahol érte, reszketeg csókjaival dédelgette.

— Gyönyörű virágom... arany hintón jött el érted a boldogság! Nézd a te ősz anyád sír az örömtől...

Sulamit meghatódva és szomorúan nézte anyját. Örül, örül, tapsol és nevet és nem tudja, hogy leánya majd meghal fájdalmában.

Igaz, ő nem tud semmit.

Hátha megmondaná neki?

Igen, meg kell mondania neki.

— Anyám — kezdte reszketeg hangon, — én olyan...

— Boldog vagy, ugye boldog vagy?!

— Anyám én... a szívem...

— Repes az örömtől, ugye repes az örömtől?! Sulamitom, az én szívem majd szétszakad örömében! Én nem is tudom, nem is tudom mivel érdemeltem ki ezt a nagy boldogságot!

Oly áhitatos, jámbor, alázatos és ihletett volt Marianne arca, hogy Sulamit sírva elfordította fejét. Nem tudta megmondani neki... Nem tudta elrontani ártatlan örömét.

Marianne tapsolt:

— Fel hát szépségem, szememvilága! Jer, a vőlegényed hamarosan itt lesz! Várjuk őt díszben, ahogy illik!

Sulamit tehetetlenül tűrte, hogy kiemeljék ágyából. Csupán a langyos fürdőben frissült fel kissé. Jólesett meggyötört tagjainak az illatos, simogató víz. Fáradtan viszonzta anyja rózsás mosolyát. Mi lesz ebből? Hol fog ez végződni? Hol lehet itt megállni és vissza nem nézve futni, futni?!

Valóban felesége lesz Júdának?
 Elfeledi a pásztort, egészen, mindörökre?
 Nem! Nem!
 Bármit tesznek is vele, majd engedelmesen
 tűri, hogy le ne törölje boldog mosolyát.
 De... ez nem tart örökké!
 Mikor kilépett a vízből, először nézett végig
 magán némi szemérmes kíváncsisággal és csodál-
 kozva. A rabnő lábánál guggolt és szorgalmasan
 törülgette:
 — Szép vagyok-e mondd?
 — Gyönyörű vagy, úrnőm.
 — Mért nevezel úrnődnek? Én csak Sula-
 mit vagyok.
 — Ó, nekem úrnőm vagy. Uram, Juda ben
 Szirach neked ajándékozott engem.
 Sulamit elgondolkozott.
 — Mi a neved?
 — Mitra.
 — Voltál már szerelmes?
 A rabnő elsápadt. Kutatva nézett Sulamit
 arcába, mintha homloka mögé szeretne látni.
 Nem, dőreség! Senkisé tudhatja, hogy egy hit-
 vány rabnő fel meri emelni nyomorúlt szívét ha-
 talmas uráig. Hiszen Mitra csak éjszaka mer

Zádor István: Markbreit, Rathaus.

sírni s akkor is öklével tömi be száját, hogy senki
 meg ne hallja.

Lehajtott fejjel válaszolt:

— Szerelmes vagyok, úrnőm.

Sulamit izgatottan a rabnő füléhez hajolt:

— Akkor légy jó, nagyon jó hozzám Mitra.

Mert én is szerelmes vagyok. Szívem majd meg-
 reped a szerelemtől.

Mitra szemei könnyekkel teltek meg. Öröm-
 könnyek voltak ezek. Alázatos, félig állati sorba
 sülyesztett szíve felujjongott, hogy Júdát any-
 nyira szereti gyönyörű, ifjú menyasszonya.

Boldog, boldog lesz tehát az imádott férfi.
 Mitra szíve ennyivel is megelégedett.

Rajongással és forrón suttofta föl Sula-
 mitnak:

— Az életemmel is szolgállok téged, úrnőm.

És hozzáfogott, hogy kenőcseivel végigkenje
 a leány karcsú hátát. Sulamit halványan mosoly-
 gott. Tegnap óta átment minden női gyötrelmen
 s most már talán a képmutatás fájdalmas mű-
 vészete sem fog nehezére esni. Rugalmas fiatal-
 sága ezer vigasztaló szót zsongatott fülében.
 Nem, ez nem fog sokáig tartani. A hatalmas és
 gazdag Júda egyszer úgyis csak megunja majd
 igénytelen menyasszonyát. Egy rossz perc kell
 csak, egy kedvetlen óra és kikergeti a kapun.
 Biztosan így lesz. Azután Sulamit boldogan fel-
 kacag majd: vége! Ékszereit anyjának adja. Föl-
 decskét vesznek rajta, fejős kecskét; vesznek két
 izmos, fiatal rabszolgát is, egész kis majort, ahol
 táncolva jár a napsugár és minden megterem,
 ami egy magányos öregasszonynak kell. Ó, mi-
 lyen boldogan fog élni majd anyja kicsiny, mo-
 solygó birtokán! Gond nélkül, fáradság nélkül,
 elfeledve a szegénység és nélkülözés éveit...
 Így lesz, egészen biztosan így lesz!

Sulamit pedig?

Lefejti magáról drága ruháit, lehúzza lábá-
 ról a finom szattyán-szandálokat és csendesen
 Júda küszöbére rakja.

Azután?

Azután egy szál gyolcsban nekiiramodik a
 harmatos mezőnek, fut, fut az opálos hajnali de-
 rengésben kibontott hajjal, repesőn és ujjongva
 a kutakig. A hatodik kútnál elfulladva, szív-
 dobogva, szemlehunyva térdre esik és kitárt kar-
 ral belekiáltja a hajnalba:

— Dániel, szerelmem! Eljöttem hozzád! Ó,
 ne üzz el magadtól!...

Így lesz, egészen biztosan így lesz!

Így kell lennie!

*

Rövid idő múlva aranyozott hintóján, fé-
 nyes kíséretével megérkezett Júda, Marianne
 házába. A kis kopár udvarban Júda finom sző-
 nyegeit terítették fel és két párnázott szék vára-
 kozott a menyasszonyra s az édesanyjára.

Fejedelmi díszben ült Sulamit anyja mellett, hideg mosolygással, királynőien.

Júda nyomában csaknem egész Kedes betódult a kapun. Kiváncsi férfiak és irigykedő asszonyok.

A nők súgtak-búgtak:

— Ravasz kis perszóna ez a Sulamit...

— Júda ablaka alá vitte a szerelmét.

— Úgyám, ügyesen megcsinálta a dolgát.

Sustorgott a pletyka, mint a katlan.

— Nézd csak, lehúnyja a szemét.

— Ó, már szégyenli, hogy nem is olyan régen még mezítláb láttuk.

— De nagyon fehér az arca.

— Ügyetlen rabnő! Túlságosan sápadtra festette.

Nem, senki sem hitte, hogy Sulamit a fájdalomtól sápadt és azért húnyja le szemét, mert a láz úgy elbágyasztja, mint a tüzes ó-bor.

Júda a nők elé állott. Meghajolt Marianne felé s kissé remegő hangon kezdte:

— Én Júda ben Szirach...

Marianne izgatottan felugrott. Sehogyse tudta elviselni, hogy a hatalmas Júdát ülve hallgassa végig. Nem, úgy áll Marianne előtt a gazdag férfiú, mint egy rabszolga. S ez nem igazságos!

Szerencsére egy ügyes és tapintatos szolga hirtelen előbbre tolta Marianne székét s a jó öreg, akarva, nem akarva, visszaesett a párnákra. Az ácsorgók vihogtak ezen a jeleneten, Marianne hajátövéig elvörösödött, de Júda emelt és méltóságteljes hangon újra kezdte:

— Én, Júda ben Szirach eljöttem hozzád Marianne, hogy feleségül kérjem Sulamit leányodat...

Marianne motyogott valamit, maga se igen hallotta könnyeitől a saját szavát.

Az ácsorgók üdvivalgásban törtek ki. Az a lelkesedés vett erőt rajtuk, amely mindig elfogja a tömeget, ha valamely szép és ünnepélyes jelenet folyik le szeme előtt.

Júda most Sulamithoz fordult.

A lány még jobban elsápadt és remegni kezdett.

Reggel óta a valóság és álom, gyötrelmes események és vigasztaló elképzelések különös bódulatában élt. Most azonban, mikor közvetlen közelében érezte Júdát, arca előtt arcát, álmai és reményei mind elhagyták, csak a gyötrelmes valóság maradt vele. Először eszmélt rá világosan, mit tesz az: egy férfi tulajdonának lenni. Mint az elfogott madárfiók egy kemény tenyérben, úgy vergődött Sulamit ebben az elképzelésben. Bár hamvas gondolataiban a nász maga két sűrű, titokzatos fátyol alatt rejtőzködött, szerelmes lény a tisztaság és őszinteség egész erejével lázongott a torz és hazug gondolat ellen: Júda asszonyává lenni, Júda asszonyává lenni. Nem! Minden megfeszült és ellenállt benne. Nem!

Zádor István: A müncheni zsinagóga.

Bátran Júda elé kell lépnie és megmondani neki: ne haragudj uram, nem szeretlek... egy pásztort szeretek, egy szegény pásztort a te szolgálid közül; bocsáss el, hiszen a szívemet úgysem veheted meg...

Igen, ezt kell mondania. És legyen vége a gyászos játéknak.

Anyjára nézett. Sírt az örömtől. Később majd a bánattól fog sírni, gondolta.

Mégis, kívánhatja-e leánya boldogtalanságát?

S ő vajjon kívánhatja-e beteg anyja nélküli öregségét?

Milyen anya, aki megfosztja leányát szerelmétől?

Milyen leány, aki megfosztja anyját a jóléttől?

Dániel!

Mint a nap, jelent meg az édes arc sötét gondolatai között.

Hivott és könyörgött, sírt és úgy nézett rá, mint az áldozat.

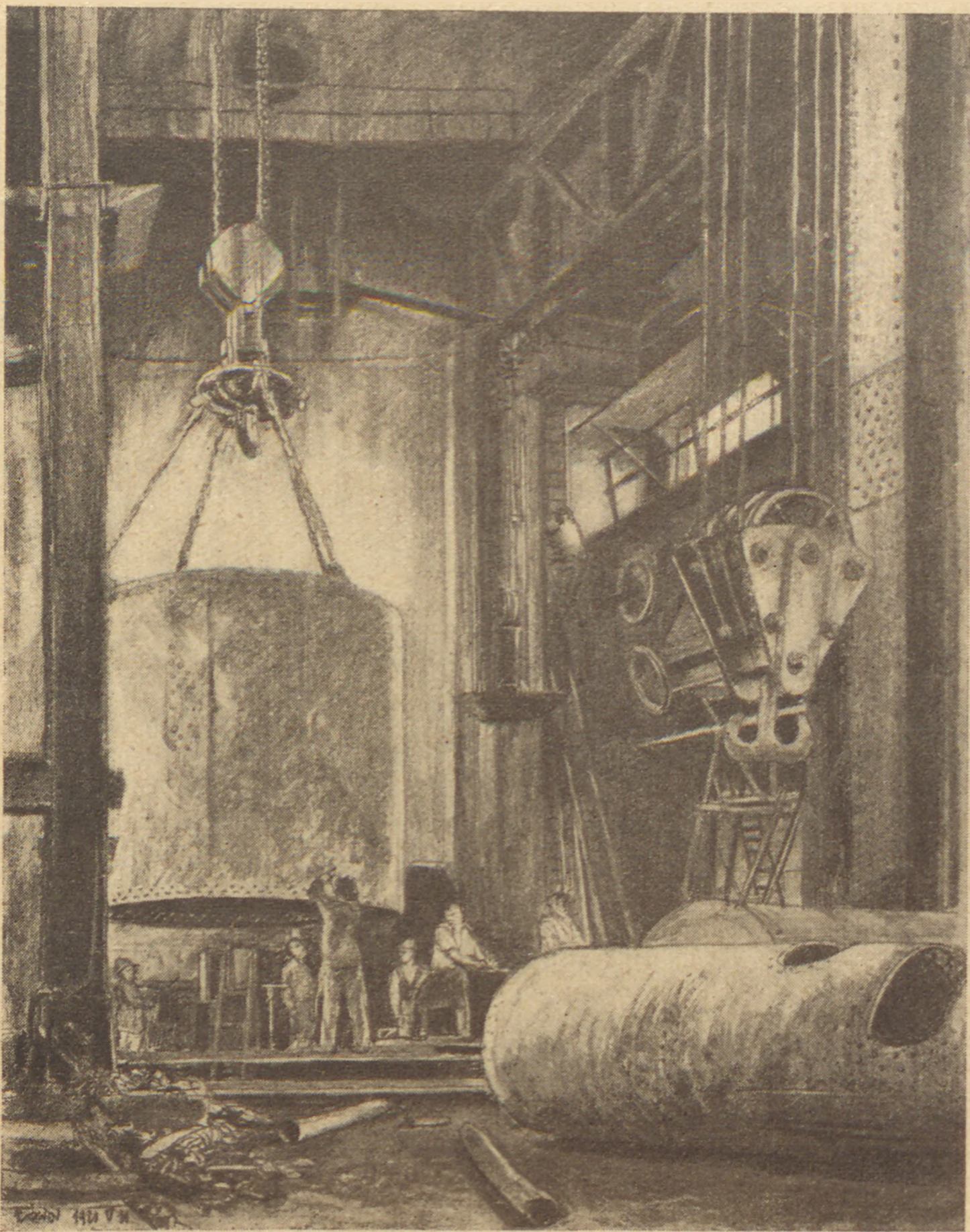
Sulamit csak azt az arcot látta.

És nem látott mást többet.

Egy lépést tett előre:

— Júda ben Szirach én...

Ekkor Ula törte át az ácsorgók tömegét.

Zádor István: Kazánkovácsok.

Izgatottan furakodott előre, arca csupa verejték volt.

Most jött be a földekről — ahol két nap óta a gabonát őrizte — és a kapuban értesült huga eljegyzéséről.

Leborult Júda elé, homlokával megérintette a finom sarukat s félig sírva, a boldogság messze-csengő hangján kiáltotta:

— Uram, légy áldott minden napodon, mert ezt a tisztességet hoztad házunkra. Légy a legáldottabb Izraelben, mert megkönnyíted a nyomorúság jármát szegény anyám öreg vállain... Légy a legboldogabb férfi Izraelben az én hugom oldalán, sokasodjanak meg éveid és virulj ki új tavaszra, mint az eperfa, ha késői nap éri. Fiak plántálják tovább nevedet Izraelben az Örökkévaló végtelen akaratából. Áldás, áldás reád!

— Ámen! — zúgta a tömeg.

— Ámen! — mondta megilletődve Júda.

Remegve állott Sulamit a megrázó ünnepélyességben. Nem, ezek után nem volt mit mondania.

— Mit akartál mondani leánykám? — kérdezte Júda, aki még emlékezett rá, hogy Sulamit beszélni akart.

Sulamit elküldte pillantását túl a falon, a kutak irányába. S mintha ezzel a pillantással szívét is elküldte volna a városból, fakó, halk hangon felelte:

— Júda ben Szirach... én engedelmes asszonyod akarok lenni...

*

Este borzongva kuporodott ágyára Sulamit. Örült neki, hogy egész nap nem maradt egy percre sem egyedül Júdával s hogy az özvegy még csak meg sem kísérelte megcsókolni őt. Midőn díszes ruháit levetette, úgy érezte, hogy vőlegényétől is megszabadult.

Álmai és vágyai egészen hatalmukba kerítették.

Sóvárogva gondolt Dánielre és reszketett a gondolatra, hogy soha, sohasem fogja őt viszontlátni többé. Egy pillanati időre sem maradt ezentúl egyedül.

A rabnő mindenütt nyomában van. Sulamit, Mitra fejére tette kezét.

— Gyakran látod-e kedvesedet?

— Mindennap, mindennap úrnöm.

— Ó, te boldog.

Sóhajtva tette utána:

— Ha tudnád mit szenvedek!

A rablány égő szemmel nézett Sulamitra. Nem értette. Egészen lábához kúszott és fejét térdéhez szorította:

— Mért szenvedsz úrnöm?

Sulamit sírva fakadt:

— Elszakított Júda a kedvesemtől, elszakított mindörökre! De én belehalok

a vágyódásba!

A rablány megdöbbenve hátrált. Ez a váratlan vallomás egészen felzaklatta. Oly szentségtörő volt a gondolat maga is, hogy Júda menaszszonya más férfira gondol, hogy Mitra borzadva takarta el szemét. Ó, mennyire bezárult a szíve az örült leány előtt! Az örült leány előtt, aki Júdát nem tudta szeretni!

Hidegen és tartózkodón szólt Sulamithoz:

— Csillapodj úrnöm... Gonosz démonok sugallják neked ezt az esztelen képzelgést. Borulj térdre és adj hálát Istenednek, hogy a fenséges Júda szeret.

Sulamit csendesen sírdogált:

— Szerelmes vagyok...

Mitra egyre visszautasítóbb lett:

— Ne gondold rá és el fogod feledni.

— Hát elfeledhetem, hogy szív dobog a mellemben?

— Magad szítod ezt a dőre érzelmet.

— Ó, ne mondd ezt Mitra! A szerelem magától lobban lángra s ha már lobog, nincs hatalma se földnek, se égnek fölötte.

— Te gazdag és irigyelt leszel, úrnöm.

— De nem boldog...

— Hiszen Júda szeret téged...
 — De én őt nem...
 Mitra felállott. Gyöngédtelen, kemény, szinte számonkérő volt a hangja:
 — Mért lettél hát a menyasszonya?!
 Sulamit ijedten nézett a rabnőre. Fekete szemeiben gyűlölet lobogott és fenyegető arca szinte égette Sulamitot.
 Összetette a kezét:
 — Ne bánts, ó, ne bánts Mitra...
 Gyámoltalanul húzódott az ágy sarkába:
 — Hiszen gyöngé és beteg vagyok.
 A rabnő most ismét az ágyhoz lépett.
 — Igen, lehet hogy lázad van és félrebeszél, úrnőm...
 — Légy jó hozzám...
 — Mitra jó lesz hozzád, úrnőm... Jó lesz hozzád... Júda kedvéért...
 Betakargatta Sulamitot:
 — Most aludj, mert éjjélre jár. Ne aggódj, Mitra virraszt és vigyáz rád.
 Sulamit zokogott a takaró alatt. Mint egy fal — gondolta, — mint egy kerítés, úgy zár el a rabnő kedvesemtől... Minden elveszett... Legjobb lenne meghalni...
 Lépések halk zaja suhant el az ablak alatt.
 A nagy, fojtott csendben, fojtott dal csendült fel:

*Szerelemnek nincsen ára, bére.
 Kit egy hű szív nem szeret halálig
 Koldus marad szerelemben váltig —
 Nem adják azt aranyért cserébe.*

Egy karcsú alak árnyképe látszott a holdsütött utcán.
 Sulamit zokogva felugrott és kezeibe temette arcát:
 — Jaj nekem! Ezerszer jaj nekem!
 Ijedten a rabnőre nézett. Összefonat karokkal, mozdulatlanul ült, mint egy bálvány.
 Kis idő múlva távolabbról újra hallatszik a dal:

*Szerelemnek nincsen ára,
 bére...*

Majd Júda bosszús hangja mordult fel, amint a kéretlen dalnokot elkergette ablaka alól.

De a dal egyre hallatszott s végül már olyan volt, mint a sírás.

— Meghalni, meghalni! —
 sutogta Sulamit összeszorított fogakkal.

(Folyt. köv.)

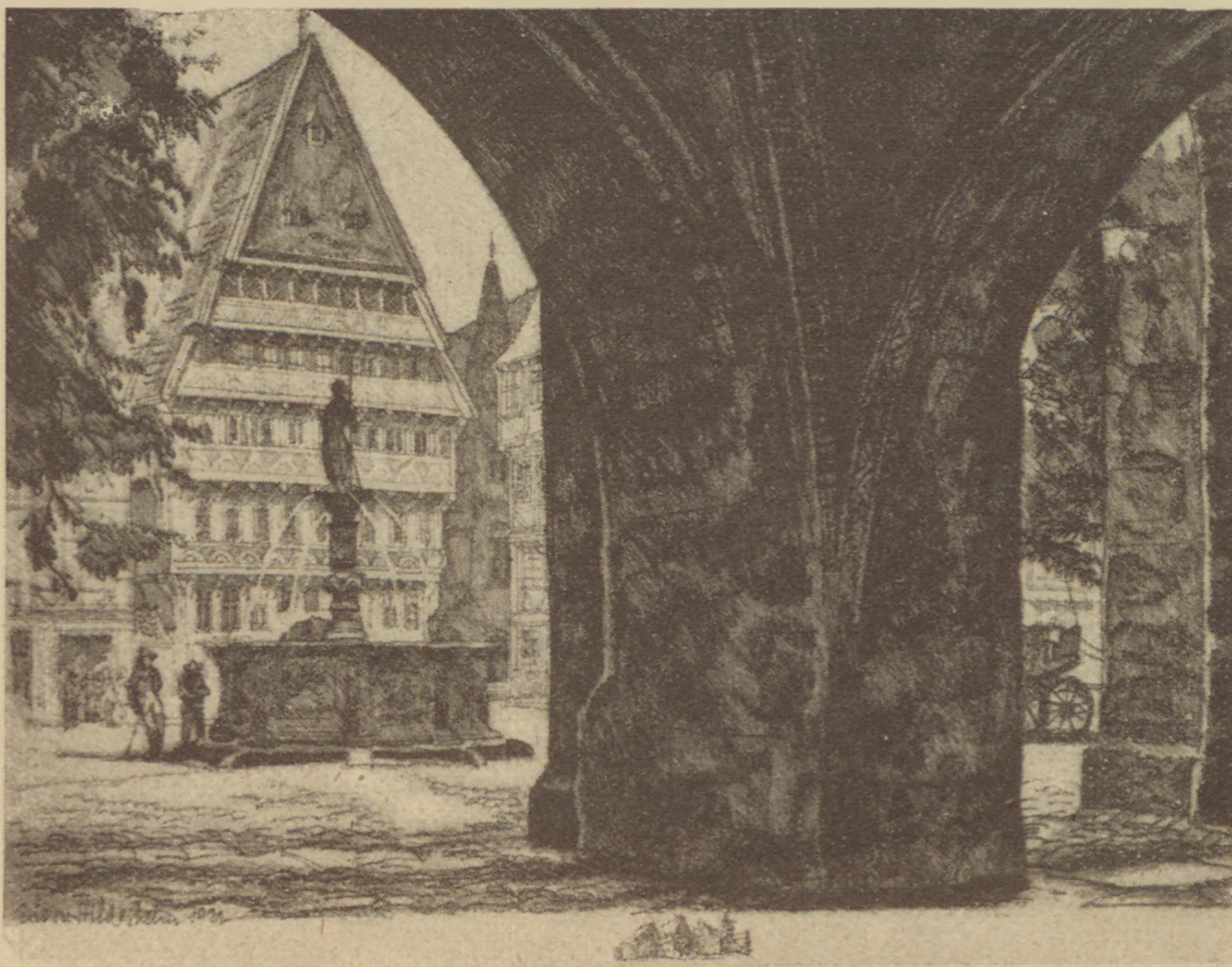
Megjelent a Mult és Jövő kiadásában Zádor István nagy kőrajz-mappája

— Bálint Lajos bevezetésével. —

A hazai és külföldi grafika terén egyaránt kétségtelenül feltűnést fog kelteni az a gyönyörű kiállítású kőrajzmappa, amely Zádor Istvánnak, a kiváló festőművésznek legújabb alkotásait, Gál Gyulának, a Nemzeti Színház örökös tagjának utólérhetetlen Shakespeare-szerepeit mutatja be. A grafikának nagy zsidó mestere, akinek számos régi és új művében gyönyörködhetnek mai számunk olvasói, megörökíti a drámai színművészet nagy zsidó mesterének alakításait és mintegy átmenti az utókor számára azokat a lelki élményeket, melyeket Shakespeare embereinek megelevenítése belénk rögzített. Aki látta Gál Gyulát Shylock-szerepében, mennyi szeretetet, részvétet és csodálatot tud a sujtott zsidó sors iránt kiváltani, meg fogja érteni, hogy a Mult és Jövő szeretettel és áldozatkészséggel, a művészi technika minden modern eszközével állította ki Zádor István pompás kőrajz-mappáját. A mű összesen 50 számozott példányban jelent meg, tehát műgyűjtők, bibliofilek számára, akik az ilyen alkotásokat értékelni tudják.

A díszmappa, melyhez Bálint Lajos, a kiváló esztétikus mélytartalmú bevezetést írt, 60/70 cm. nagyságú, kemény kartonkötésű, Zádor litografált címlapjával. Minden egyes kőrajz finom passepartoutban van, Zádor István és Gál Gyula aláírásával ellátva, úgy hogy esetleg külön-külön is mint képek bekeregetve az otthon díszül szolgálhatnak.

A mappa ára egy millió korona. Megrendelhető a Mult és Jövő kiadóhivatalánál, Budapest VI., Révay-utca 14. (Telefon 199—55.)

Zádor István: Hildesheim, városháza. (Rézkarc.)

DR. HAJDU MIKLÓS: KÉT SZÍV OLTÁRA

lgondolásban és kivitelben egyképpen művészi palota hirdeti a Zsidó Kórház telkén két szív melegét, két ember kötelességteljesítésben való fenségét és felsőbbségét. **KASZAB ALADÁR ÉS JÓZSA POLIKLINIKA:** ez a neve az új intézménynek, amely előtt imádsággal állunk meg. Százezer beteg számára nyitlak meg a kétemeletes új kórház kapui. Aki gyógyulást keres, itt megtalálja, — nem kérdezik: honnét jön? nem kérdezik: mi a nemzetsége, mi a vallása?

Amikor a Kaszab Aladár és Józsa Poliklinikát imádsággal, áldással, a nagy cselekedet megérdemelt méltatásával avatták, szívünkbe muzsikált a lelki gyönyörűség: ime az aranybetűk alatt, a díszes bejáró jobb oldalán egy kis Mezüze. Szeresd az Örökkévalót, a te Istenedet, teljes szíveddel! — az Írás szava az ajtófélfára Mezüzejében. A Poliklinika mindenkié, — az alapja, a kövei, a falai között honoló emberszeretet egyetemessége a miénk.

Két ember ime, a biblia élővizének kútjából meríti számunkra az enyhülésnek, a gyógyulásnak, az áldásnak italát. Szerényen, gesztustalan csöndességgel, imádságos áhítattal cselekszik a legnagyobb cselekedetet. — Romain Rolland mondja, hogy: a jó nem tudomány, de cselekedet. Valóban: a jóságban való emelkedettség benső áhítata csillog Kaszab Aladár és eszményien nemes gondolkodású életpárjának örömkönyveiben. Fölépítették a gyógyítás új szentélyét, sok-sok milliárdot áldoztak a magasztos célra és, hogy most már betelt ihletett lelküknek vágya, gazdagabbak, mint valaha. Vannak fokozatai a szép élet szépségeinek és tartalmának. És nem kell elhagynunk a realitások ösvényét, hogy az élet abszolút értékeit megfoghassuk. Hauptmann Gerhart egy beszélgetésében a rajongó és a politikus rajzát vázolja és megemlíti, hogy Napoleon a Politika szakmájába sorozta könyvtárában a Bibliát. Bizony, aki a Bibliára építi életmunkáját, az az igazi realpolitikus.

Két ember lám, Istennek ismeretében, a Daasz Elajhim emberszívekbe oltott szereteté-

nek imádsága szerint adózik. Harminc éves házasságuk áldozataként oltárt emeltek, és szívük azt dobogja, hogy nem cselekedtünk egyebet, csak éppen kötelességünket teljesítettük. Rathenau igazsága: „Frömmigkeit ist freie Verehrung. Sklaven und Feige sind devot und bigott.” Kaszab Aladár és Józsa cselekedete az Istenség előtt való szabad hódolás. Emberi nyomok a sivatagban — mondotta Hevesi Simon a verőfényes azurba szárnyaló imádságában — és ahol elérünk az emberi nyomok határára, ott Istent tiszteljük...

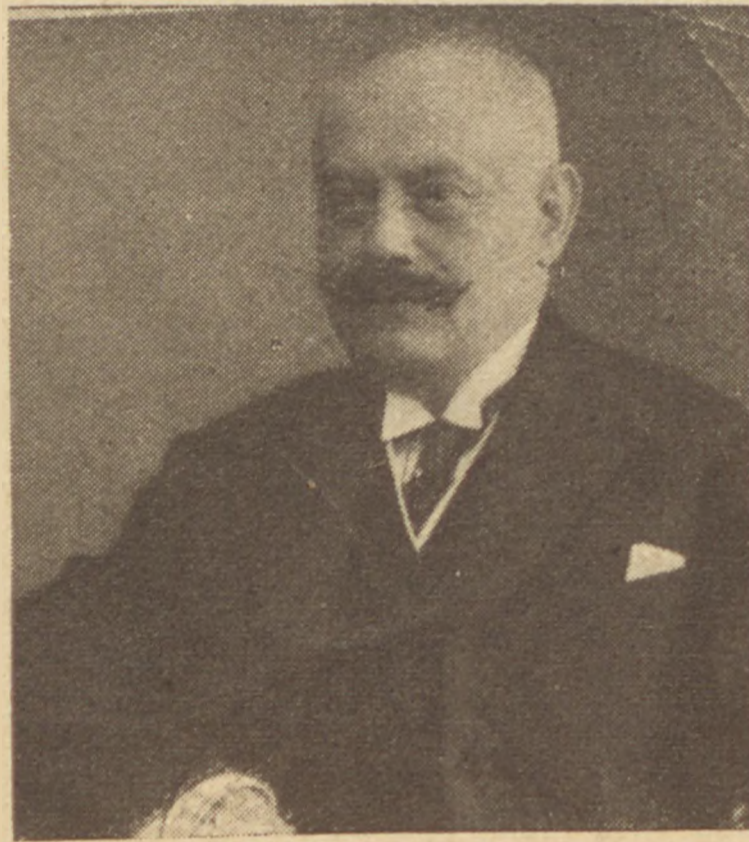
Az Omár negyvenötödik napján két szív sugaras melege nagy-nagy ünnepet varázsolt a Szefera borulatába. A hét hét gyászában Rabbi Akiba huszonnégyezer tanítványnak lelke jár a jámborok tájékán, — és megadatott nekünk, hogy az örök igazság sugallatának mámorában nézhettük két ember kötelességteljesítésének teljességét.

A szenvedők új hajléka egy boldog frigy harminc éves fordulójának koszorúja. Virágai e koszorúnak soha el nem hervadnak. Mert fakadnak ilyen virágok is...

A miniszter, Vass József, egyházának aranykeresztes főpapja, beszédében az önálló zsidó állam történelmi multjának dicső emlékeit is felidézte, Lévi és Áron bibliai jussáról is szólott, — miért ne szállhatnának hát gondolataim a Szent Város felé? Cion vándora, az Örök Város költője, Patai József beszéli, milyen csodás szimfóniába szüremlenek össze a Pri Éc Chajim tantermeiben zümmögő melódiák. Élet Fájának Gyümölcse: a szent város egy tanházának a neve, az iskola falain a próféta szava örökíti meg az alapító nevét. Fölapozom Jezsajásban az isteni ígét:

ונתתי להם בביתי ובחומתי יד ושם — טוב מבנים
ומבנות שם עולם את־ללו אשר לא יכרת

„Adok Nekik házamban és falaim között emléket és nevet, — fiaknál és leányoknál jobb nevet, — örökkétartó nevet adok Nekik, amely el nem muló.” Az Élet Fájának Gyümölcseiből, a Szent Város tanházából halljuk a dalt... A

Kaszab Aladár, udv. tanácsos.

Kaszab Aladárné sz. Weiszkojt Józsa.

Jezsajási íge, amely e falakon a gyermektelen iskolaalapító szíveszándékának virága, a legszebb sövüosi rózsza, amit Kaszab Aladárnak és Weizkopf Józsa asszonynak kínálhunk. „Adok Nekik házamban és falaim között emléket...”
 Jod vosém: isteni emlék és istenes név!
 Sém ajlom: örökkévaló név! — van-e, lehet-e ennél életnek szebb és teljesebb ajándoka?

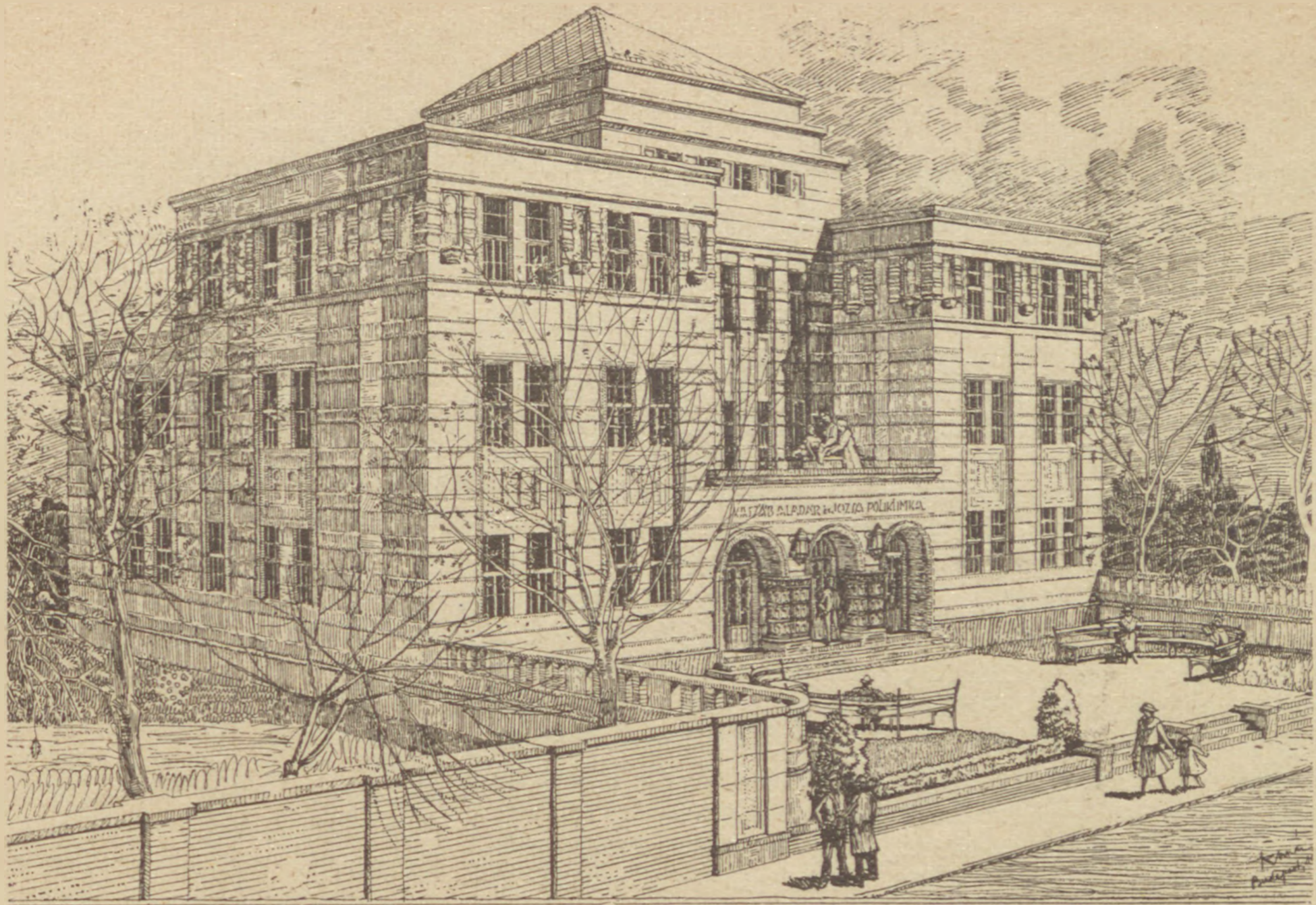
Igy mentünk át a Szefera borulatából a Sövuosz virágos fenségébe két emberszív magasztos sugallatának kalauzolásával. És mindezt ma történt: válságok ciklonjában, gyötrelmes idők varázslatos csodájában, törvényadás hónapjának, Szivannak Raus Chaudesén תרפ"ה esztendejében...

H. G. WELLS: A ZSIDÓ PRÓFÉTÁK VILÁGTÖRTÉNETI JELENTŐSÉGE*)

A zsidók történeti könyvei, a Genezistól Nehémiáig, amelyekben később a kiválasztott népnek tett ígéretnek tana felépült, kétségtelenül az egységes zsidó gondolkodás gerincét alkotják ugyan, de semmiképen sem jelentik teljességét annak a zsidó irodalomnak, amelyből később a bibliát összeállították. Jób könyvével, Salamon énekeivel vagy a Zsoltárokkal nem foglalkozhatunk bővebben, de részletesen kell foglalkoznunk azokkal a könyvekkel, melyeket a Próféták könyveinek neve alatt ismerünk. Mert *e könyvek úgy szólnak a legősibb és minden bizonytalansággal legerősebb bizonyítékát szolgáltatják annak, hogy az emberiség életében új vezető erő nyilvánult meg.*

Egészen újszerű jelenségek az emberi közösségben a proféták, akik bármilyen különböző származásúak is, az a közös tulajdonság valamennyiükben megtalálható, hogy olyan vallásos erővel hatották át a zsidóság életét, amely a templom és a papság szertartásain és áldozatain kívül állott. Az első proféták még hasonlatosak lehettek a papokhoz, jóvendőmondókhöz, tanácsadókhöz. A régi nomád hagyományokat képviselték az újmódi megtelepülés ellenében, informálták a népet az államügyekről, prédikáltak a bűn és az idegen szokások ellen, minden különösebb megbízás nélkül, — ahogy ma mondanók — nem lévén erre más jogcímük, mint saját belső ihletük. Juda királyságának későbbi zavaros napjaiban azonban, amikor Egyiptom, Arábia, Asszírnia és Babilonia gyűrű gyanánt szorult az ország köré, jelentős és hatalmas férfiakká növekedtek. Hangjuk aggódó és remegő lel-

*) Részlet Wells Nagy Világtörténetének készülő magyar kiadásából.

A Kaszab Aladár és Józsa poliklinika. Tervezte Román Miklós és Román Ernő. Építette Fehér és Dános.

kekhez szólott s profeciájukban itt-ott már az is megnyilatkozik, amit manapság a társadalmi reformátorok szavának neveznénk. A gazdagok sápasztják a szegények arcát, a kicsapongók elpocsékolják a gyermekek kenyerét, befolyásos emberek az ellenséggel barátkoznak, pompáját és bűneit utánazzák és a maguk jólétének áldozatául vetik a népet. Mindezt gyűlöletes Isten szemében, aki ezért bizonyára súlyos büntetést mér az országra. A gondolkodás kibővülése, amely a babiloni fogság ideje alatt következett el, kiszélesíti és elváltoztatja e profeciák hangját s az a kicsinyes féltékenység, amely elrutitja a törzsi Isten ősi alakját, mindinkább háttérbe szorul az egyetlen igaz Isten új eszméje előtt. Izrael profétái hirdetni kezdik az Egy Igaz Isten nagy ígétét: hogy eljön még a nap, amikor a világnak békében, nyugalomban és boldogságban lesz része. Az a nagy Isten, akit ők fedeznek fel, templomban él ugyan, de ez a templom nem emberkéz műve, hanem örökkön áll a magasságos égben. Alig kétséges, hogy e gondolatok elterjedtek az egész sémita Keleten és teljesen áthatották azt. A héber proféták fellépésétől kezdve egyre növekvő erővel húzódik végig az emberiség gondolkodásán az a gondolatsor, hogy egy kormány alá kerül valamikor az egész világ, és az ember élete, amint ezt Isten megígérte, ragyogó és boldog békében fog eltelni. A régi típusú templomi vallásból így válik a zsidó vallás túlnyomó részben ennek az új típusnak profétái és teremtménye. Egyik proféta követi a másikat. Később, mint ezt látni fogjuk, új profétaként jelenik meg Jézus, még későbben Mohamed, akinek szava versenyre kel amazéval. Nagyon különbözik a két új vallásalapító lényeges tulajdonságaiban egymástól, abban azonban megegyeznek, hogy mindketten, mint a zsidó proféták követői lépnek a világ színpadára. Nem a történetíró hivatása, hogy valóságok igaz vagy hamis voltát megvitassa, de az már az ő feladata, hogy a nagy teremtmény ideák megjelenésének időpontját feljegyezze. Kétezernégyszáz esztendővel ezelőtt és hat-, hét-, vagy nyolcezer évvel azután, hogy az első szuméri város falai felépültek, — a zsidó proféták révén jelenik meg először a világon az emberiség erkölcsi egységének és a világbékének a gondolata.

IFJÚSÁGI BIBLIA. Szentírás a család és az iskola részére III. köt., a profetai könyvek.

Szerkeszti: *Dr. Frenkel Bernát* vallásstanár
(Budapest VIII., Teleki-tér 5.)

Nagy csapások önmagaszállásba, megtérésre bírják az embert. Így vagyunk most mi is, a sok mulasztás közül, mik bennünket terhelnek, rámutathatók egyre, nagyon elmulasztottuk a „Szentírás“ tanulmányát. A Szentírás ismerete a protestánsoknál, szegye-
nünkre legyen mondva, jobban van elterjedve mint nálunk. De van is számos mű, mely a tanulmányozást elősegíti, utalhatók is H. Kittel gyönyörű kis könyvecskéjére „Die Bibel“, mely Reclamnál jelent meg és így százezrek kezébe kerülhetett, vagy ugyanannak a szerzőnek „6 előadására“, melyet az Oktatásügyi Minisztérium megbízásából tartott tanítóknak a Bibliáról és amelyben kijelenti, hogy nincs magasabb, fenségesebb annál az erkölcsiségnél, mely a bibliánkból kiviláglik, utalhatók Cornik és Dahm műveire a prófétákról, utóbbi kijelenti, hogy a próféták ismerete *mindenkire* nézve épp oly szükséges lesz, mint a görög-római klasszikusoké. Dörpfeld a német népiskolai pedagógusok legderékabbika azt mondja, hogy a német népiskola klasszikusai Izrael klasszikusai és majdnem ugyanezen szavakkal mondja ezt az angol Mathew Arnold, a nagy költő és pedagógus.

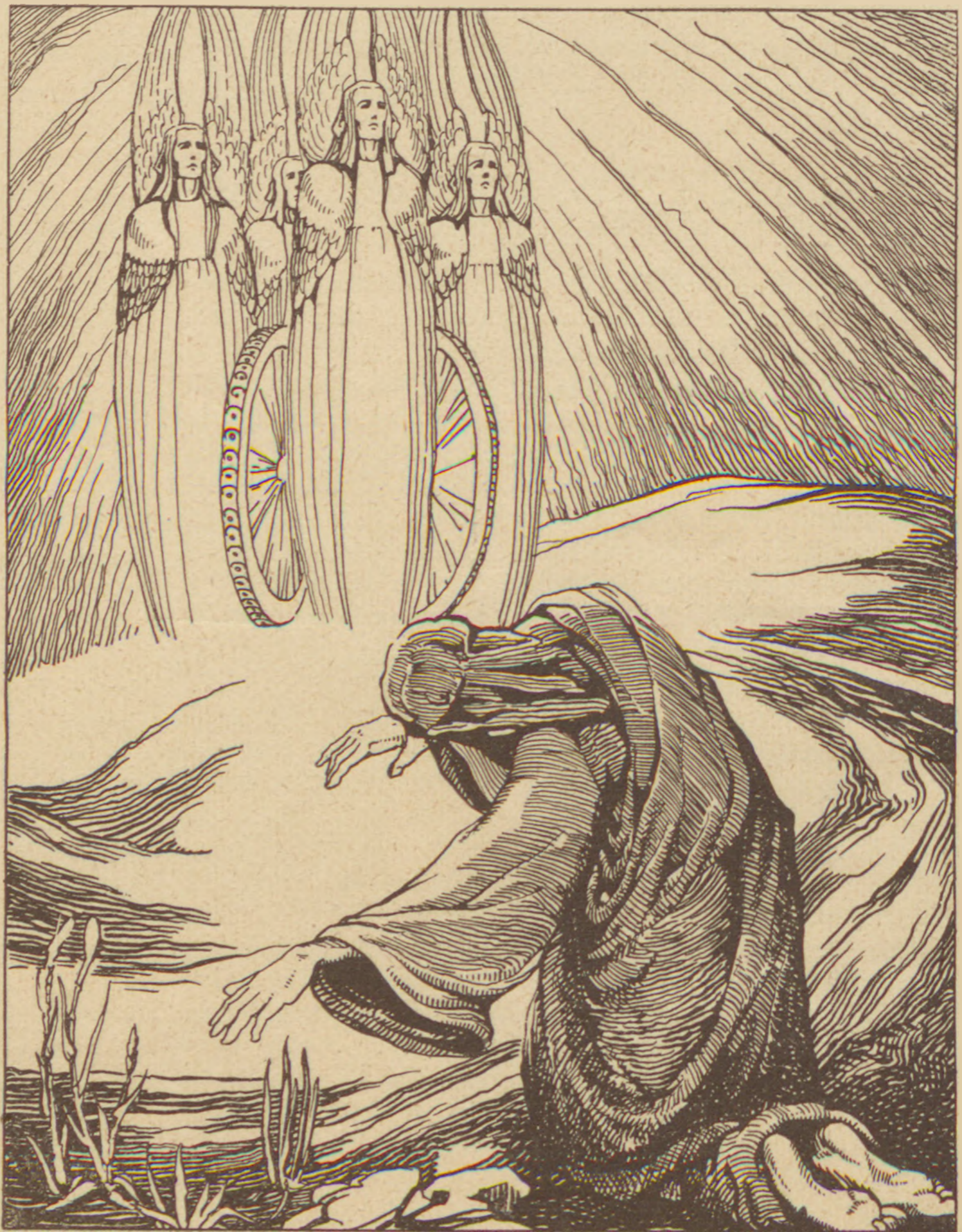
Elismerem, hogy vallástani oktatásunkban nagy gondot fordítunk a bibliafordításra, elismerem, hogy az eredeti nem pótolhatja teljesen semmiféle fordítás, de a rendelkezésre álló csekély időnél fogva, az elért eredmény is igen csekély, alig terjedhet ki pár tucat versre, ez pedig nem ad fogalmat a biblia tartalmáról. Így fiaink és leányaink jórészt a biblia ismerete nélkül nőnek fel. Nem marad más hátra, mint az eredeti szöveg olvashatása és fordítása mellett, jó fordítást adunk a kezükbe, mellyel hézagos ismeretüket kiegészíthetik. Felekezetünknek ezt a nagy mulasztását pótolta dr. Frenkel Bernát, aki határtalan lelkesedéssel áthatva feladatának komolyságától és nagyságától, fogott hozzá műve megszerkesztéséhez. Mint a címe mondja, olyan bibliát adott, melyet épúgy lehet a családban, mint az iskolában használni. Nem is szabadna annak hiányozni egy család asztaláról sem és ajándékba kellene adni minden bérme-
landó fiúnak és leánynak. Ez egy olyan könyv, melyet meghitt családi körben, nagy gyönyörűséggel, élvezettel ájtatos hangulatúal lehet olvasni, együtt és hangosan, mely templommá szentel minden házi tűzhelyet, de ép úgy olvashatja mindenki a maga cellájában, a magános elvonnulás és elmélyedés óráiban. Kiemelem, hogy a könyv olvasható, mert a biblia nem könnyű olvasmány. Elősegíti a megértést, hogy a könyv nincs versekre szétszakítva (ámbar fent a lap szélén a versek is megvannak jelölve), hanem értelem szerint fejezetekre tagolva, melyek címei és alcímei mint fáklyák bevilágítanak a tartalomba és a megértést lehetővé teszik. Ez a

kötet Izrael nagy prófétáival ismertet meg. Belőlük cseng felénk oly frissességgel, mintha ma írták volna a jog és igazság egykori diadalába vetett rendíthetetlen hit, meríthetjük belőlük a vigasztaló hitet, hogy Isten hatalmas ereje végre is lerombol minden balvéleményt és az igazság tündöklő csillagának fénye betöltendi az egész föld kerekességét. Az Istenben való bizodalmat, a jövő reményében, az emberiség erkölcsi előhaladásában való hitet, mi tőlünk tanulta az emberiség, a mi prófétáink hirdették először. Zsidó öntudatunk emelésére nem tehetünk jobbat, mint szorgalmasan forgatni a Szentírás lapjait.

A biblia ismeretének minél szélesebb körben való terjesztése elsőrendű feladat. Dr. Frenkel és munkatársai e cél szolgálatában állanak és méltán megérdemlik a felekezet háláját és elismerését.

A kötet végéhez a szerzők magyarázatokat is csatoltak, melyek a mű használhatóságát nagyban emelik. Végül még megemlíthetem, hogy a könyvet egy fiatal művész, Benedek Kata kezétől számos szép illusztráció nem csak díszíti, hanem értelmezi, e nemes, egyszerű rajzok oly bensőséges bibliai szellemet lehelnek és oly szép tehetségről tanuskodnak, hogy nagy várakozással és reménnyel nézünk a fiatal művész fejlődésének elébe.

Dr. Málnai Mihály.

Benedek Kata rajza dr. Frenkel B. Szentírás kiadásának III kötetéhez: Ezékiel látomása az isteni trónszekérről.

TOLL- HEGYRŐL

AZ ÉRSEKIJVARI HITKÖZSÉG NYILATKOZATA.

Tekintetes Szerkesztőség!

A Budapesten megjelenő *Egyenlőség* című lap f. é. április 24.-i számában a következő közlemény jelent meg:

„Az érsekújvári hitközség megtagadta rabbija röpiratának kinyomatását. Érsekújvárról írják az *Egyenlőség*-nek: Klein Sámuel dr., az itteni neolog zsidó hitközség rabbija Palesztinába távozott, hogy ott zsidó tudományos előadásokat tartson. Az eltávozott rabbi peszachra hosszabb levelet küldött haza hitközségének, melyben cionista agitációt fejt ki és hitközségét is cionista agitációra hívja fel. A rabbi arra kérte a hitközséget, hogy ezt a levelét nyomassák ki és osszák széjjel. Dacára a cseh megszállásnak, mely tudvalevőleg favorizálja a cionista mozgalmat, a hitközség vezetősége megtagadta a rabbi kivánságát és nem tette közzé palesztinai levelét. A rabbinak néhány kisszámú cionista híve saját jószántából kinyomatta a levelet és a benne foglalt felhívást és a templom előtt osztogatni próbálta peszách napján. Az osztogatásnak azonban szintén nem volt sikere, mert a hitközség tagjainak legnagyobb része elítéli a cionista mozgalmat . . .”

Ennek a közleménynek az adatai nem felelnek meg a valóságnak és nagy mértékben alkalmasak arra, hogy hitközségünket, annak általánosan szeretett és becsült tudós főrabbiját, valamint a hitközség és főrabbija közötti viszonyt hamis színben tüntesse fel.

Alulírott hitközségi vezetőség éppen ezért szükségesnek látja a megtévesztett közvélemény felvilágosítására a következőket megállapítani:

1. Rosszindulatú beállítás az, hogy dr. Klein Sámuel „Palesztinába távozott, hogy ott zsidó tudományos előadásokat tartson“. Köztudomású tény ezzel szemben az, hogy dr. Klein S. főrabbi az egyetemi tanács meghívása és kinevezése folytán mint rendes tanár működik a jeruzsálemi héber egyetemen.

2. Szeretve tisztelt főrabbinak, akire városunk minden lakosa felekezeti- és pártárnyalatra való tekintet nélkül a legnagyobb tisztelettel tekint, szíves volt községének egy peszachi szónoklatot küldeni. Tény az és egyben egész természetes, hogy ez a beszéd, mint ennek az igaz zsidó férfiúnak templomunkban elmondott majdnem minden beszéde, foglalkozott melegen a zsidó kötelességek egyik legnagyobbikának, Erec Izrael ujjáépítésének kérdésével is.

3. A beszédet a hitközség vezetősége nyomatta ki és azt peszách ünnepén ugyancsak a hitközség vezetősége osztatta ki az utolsó példányig.

4. Hitközségünk vezetősége, valamint a hitközségnek úgyszólván minden egyes tagja a legmelegebb szimpátiával viseltetik Erec Izrael ujjáépítésének eszméje iránt és azt a jelenben úgy, mint a múltban állandóan erkölcsi és anyagi támogatásban részesíti.

5. Kijelentjük végül, ismételten is, hogy dr. Klein Sámuel főrabbi iránt hitközségünk apraja-nagyja egyenesen példátlan szeretettel és ragaszkodással viseltetik és büszkeségünket afölött, hogy a zsidó tudományosság e világszerte ismert alakját magunkénak vallhatjuk, csak örömünk mulja fölül, hogy őt nem sokára újból körünkben üdvözölhetjük.

Tisztelettel kérjük, hogy ezt a nyilatkozatot b. lapjuk következő számában közreadni szíveskedjék.

Kiváló tisztelettel és nagyrabecsüléssel

a Nové-Zámky-i (érsekújvári)
izr. hitközség vezetősége.

•

A magunk részéről nincs semmi hozzátenni valónk ehhez a hivatalos nyilatkozathoz, amely eleget mond önmagáért. Dr. Klein Sámuel, a Múlt és Jövő régi illusztris munkatársát, mint a szentföldi geografia világhírű tudományos művelőjét hívták meg a jeruzsálemi egyetem katedrájára. Az érsekújvári hitközség pedig méltán büszkélkedik nagynevű mesterével, annál is inkább, minthogy palesztinai vonatkozású műveinek jelentékeny részét éppen a hitközség adta ki, amint ezt legutóbb is a „Mechkeré-Erec Jisrael“ ismertetésénél dr. Klein Sámuel professzor előszavából kiemeltük.

MIT MONDOTT PATAI UNGVARON?

A „Szózat“ úgynevezett éles támadást intéz Patai József ellen, mert állítólag Ungvárott támadta a numerus clausust, amely pedig szent és sérthetetlen magyar törvény. A sajtótörvény is fennálló és érvényes magyar törvény, mindamellett nem tartottuk szükségesnek, hogy arra való hivatkozással magában a „Szózat“-ban rektifikáltassuk ezzel kapcsolatos fülentéseit. Ellenben itt leszögezzük szeliden a tényeket:

1. Patai ungvári és egyéb előadásában csak a Szentföldről, új héber költészetéről, zsidó kultúráról volt szó. Semmiféle politikát nem érintett, magyarországi viszonyokról nem beszélt, tehát az ébredő „Szózat“ ép olyan hiábavalóan denuncialja Patait, mint amilyen eredménytelenül tette ezt ismételten egy zsidó orgánus.

2. A Numerus clausust az előadás után a Pataitól az „Uj Közlöny“ című napilap részére interjút kérő Havas szerkesztő hozta szóba. Ő kérdezte Pataitól: „mi lesz a magyar szégyennel, a numerus clausussal?“ Tehát nem Patai, hanem az ungvári szerkesztő sértette meg ilyen csúnyán a szent numerus clausust, míg Patai maga dicsőségnak tartja a numerus clausust és el van tőle ragadtatva, miként teremtményétől Haller Istvántól, a propaganda- és közoktatásügyi miniszterből átvedlett fa- és hajójegyügynöktől.

3. A „Szózat“ felháborodik, hogy Patai a fenti kérdésre a numerus clausus és a kurzus enyhüléséről beszélt. Bizonyára ép úgy felháborodott volna, ha ellenkezőleg a kurzus szilárdságáról beszélt volna. „Magyarország rossz hírét költi!“ szöveg volt a vád.

4. Ha a „Szózat“ oly szívesen lemond Beregi-Berger Oszkáról, nincs oka haragudnia, ha viszont az izraeliták nem akarnak róla lemondani.

5. Egyébként konstatáljuk, hogy a „Szózat“ nem ment tulságosan messze a denuncialásban. Nem beszélt „Ungvár harmadik megszállásáról“ és arról sem, hogy Patai meggyilkolt egy magyar hazafit „az ungvári templom küszöbén“.

KRÓNKA- KÉP-ÖZEMLE

DR. BARACS MARCELL. Hatvan éves jubileumát ünnepelték és annyi szeretet, tisztelet és ragaszkodás nyilatkozott meg iránta, a társadalom minden rétegében, hogy ez a tény maga elég dokumentuma annak, hogy kivételes egyéniség hódította itt meg a lelkeket. A régi német és zsidó kultúrával átítatott előkelő patricius rabbinikus család sarja, a Löw Lipótok fajtájából, akik Goethe és korának irodalmát ép úgy bírják, mint a legújabb modern literaturákat. Fivérét, Baracs Károly udvari tanácsost, a budai hitközség elnökét a külföldön is ismerik mint a legkiválóbb Goethe-Kenner-ek egyikét. Baracs Marcell mikor az OMIKÉ-ben dr. Hevesi Simon, dr. Weiller Ernő, dr. Stein Emil, dr. Friedmann Gyula, Bendetz Mária és dr. Wittmann Mórné üdvözleteire meghatottan reflektált, Goethe- és Biblia-idézettel adott kifejezést érzelmeinek. A sors a közéleti harcokba sodorta, ahol küzdenie kell e szellemmel az igazságért, míg felvirrad a hajnal . . . Baracs Marcell arcképét, Hermann Lipót kitűnő művét be fogjuk mutatni egyik legközelebbi számunkban, amelyet a kiváló mester művészetének szentelünk.

PATAI JÓZSEF ELŐADASAI. A russinskói zsidóság ismételt meghívásának csak a mult hónapban tehetett eleget Patai József, akit mindenütt lelkes ovációkkal és megkülönböztetett szeretettel fogadtak. Az *Ungváron* megjelenő *Zsidó Néplap*-ban a szerkesztő, Szerény Béla szárnyaló cikkben üdvözli Patait:

„Isten hozott kicsiny országunkba nagy mesterünk! Megilletődve hajlunk meg előtted, ki kultúránk feltámasztója valál és eszménket hordoztad még csecsemő korában. A fáklya, melyet meggyújtottál az asszimilációtól elsötétült országban, égi fénnel árasztott el bennünket, tanítványaidat s lángralobbantotta a bennünk szunnyadó szikrát. Igédttől most visszhangzanak a hegyek s a legeldugottabb völgyek is a Te nevedet suttojják. Hol lennének mi, ha Te nem lettél volna? De voltál, hát mi is vagyunk. Felfedeztél, kiemeltél és kicsiszoltál bennünket. A járatlan ösvényeken Te utat törtél nekünk s ismeretlen utakon át az ősi kincsek birodalmába vezettél! Az utakat mi már egyedül járjuk, de mint jószágos atya jössz hozzánk új utakat, új célokat kijelölni. Légy üdvözölve hát nagy mesterünk! Jöttöd napja szent ünnep számunkra!”

Beregszászon előbb a leányegylet délutánján üdvözölte Patait dr. Braun Amália elnök és kérte, szóljon az ifjúsághoz a zsidó kultúra lényegéről. Patai egyórás előadásban vázolta a zsidó szellem fejlődésének útját a zsidó renaissanceig. Az esti előadást dr. Halász Bernát elnöki megnyitója vezette be, tömör összefoglalásban mint költőt, mint publicistát, mint harcost méltatta Patait, akinek előadását sűrűn szakította félbe a tapsvihar. Schorr Erzsébet és Gleich Bözsi Patai- és Kiss József-verseket szavaltak frenetikus hatással. Rothmann Ignác gyógyszerész, a Mizrach-i lelkes vezetője, a beregszászi zsidóság köszönetét tolmácsolta meleg szavakban.

Ungváron Propper parancsnok vezetése alatt 300 főből álló fiú és leány cserkészcsapat és a város

zsidóságának tömegei várták a vonatnál Patait, akinek a csapatok tisztelgése után egy fehérruhás kis leányka és fiucska pompás csokrokat adtak át, bájos héber beszéd kíséretében. A kocsit fehér-kék biciklis csapat vette körül és így indult az impozáns menet a városba, mialatt a cserkészek héber dalokat énekeltek. Az esti előadás megkezdése előtt megható jelenet játszódott le. Váratlanul megjelent Beregi Oszkár, aki akkor este az ungvári színházban vendégszerepelt, fellépett a pódiumra Patai mellé és szólt: „Nem hívásra, önként, szívem sugallatát követve jöttem ide, félbeszakítva az én előadásomat, hogy Patai József barátom előadását Ezekiél prófétának a csontok feltámasztásáról szóló látomásával vezessem be.” Zúgó tapsal honorálta a közönség hatalmas szavalatát, mely után Beregi Oszkár meghatott hangon szólt: „Sajnos, nem hallgathatom meg a csontok feltámasztásának új apostolát, mert vissza kell sietnem a színházba, ahol várnak.” A közönség felállva percekig éljenezte Beregit, aki átölelte és megcsókolta Patait, aztán könnyezve távozott a teremből. Ezután dr. Palkovics Lipót tartalmas elnöki megnyitója következett, Patai előadása után pedig Nagy Mici és Steinberger Jolán hatásos szavalatai Patai József verseiből.

Munkácson dr. Spiegel polgármester, dr. Sternbach és Berger titkár kíséretében megtekintette a héber ovodát, héber elemi és héber gimnáziumot, melyekről Patai legközelebb be fog számolni. Esti előadását, amelyet Guttmann Mór pompás megnyitója vezetett be, azzal kezdte, hogy amit a munkácsi iskolákban látott, a Szentföld emlékét idézte fel benne, héberül beszélő ifjúság ajkán ép úgy él itt a próféták feltámasztott nyelve, mint Tiberiásban vagy Tel-Avivban. Patai előadását Gleich Bözsi és Steinberger Jolán szavalatai egészítették ki.

Homonnán Tóbiás Hermann körjegyző klasszikus héber megnyitóval üdvözölte Patait, akinek előadása után Lengyel Samu igazgató egy ép aznap Homonnára érkezett amerikai napilapnak Patai Józsefről szóló tárcáját olvasta fel. Dr. Singer kitűnő zárószavai és Gleich Bözsi szavalatai fejezték be a kultúrestét, melyet társasvacsora követett. Patainak azonban még éjjel el kellett utaznia Homonnáról, hogy másnap este megtarthassa előadását a budai vigadó nagytermében.

A budai hitközség kultúrestjén dr. Szemere Samu, az ismertnevű filozófiai író vezette be Patai előadását, amely itt is a szentföldi életről és kultúráról szólt. A zsúfolásig megtelt terem hallgatósága feszült érdeklődéssel hallgatta a szentföldi munkát egészen új világításban feltűntető fejtegetéseket. Baracs Károly, udv. tanácsos, hitk. elnök pedig kijelentette, hogy a budai hitközség támogatni fogja a héber egyetemet és a többi szentföldi kultúrintézményeket. Somló Józsefnek, az Opera művészenek gyönyörű éneke és Engel Iván művészi zongorajátéka emelte még a kultúrest fényét.

Hasonló hatása volt Patai előadásának a kőbányai hitközség kultúrestjén, ahol Boschan Arthur, a hitközség nobilis elnöke ugyanolyan kijelentést tett mint Baracs Károly. A kultúrestén Mezey Ferenc egy gyönyörű magyar zsidó miliórajzát olvasta föl. A közönség lelkes ovációban részesítette Mezeyt, akinek érdemeit dr. Kálmán Ödön főrabbi rendkívül melegen méltatta. Rosenákné Behr Blanka pompás pszichológiával megírt rajzát és Ascher Oszkár művészi szavalatait lelkes tapsokkal honorálta a közönség.

ERDÉLYI HIREK.

Lélekemelő ünnepséget rendezett a marosvásárhelyi zsidóság a jeruzsálemi egyetem megnyitása alkalmából. Dr. Engelberg Dezső a zsidó iskola igazgatója, tanár és a cserkészcsapatok lelkes vezére igen értékes beszédében méltatta az egyetem jelentőségét és az ünnepség után mindenki felemelő érzéssel és avval a tudattal hagyta el a templomot, hogy a zsidóság az évezredek üldöztetés után, csak mindjobban összeforr és vezet a nemzetek kultúrájában.

Az aradi zsidó árvaház most adott ki egy kis füzetet az árvaház történetéről 1874—1924-ig. Ez a füzet dokumentálni akarja azt a hatalmas munkát, amit ez a nemes intézmény ötven hosszú esztendő alatt teljesített. Annakidején még kis méretben Deutsch Ignác alapította és azóta sok-sok meglett ember aki ott nevelkedett és ma értékes tagja a társadalomnak, gondol vissza szeretettel az ötven éves jubileumát ünneplő humánus intézményre.

Megható, igazi zsidó lelkesedéssel búcsúztattak Désen két fiatal lányt és egy fiút, akik mint chálucok indultak el onnan, hogy a sokszor megálmódott Erec Jisraelbe jussanak. Előtte való napon gyűltek egybe az „Aviva” és „Barissia” tagok. Sternberg Sarolta, az „Aviva” lelkes apostola, majd Weinstein Helén és Hegyesi Frida búcsúztatták szívbemarkoló szavakban. A „Barissia” nevében Nagy István tartott meleg beszédet. Majd a Hatikva akkordjai után szétoszlottak és másnap kora hajnalban mindannyian, közel 300 fiatal lány és fiú kísérték ki a vonathoz Holzer Lenkét, Weisz Jolánt és Lampel Bubit, hogy újra Istenhözadót mondjanak a Szentföldre távozóknak.

Meg kell még emlékezni az erdélyi sómer-cserkészcsapatok nagyszerű működéséről. Zsidó öntudatot plántálnak az ifjúság lelkébe és sokszor volt alkalmam csodálni a vezetők buzgó önfeláldozó tevékenységét.

Tibor Dénes.

Az ungvári „Kadimah” sómer-cserkészcsapatok vezetői
A közepén Propper mérnök, sómerfőparancsnok.

Az erdélyi zsidó sómer cserkész-csapatok vezetői:

Balról jobbra. Ülők: Bing Árpád, Temesvár, Kaufmann Margit, Marosvásárhely. Taub Abrahám, Temesvár, Dr. Havas József, Kolozsvár. Állók: Dr. Engelberg Dezső, Marosvásárhely, Rappaport Izsó, Déva, Dr. Schvarc Miksa, Kolozsvár, Ritter Sándor, Gyulaféhérvár, Löbl Henrik, Temesvár, Bauer József, Petrozsény.

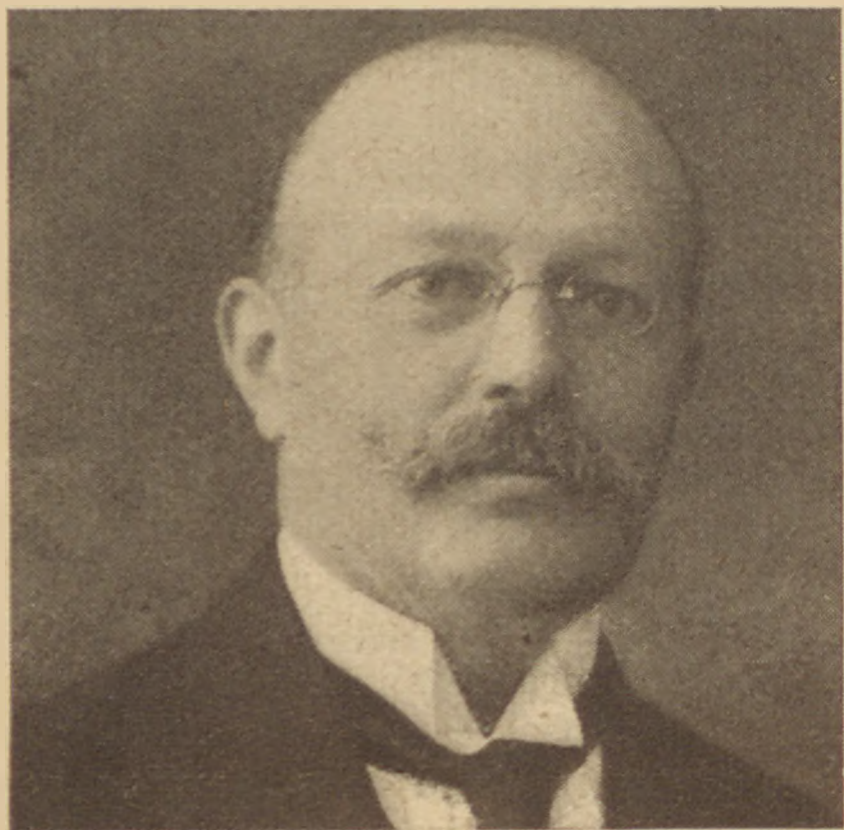
RABBI SAMUEL LÉV WEINBERGER. Nagy veszteség érte a zsidóságot. Egyik legnagyobb szellemi vezére, az orthodox rabbi karnak egyik fényesége: Weinberger Sámuel, Dunaszerdahely világhírű főrabbija szállt sirba idő előtt, alig 64 éves korában. Gaon volt a szó legigazibb, legősibb értelmében. Egész egyénisége, gondolkozása, fölfoghatatlanul hatalmas tudása, a genie tükörképe volt. Méltó volt a „Szár hatóra” büszke címre (a „Tan fejedelme”), melylyel már életében illették A litván lángelmékre az u. n. Saszpollakokra” emlékeztető egyéniség volt. Oriási tudással párosult ragyogó előadóképessége, magával ragadó, mindig mély értelmű szellemessége, csalhatatlan éleslátása bámulatot keltett mindenkinben, aki csak egyszer hallotta. A memoriája egyenesen kápráztatott. És nem hagyta cserben akkor sem, amikor agyvérzésben haláloságyán feküdvé, minden orvosi tilalom ellenére szakadatlanul ontotta magából a legcsodálatosabb talmudmagyarázatokat. A „Pilpul vita” volt az ő igazi eleme: ilyenkor lángolt és gyújtott. Markáns egyénisége nemcsak a talmudtudósokat fascinálta, de mindenkire, akivel csak érintkezett, államférfiakra, világi tudósokra szuggesztív erővel hatott. Bárány Lajos egyetemi tanár, miniszter órákig tudott vele vitatkozni a legkülönbözőbb kérdésekről. Ősi előkelő rabbinikus család leszármazottja. Atyja Weinberger Pinkász, a nagyhirű nyegresti cadik volt, egyik nagybátyja pedig a „Tsvot Marjac” világhírű szerzője, a néhai margittai gaon. Már mint gyermek „csodagyerek” számba ment. Később a nagy Maram Schiknek legkiválóbb tanítványa lett és már ekkor nagy jövőt jósolt neki. Tizennyolc éves korában Rabbi Hillel Lichtenstein, a nagynevű kolomeai gaonnak a lányát vette feleségül és alig 24 éves korában mint Bodrogkeresztur főrabbi, már ország-szerte ismerték nevét. Innen atyja halála után Avas-felsőfalura (Nyegrest), majd Nagybányára került, míg 20 év előtt a nagytekintélyű dunaszerdahelyi hitközség hívta meg főrabbinak Rabbi Juda Ossad örökébe.

Rabbi Samuel Lév Weinberger.

Egész rabbinikus működése alatt a világ legnagyobb talmudkapacitásai keresték fel tudományos és halachikus kérdésekkel és mindenkor döntő súllyal bírtak nézetei. *Harminchat hatalmas kötetet kitevő irott műve vár most kiadásra*, melyek örök életet biztosítanak nevének. Nagy rokonság gyászolja. Köztük egyik fivére, Weinberger Juda, Avasfelsőfalu nagy tekintélynek örvendő főrabija. Temetésén több ezer ember vett részt a világ minden tájáról. —p.

DR. KASSOVITZ ÁRMIN. Ujvidékről írják a Mult és Jövőnek: A hitközség elnökévé nagy lelkesedéssel dr. Kassovitz Ármint választották, aki a palesztinai munkának mindig jó példával előljáró út-törője volt. A jeruzsálemi egyetem megnyitása alkalmából nagyhatású beszédet mondott, melyben az egész kérdést az egyetemes kultúra legmagasabb szempontjából világította meg. Ezt a beszédet érdemes volna egész terjedelmében a Mult és Jövő olvasói elé tárni. Ebben a kérdésben egyébként nincs különbség vagy lényeges ellentét az ujvidéki zsidók közt általában. A volt elnök, *Ernst* szintén csak nemrég

dr. Kassovitz Ármín, az ujvidéki hitközség új elnöke.

jött vissza szentföldi útjáról és beszámolójában a palesztinai telepítés hathatós támogatására buzdított, amely szerinte nem a cionizmus kérdése többé, hanem az egyetemes zsidóságé.

AVIGDOR HAMÉIRI FEUERSTEIN ÖSSZES MŰVEI. Héber monográfiák Kiss Józsefről, Makai Emilről és Patai Józsefről.

A Londonban megjelenő „Haóloom“ című héber hetilap közlése szerint, a Jeruzsálemben „Haketháv“ címen új kiadóvállalat alakult, mely sajtó alá rendezi a Magyarországból orosz fogságon át Palesztinába került nagy héber költőnek, „Az ember tragédiája“ héber fordítójának összes műveit 21 kötetben. A kiadóbizottság élén Boris Schatz professzor, a Becelel alapítója, dr. Guttman Mihály és dr. Klein Sámuel, a jeruzsálemi héber egyetem tanárai, Agnon, Sunami, Kaspi és még számos előkelő író, tudós és művész áll. A cél, hogy Haméiri műveit népszerű olcsó kiadásban tegyék a héber olvasók közkincsévé. A teljes sorozatban meg fognak jelenni a nagy héber poéta új versei és novellái, könyvei, Anyatej, A holnap hercege, Halál-íz, Vörös Ég alatt, A szenvedés paradicsomában, A nagy paradoxon, A rémuralom stb. címeiken. Fel fogja ölelni mindazt, amit Haméiri a háború alatt, az orosz fogságban, a szovjet rémuralma alatt, majd céljához érkezve, a Szentföldön versben és prózában alkotott. Egy kötet „*Dam v'zahav*“ (Vér és arany) Ady verseit adja, egy másik „Haapostol“ Petőfi legszebb költeményeit. A sorozat három monográfia-kötete a következő címeket viseli: „*Hagammad*“ (A gnom) Kiss József monográfiája, „*Haciporen Halavan*“ (A fehér szekfű) Makai Emil monográfiája, „*Al naharoth Babel*“ (Babylon vizein) Patai József monográfiája.

A 21 kötet ára 2 font. Aki az egész sorozatra egyszerre fizet elő, 25% engedményben részesül. Megrendelések: Prof. Boris Schatz, Jerusalem Becelel címre küldendők.

A MULT ÉS JÖVŐ ABEL PANN KIALLITASA A BÉCSI „SECESSION“ ÖSSZES TERMEIBEN. Az egész világsajtót bejárta a híre annak a példátlan sikernek, amelyet a Mult és Jövő Abel Pann kiállítása a Nemzeti Szalónban aratott. Párizsi, londoni, amerikai, sőt indiai és japáni napilapok és folyóiratok is foglalkoztak Abel Pann kiállításával. Természetes tehát, hogy a bécsi művészi körök is nagy érdeklődéssel kísérték az eseményt és lépéseket tettek, hogy Abel Pann keleti és bibliai képeit Bécsben is bemutathassák. Az összes meghívások között a Mult és Jövő a világhírű „*Vereinigung Bildender Künstler Wiener Secession*“ vezetőségével állapodott meg. A bécsi Pann kiállítás tehát ott lesz, ahol legutóbb a francia impresszionisták műveit mutatták ki és Budapestről is felrándultak a kiállítás megtekintésére. A *bécsi Abel Pann-kiállítás augusztus 1-én nyílik meg és szeptember 6-ig tart.*

DR. PFEIFFER-PAP IZSAK EPERJESÉN. Kiváló és nagyszerű munkatársunkat, dr. Pfeiffer-Pap Izsák, monori rabbit, ahogy Csehszlovákiából értesítenek, az eperjesi izr. hitközség nagy lelkesedéssel meghívta hosszú idő óta üresedésben álló rabbiszékére. Ez esemény nem csupán az eperjesi zsidóság életében nagy jelentőségű, hanem egész Szlovákia zsidósága ünnepi hangulattal várja a jeles tudós, hírneves poéta körükbe érkezését. — A monoriak körében viszont buzgó akció indult meg, hogy körülrajongott papjuk nagyszerű működését továbbra is maguknak biztosíthassák.

A MULT ÉS JÖVŐ mai számával már a papír minőségében is visszatér a teljes békenivóhoz. Sikertült megállapodást kötni ugyanazzal a külföldi gyárral, mely a Mult és Jövő békebeli papirosát gyártotta, hogy ugyanazt a finom csontszinű chamois műnyomó-papírt készítse számunkra, amelyen a Mult és Jövő művészi reprodukciói mindig oly tökéletességgel érvényesültek. Ez mindenesetre újabb áldozatkészséget követelt tőlünk, amikor az előállítási költségek amúgy is a békebeli paritást messze túlhaladták. Reméljük, hogy olvasóink szintén a régi szeretettel és áldozatkészséggel fogják felkarolni nagyfontosságú kultúr-munkánkat, amely a zsidóságnak itthon és a külföldön egyaránt annyi dicsőséget szerez. A hazai, valamint a külföldi folyóiratok általában a nyári szünet alatt nem szoktak megjelenni. A Mult és Jövő szeretett volna kivételt tenni, de ez sajnos a mai súlyos helyzetben csak részben lehetséges. A június—júliusi szám összevonva, bővebb tartalommal jelenik meg. Az *augusztusi szám ellenben a rendes időben, augusztus hó közepén fog megjelenni.*

TEMETŐMŰVÉSZET ÉS SÍRKÖVEK. Az elmúlt években, amint azt a Mult és Jövő hasábjain már kifejtettük, erősen nekilendült a zsidó temetőművészet is. Egyre több izlés vonult be temetőinkbe, amelyet a sírok gondozása, a virágágyak néma festőisége csak fokozott. A kegyeletérzés a temetőművészetben is a vallásos áhitat új szárnyalását érezte meg s ebben nemcsak a mauzoleumoknak, hanem az egyszerű sírköveknek is jelentős szerepük volt. Újabb szobrászaink és építészeink legjelesebbjei kezdtek el a temetőművészet művészi formáit ápolni s ezek közt a legjelesebbek egyike *Gárdos Aladár* szobrászművész. *Gárdos Aladár* nem elégedett meg azzal, hogy a zsidó temetőművészetet egyéni alkotásain fejlessze tovább. Az OMIKE Műbarátok Köre kőfaragó-iskolájában a jelentkező zsidó növendékek munkájába is beleültette a tradicionális formáknak azt a nemességét, mely hivatva lesz a régi híres zsidó temetők nagy egyszerűségét és áhitatát hozzánk átültetni. Ezek a sírkövek tehát a legjobb értelemben vett művészi kőfaragómunkák s a pár évi termelés eredményeit most az OMIKE Műbarátok Körének vezetői kiállítják és eladásra bocsájtják *Adler Jakab* sírkőkereskedő Károly-körút 7. szám alatti raktárában. Itt sorakoznak ezek a kövek, egyszerű és tetszetős formájú hazai márványoktól a nemes és nagyméretű ruszkaikai kövek választékos modelljéig. Mint-hogy az eladott kövek jövedelmét a művésziskolai vezetői nagyszámú kőfaragónövendék kiképzésére és anyagi segélyezésére akarják fordítani, csnélfogva nemes ügyet támogat, aki az iskola sírkövei iránt érdeklődik.

DEUTSCH A. JÓZSEFNÉ. Szűkebb hazáján kívül alig ismerték; Veszprémben, Székesfehérvárott mindenki tisztelettel emlegette nevét. Az előkelő Rapsch család finom műveltségű lánya amott örömteljes ifjúságát töltötte, emitt Mára-vá változott a bájos Noémi, mikor 60 évig tartott házasságának gyümölcsseit mind elhervasztotta a korai dér. Am az anyai szív kamarái nem maradhattak üresen, még a szeretettel felnevelt és öccsével összeházasított fogadott leányának családi boldogsága sem tölthette meg egészen. Mélyen érző lelke magába fogadta a város minden szegényeinek ügyét, kiknek mindennapos látogatója, látogatottja volt. Ami neki jutott az üzleti részesedésből, az mások-

nak is jutott, az csak másoknak jutott. Nappalainak szabad perceit, éjszakáinak álmatlan óráit egy gond foglalkoztatta: kin kellene most segíteni és hogyan? mindenkin a maga módja szerint és lehetőleg csendben. Tudván azonkívül és érezvén a bibliai mondás igazságát, hogy „nem fog kifogyni a szűkölködő az országodból“, jó előre gondoskodni kívánt későbbi korok nélkülözőiről is. Így születtek meg a különös, különö kedvvel dédelgetett alapítványai, miket paritásosan szokott elosztani fennevezett két város hitközségei között. Egész sora a székesfehérvári és veszprémi községi intézményeknek, ezek között a létesítendő zsidó kórház, Talmud Tóra könyvtár, leánykiházásító alap, népkonyha, középiskolai Biblia-ösztöndíj, Széfer-tórák stb. az ő nem nagyösszegű, de mindig — szószerint — az önmaga szájától megvont alapítványainak köszönik első létüket. Hosszú sorban sorakoztak fiókjában a sorszámozott, rendszeren Rós-chódeskor vagy 7.-én (születésnapján) keltezett — ime teljesen értékevesztett — alapító-oklevelek és az értük kapott elismerő iratok, miket hiú szerénységgel gyűjtögetni szeretett. Ezek az én gyermekeim, szokta mondani, ezek lesznek szószólóim a legfelső Bíró előtt. Oda, odavágyódott az ő tiszta, néha kabbalisztikusan zsidó énjének minden idegszálával, érzésével. „Szentjeit“, nagy rabbik erekléképen őrzött arcképeit minden ünnepi alkalommal felkereste mély áhitatú imáival, a templom és ami összefüggött vele, szentély volt előtte és Isten tisztelete volt minden jámbor tette. Sok évvel azelőtt nemcsak sírhelyét szerezte meg a temető legelején, amerre „minden szegény embernek el kell haladnia,“ hanem sírkövét is megcsináltatta, klasszikus veretű, saját készítményű verssorokkal ékesen. Mikor azonban néhány éve meghalt az ő imáadásig bálványozott papja, Steinherz dr., és a chevra az akkori súlyos válságok közt, nehezen tudott volna méltó emléket állítani lelki pásztorának, ő nemes gesztussal odaajándékozta, az önlemondást a végletekig fokozva, saját sírkövét. Ritka, példaadó megtestesülése volt Deutsch A. Józsefné a hitében élő jámbor aszszonynak, a szerencsétlen sorsú, mégis boldoglelkű nőnek, a szerénységében büszke zsidónak, aki — hogy Rosenfeld Morris híres képével éljek — szintén a „könnyek milliomosa“ volt: a könnyeké, miket maga sírt, a könnyeké, miket másokon felszárított. Legyen emléke áldott!

Dr. Fürst A.

MAJOR J. GYULA EMLÉKEZETÉNEK áldozott az OMIKE Műbarátok Köre impozáns keretű ünnepélyén. *Bánóczy József*, *Sós Ernő* és *Fónagy Béla* elnök az elhunyt zeneszerző egyéniségét méltatták, *Stroke Henrik* és énekkara, *Kövesné Szitár Kornélia*, *Cukorné Dick Alice* és *Major Róbert* legszebb kompozícióit mutatták be. A közönség lelkesen tapsolta az előadókat és művészeket.

HÁZASSÁG. *Csángó Jenő* és *Weisz Erzsike* június hó 14-én, vasárnap d. u. ½3 órakor tartják egybekelési ünnepélyüket a Dohány-utcai izr. templomban.

TISZTESSÉGES ZSIDÓ CSALÁDNÁL vidéki diák lakást, ellátást kaphat és iskolai tanulmányaiban való ellenőrzésben részesülhet. Cím a kiadóban.

FIATAL ORVOS, kitűnő hebraista ajánlkozik nyárra korrepetitornak, fürdő utitársnak. Cím a kiadóhivatalban.

IRÓ, OKL. KÖZÉPISKOLAI TANÁR, tanítványokat keres. Eőkészít vizsgára, irodalmi órákat ad. Jelentkezések „Judea“ jeligére a szerkesztőségben.

Eigenthümer: DR. JOSEF PATAI.

Druck: Gebr. Korvin.

Verleger, Herausgeber und Verantw. Schriftleiter: Wenzel Sipek.

Wien IV., Weyringergasse 39.

Országos Rabbiképz - Zsidó Egyetem Könyvtára

WELLS
NAGY VILÁGTÖRTÉNETE
MAGYARUL

Több száz illusztrációval,
térkép- és grafikonmelléklettel.
A ma legjelentősebb írói alkotása,
történelem a XX. század szemszögéből
nézve a XX. század embere számára.
Világsiker! Az angol és német kiadás 4 millió pél-
dányban kelt el. A lexikonalakú, 640 oldalas, egész-
vászonkötésű könyv ára 665.000 korona. Előzetes
megrendelés esetén csak 441.000 kor.,
mely összeg június hótól kezdő-
dőleg havi 73000 K-ás rész-
letekben törleszthető.

Előfizetéseket elfogad bármely könyvkereske-
dés vagy a kiadó (Budapest, VII., Ilka ucca 31)

Kérjen ismertetőt.

Genius kiadás.

A GÖDÖLLŐI IZR. HITKÖZSÉG ELŐLJÁRÓSÁGA

PÁLYÁZAT

A gödöllői izr. hitközség pályázatot hirdet a kerületi (anyakönyvi) rabbiállásra. Pályázótól megkiván-
tatik, hogy jó magyar hitszónok legyen és helybeli
középiskolákban a hitoktatást ellássa. Javadalmazás:
lakás és stólán kívül megállapodás szerinti fizetés.
Pályázati határidő június 15.

Gödöllő, 1925 május 6.

Farkas M., hitk. jegyző. Diamant László, hitk. elnök.

MAGY. KIR. FOLYAM- ÉS TENGERHAJÓZASI R.-T.
Igazgatóság: Budapest V., Mária Valéria utca 11.

I. Személyforgalom.

A Dunán:

1. Budapest—Pozsony—Wien között;
2. Budapest—Mohács között,
fényesen berendezett termesgőzösökkel, hajó-
fülkék, hálókocsi, elsőrendű étterem a
Nemzetközi Hálókocsitársaság kezelésében.
3. Budapest—Visegrád—Dömös—Esztergom
között;
4. Budapesti helyi- és átkelési járatok.

A Tiszán:

Szolnok—Csongrád, Csongrád—Szeged között.

II. Teherárúforgalom

az egész Dunán és annak hajózható mellékfolyóin.

KÖZGAZDASÁG

A Magyar Cukoripar Részvénytársaság május
19-én tartott közgyűlése az osztalékot 120.000 K-ban
állapította meg, amely május 20-tól kerül kifizetésre.

A Viktória Gőzmalom osztaléka. A Viktória Gőz-
malomnak legutóbb megtartott közgyűlése elhatá-
rozta a felújítási alapnak 6 milliárd, a nyugdíjalap-
nak 3 milliárd, a tartalékalapnak 1.2 milliárd, a Ma-
gyar Molnáriskola-alapnak 200 millió koronával való
dotálását és részvényenként 30.000 kor. kifizetését.

A Hungaria Egyesült Gőzmalmok R.-T. közgyű-
lése elhatározta az 1924. évi osztalékszervevénynek 10.000
koronával való beváltását ez év május 15-től kezdve
a Magyar Általános Hitelbank pénztáránál. Lugossi
József úr az igazgatóságba beválasztott.

A Magyar Ruggyantaárúgyár R.-T. közgyűlése el-
határozta, hogy részvényenként 450% = 9000 korona
osztalékot fizet és hogy a jóléti alap céljaira 350.000.000
koronát fordít. Az igazgatóság új tagjaivá Schwartz
Alfréd és Stein Emil dr. urak választottak, Kelemen
Lajos ügyvezető-igazgató vezérigazgató-helyettesé.

A Phöbus Villamosvállalatok R.-T. (Ujpest) 1924.
évi mérlegében 80 millió korona alaptőke és 22.187.9
millió kor. bruttó jövedelem mellett 2.976.468.302 kor-
tiszta nyereséget mutat ki, szemben az 1923. évi
615.791.206 koronával. Az igazgatóság 4000 kor. osztalék
kifizetését javasolta.

A Földhitelbank R.-T. május 28-án tartotta dr.
Paupera Ferenc elnöklete alatt mérlegmegállapító ülés-
t. A bank 1924. évi tiszta nyeresége 7.674.619.848 ko-
rona volt. Az igazgatóság a közgyűlésen javasolni
fogja, hogy a tartalékalap dotálására 1.548.001.950 ko-
rona fordíttassék, miáltal a tartalékalap 10.050.000.000
koronára emelkedik, osztalékra pedig 5.200.000.000 K,
azaz részvényenként 8000 kor. fizetessék ki.

A Ganz és Társa—Danubius Gép-, Vagón- és
Hajógyár R.-T. igazgatósága úgy határozott, hogy a
június 4-ére egybehívott közgyűlésen részvényenként
120.000 korona osztalék kifizetését fogja javasolni.

Ha némelyik asszony tudná,

hogy néha mennyire nem
praktikusan vásárol, akkor sok
pénzt megspórolhatna. — Ne
hagyja magát félrevezetni s
ne tartson más kávépótlékot
épen olyan előnyösnek, mint
a „**Franck**“-ot.* Az igazi ol-
csóság épen abban az utól-
érhetetlen kiadóságban rej-
lik, amely a régen bevált
„**Franck** kávépótlék“-nak
specifikus tulajdonsága.

* A kávédarálóval mint védjegy.

A kis

UNDERWOOD

(Portable) Irógép

irodai, utazási
és magánhasz-
nálatra

10 \$ havi részlet

Underwood Standard

gyári új és ujjáépített irógépek
díjtalan bemutatása
országszerte!

GEREBEN BÉLA

Budapest, VI., Andrásy-út 1.
Telefon-hívószám 38—31.

NEW-YORK SZÁLLODA WIEN II. B. SPERLGASSE

Legmodernebbül berendezett **családi szálloda**,
folytonos hideg és melegvízszolgáltatással.

Hall, olvasóterem, rádió stb.
Rituális konyha.

Mérsékelt árak.

55 percnyire a Stefansplatztól.

ZSOLDOS MAGÁNTANFOLYAM

Budapest, VII., Dohány-utca 84.

Telefon: József 124—47.

Előkészít polgári- és közép-
iskolai magánvizsgákra, érett-
ségire vidékieket is.

Országos Rabbiképz. - Zsidó Egyetem Könyvtára

A legfiatalosabb és legpraktikusabb
hajviselet, a divatos

RÖVIDHAJU PARÓKA

Kipróbálás
díjtalan.

SPECIÁLISTA: PIECHNIK ÉS MECHTL
HAJMŰTEREM
VI., VÁCZI-UTCA 8. félemelet

Szigorúan rituális fiú-internátus

számára. / Szigorú felügyelet és gondos ápolás, a legkitünőbb ellátás, egyéni nevelés. / Az összes iskolához közel. / Tanulók csakis korlátolt számban vétetnek fel. / Legjobb referenciák.

középiskolai, keres-
kedelmi és polgári
iskolai tanulók

Cím: Virág Gyuláné, Budapest, VI., Ó-utca 42.

Csángó Jenő

*őröndök,
bőrdiszmű különlegességek*

*Budapest, Rákóczi-út 39.
Telefon: József 129-25.*

NEIGER כשר ÉTTERMEI

A magyar zsidóság találkozó helye.

Speciális ételek. Figyelmes kiszolgálás.
POLGÁRI ÁRAK.

BUDAPEST, VI., TERÉZ-KÖRUT 4. SZ.

BARBIN késnélküli illatos borotváló por

mindenkit meghódított!

Szállítás postán utánvétellel.

HUNGÁRIA VEGYÉSZETI GYÁR

Budapest, IX., Páva-utca 7.

Társaságbeli uriaszony legdíszkrétebben közvetít **házasságot.**

DOKTORNÉ VII., Rákóczi út hatvanégy,
II em. 20. fölépcsőház. Tel.: József 73-93.

Telefon: 134-88.

Főelárusítás: VI., Mozsár-utca 9.

Korvin Testvérek műintézetének nyomása Budapest VI., Révay-utca 14.

Országos Rabbiképz - Zsidó Egyetem Könyvtára